

خاکو جید نہ کوہ
نغم حسین سید

آب آب کر مویوں

بولی بارے دو پرانیاں باتاں نویاں کرے

پہلی: مغلان ویلے گجرات لاگے کنجاہ وچ اک وڈے عالم سن مولوی غنیمت۔
 فارسی شاعر آہے فارسی کتاباں لکھیاں۔ ناں کمایا۔ فارسی وچ بحر ایذا کھل گیا جو عام
 گل بات دی فارسی کرن لگ سئے۔ مجال اے جے بھل ^{حلیکھے} وی پنجابی حرف
 مونہوں کڈھ جاوَن۔ لوکاں سو ^{تھیکھن} کرنے پر مولوی ہوراں نہ تھڑکنا۔ اک دن
 کیسہ ہویا مولوی ہوریں آپ دھیانے بیٹھے فارسی شعر پئے بولدے سن۔ اک
 دھموڑی تھمتی وچ جاوڑی۔ دھموڑی لڑی تے مولوی ہوراں ابھڑاوے تھمتی تے
 ہتھ مار کے آکھیا ”او تیری ماں نوں“ (جیسڑے بزرگ گاہل مندے توں سنگدے
 نہیں اوہ آہندے نہیں مولوی ہوراں ”ہائے او بے بے“ آکھیا سی) مولوی ہوراں
 جو وی آکھیا اوہ فارسی نہ آہی۔ سو شاگرد ندے گئے تے پنڈ والیاں نوں دسیو نہیں
 بنی مولوی ہوریں بول پئے جے۔

دوئی: مغلان ویلے اک پنڈ و گھرو شاهی لشکر وچ بھرتی آہا۔ اک لڑائی وچ
 بھڑ ہويا۔ ترسہ نال مرن ہاکا ہو گیا۔ آہٹا گراں نیڑے ہاس۔ گھوڑا بھیندا وڑیا
 تے فارسی وچ پانی منگیوس۔ اکھے آب! آب!! لوکاں ہتھیرے ٹوے لائے۔ مڑ
 مڑ ہکھو نہیں پتر کیسہ چاہیدا ای۔ اوہ اکو آب آب کری گیا تے پورا ہو گیا۔ پچھوں
 کسے مولوی غنیمت پنڈ والیاں نوں دسیا بنی آب پانی نوں آہندے نہیں۔ جے تھیں
 فارسی پڑھے ہوندے تے اج تماڈا لشکری پتر تسانہ مردا۔ ہُن اک تے پتر و نجاو
 جے تے دو جے تیار ہو جاو باتشاہ چچھ کرنی اے بنی میرے لشکری نوں پانی کیوں نہیں
 جے دتا۔ بات انج وی مک سکدی آہی جو پنڈ والیاں جھٹ مولوی غنیمت کولوں
 فارسی سکھ لئی۔ باتشاہ وی اوہناں نوں معاف چا کیتا تے اگوں پنڈ دا کوئی لشکری پتر
 تسانو نہ مویا۔ پر بات مکی انج بنی لشکری دی ماں نوں جد آب دا مطلب پتہ لگا تاں
 اوہ بنی۔

جے میں جاناں متگیں پانی بھر مھ دیاں پیالے
 آب آب کر مویوں پھڑا فارسیاں گھر گالے
 باتاں چتر ہوندیاں نہیں۔ سدا ادھوریاں۔ آپنے اندروں رنت کھچے ہنیاں
 وکھال دیاں نہیں۔ تے کھچے ہوندے نہیں پچھاں۔ پہلی بات چٹھدی اے: جے مولوی
 غنیمت ہو ریں پنجابی حرف ای مونسوں نہیں سن کڈ حدے تاں اوہ کیاں کولوں کم
 کیوں لیندے سن۔ گھر والی نال گل کیوں کریندے سن آہنڈ گوانڈھ نال واہ ورتن
 کیوں کریندے سن۔ دوجی بات چٹھدی اے: جے سپاہی پتر پانی باجھ پیا مردا ہا تاں
 اوہ آپ کے کھوہ کھالے تے کیوں نہ جاڈ گا۔ پنڈ والیاں وچ کھلوتا آب آب کیوں
 کوکدا رہیا۔

جواب کیس ہو سکدے نہیں۔ جیویں ایسہ: گھر والی نوں تے مولوی ہو ریں
 سینت نال انی سمجھا لیندے آہن۔ تے لوکاں نال اوہ گل کریندے آہن شاگرداں
 راہیں۔ شائر د سمجھو پڑھ لکھ کے مولوی ہو ریں دے وچولے تھی گئے آہن۔
 جیویں آپ مولوی ہو ریں پڑھ لکھ کے مغلان دے وچولے تھی گئے آہن۔

دوجی بات دا جواب وی اک تے ایسہ ہو سکدا اے: سپاہی چھوہر دے گراں
 وچ کھوہ کھالے آہا ای کوئی نہ۔ کیاں کوہاں توں ترستاں چوہے تھیں پانی بھر
 کے آنڈیاں آہیاں۔ جے پنڈ وچ کھوہ ہوندے یاں نالوں دریا لنگھدے تاں پنڈ
 دے پتر لشکراں وچ بھرتی کاہنوں ہوندے۔ پر اک جواب ایسہ وی اے جو مولوی
 غنیمت ہو ریں کنجاہ دیاں عامان لوکاں نال ملنا نہیں سن چاہوندے۔ اوہناں کولوں
 دکھ ہووٹا چاہوندے سن۔ تاریخ والے دسدے نہیں جو غنیمت دے پو دا کنجاہ وچ
 فتوا چلدا سی تے آپ غنیمت ہو ریں لہور دے مغل گورنر مکرم خاں دے کول بہن
 والیاں وچوں سن۔ فارسی اوہنیں دنیں لوکاں کولوں دکھرے ہوون دا نشان آہی۔
 مولوی ہو ریں رلٹا چاہوندے سن مغل حاکم نال تے فارسی تدوں مغل حاکم نال
 جڑن دا نشان آہی۔ سواک اک فارسی فقرے وچ مولوی ہو ریں نوں دوہرا نشہ
 ہوندا سی۔ لوکاں کولوں دوری دا تے حاکم دی نیز دا۔ سپاہی پتر دی ایسے دوہرے
 نشے دا عملی سی۔ پانی تے اوہنوں چاہیدا ای نہیں سی۔ اوہ تاں آیا ہا آپنی جھوک
 دیاں لوکاں نوں دس بنی ویکھو میں تیاں نمائیاں توں کیڈا دوریڈا ہاں تے پشاکاں

والیاں سائیاں توں- کیزا نیڑے۔ اے میری نویں کمائی ہستی۔ میرے لئی پانی
آب ہو گیا اے۔ میں اوہنوں مڑپانی آکھ کے آپنی نویں کمائی ہستی و نجا دیواں۔
(آب فارسی وچ عزت نوں وی آکھدے نیں)

باتاں بندیاں روز واپری وچوں نیں پر بندیاں تاں نیں جد روز واپری وچ
کوئی نکا موٹا وادھا گھانا کر دتا جاوے۔ پہلی بات مئی اے وادھے نال۔ دھموڑی دا
وادھا۔

ترکاں مغلاں ویٹے شہراں گراواں وچ نکلے موٹے مولوی غنیمت عام سن۔
رس پڑھاوندے سن تے باتشاہ دے ناں دا خطبہ پڑھدے سن۔ نکیاں نوں وظیفے
لبھتے۔ موٹیاں نوں بکیراں وی جڑ جاتیاں۔ لوکاں اوہناں دے وکھریوں کولوں
رکھنا وی پریرکنا وی۔ نال خدمت خاطر وی چنگی کرنی بنی پلو اتلیاں نال گل کرن
جوگا اوہناں دی سمجھن جوگا وسیلہ تے کول ہے۔ اے تاں روز ای ہوندا ہوندا اے
بنی مولوی ہو ریں آئے نیں۔ درس پڑھائیو نیں۔ شاگرداں نال فارسی بولیو نیں۔
کوئی اپنے ورگا آیا اے تے اوہدے نال فارسی شعر و ٹانڈا راکیو نیں۔ کسے ہمارے
کوئی لوڑ دی گل آپنی بولی وچ آکھ وی دتی اے تے ولدا فارسی وچ ای آیا اے۔
پر اج ایس روز ورتی وچ دھموڑی دا وادھا ہو گیا اے۔ دھموڑی نے مولوی
ہوراں کولوں فارسی چھڑائی اے تے بات بن کھلوتی اے۔

خبرے اے لوکاں دی رکھج کھور ای اے جیسری دھموڑی بن کے مولوی
ہوراں دی تمتمی وچ جاوڑی اے۔ پر نہیں۔ رکھج کھور دیاں دھموڑیاں ایڈیاں
سیائیاں تے باریک نہیں ہوندیاں۔ اے دھموڑی لوک سُر ت دی رکھائی جا پدی
اے۔

دوجی بات بنی گھانے نال۔ وچولے دا گھانا۔

اے تاں روز ای ہوندا ہوندا اے بنی لشکری فارسی کزکدے چانگردے پنڈ
وچ آوڑے نیں۔ لوک ڈور بھور کھلوتے نیں۔ کوئی مولوی غنیمت جھٹ اگیرے
ہو کے لوکاں نوں دسدا اے بنی اے باتشاہی لشکری نیں فلائی فلائی شے پے
منگدے جے تڑت حاضر کرو۔ پر اج اوہدروں سپاہی پتر آب آب کریندا گراں
وڑیا اے۔ ایہدروں لوکاں فارسی سمجھاوون والا وچولا وچوں چک دتا اے۔ خبرے

اوہناں آپنے مولوی غنیمت دی تھمتی وچ دھموڑی واڑ دتی اے کہ کیسہ۔ سپاہی
 دی گل دا ترجمہ ہو نہیں سکیا تے اوہ تریسایا ای مر گیا اے۔ لوک سُرَت روز
 ورتتی وچ وادھے گھانے کر کے اوہدی کھیڈ بنا دیندی اے۔ ایہو کھیڈ لوک کلا
 اے۔ لوک سرت ایس کھیڈ نوں بھدی وی اے تے ایہدی جائی وی اے۔ ایسے
 راہیں بُسردی مولدی اے۔ ایسے راہیں آپنے آپ نوں سنباندی پر کھدی اے۔

مڈھ قدیم توں حاکماں حاکمی کرن واسے لوکاں کولوں نوں۔ کلیاں ہوون ضروری
 سمجھیا۔ حاکم لوکاں نوں دسدے آہن جو اسیں ہو رجون آں تیس ہو رجون۔
 تساں مٹی دے بنے ہوئے او اساں چن سورج دی اولاد آں۔ رب دے پر چھاویں
 آں۔ سانوں حق اے تہاڈی کمائی کھوہ کھڑیے۔ سگوں تہاڈا فرض اے بنی جو کجھ
 اگاؤ بناؤ اوہدے وچوں آپنے جیون جوگا تھوڑا بابلا رکھ کے رہندا ساڈے کول جمع
 کراؤ۔ ایسہ قدرت دا ورتارا ہے۔ لوکاں دی کمائی پہلوں تے دھگانے کھسرتی
 گئی۔ مگروں ایس دھگان نوں ڈھڈوں منوان واسے قدرت دا ورتارا آکھ کے لاگو
 کر دتا گیا۔ حاکماں آپنی رہت ورتن باٹا مساندرا سبھ اچھا لوکاں کولوں دکھرایا۔
 ایسہ دکھپ شان اے۔ نوہر۔ قدرت دی دین۔

جتنا عام مخلوق کولوں حاکم دکھرا ہویا۔ اوتنی اوہدی شان ودھی۔ جدن لوکاں
 ایس دکھپ ایس شان نوں وڈیائی من لیا گن سمجھ لیا تاں اوہ ایہدے اگے نیون
 نوں ایہنوں پوجن نوں دی گن تے وڈیائی سمجھن لگ پئے۔ کھٹیا وٹیا تاں اگے ای
 شان والے نوں دے بیٹھے سن ہن دین ایمان وی اوہدے تاویں لاون تے راضی
 تھی گئے۔ ہولی ہولی بھل گئے جو ایسہ شان ساڈی تے حاکم دی رہت وچ ایسہ
 فرق ساڈی محنت صدقہ ای ہے۔ اوہ شان نوں حاکم دا جماندرو حسن من لگ
 پئے۔ ایہنوں بندیائی دی ٹیسی سمجھن لگ پئے۔ اوہناں وِلاں وچ ایس حسن دی
 تانگھ دھکھائی تے ایہدے وچھوڑے دا دکھ پالیا حاکم نے شان دے ناں تے آپنا
 دھرو منوایا تے پوجایا۔

آپنی لوڑوں ودھ آن دست اُپجاون لئی خلقت نوں کم تے لاونا وت خلقت
 دی ایس ہڈ پیویوں وادھو کمائی نوں پورے ہے نال چاکھڑنا تے آپنے سکھال لئی
 ورتنا سانجھ ہونڈیاں نہیں ہو سکدا۔ بے شکاری دا شکار نال بھائی چارا ہووے تاں

اوہ شکار کیویں مارے۔ دھرو کھاوَن والے نوں آپنے شکار نوں دلوں دور کرنا پوند
 اے۔ وار کرنوں پہلاں دل وچوں بندیاکی والی نرمی تے ہرکھ کڈھٹا پوند اے۔
 حاکماں مالکاں لئی ضروری اے جو اوہ کیاں کامیاں نوں آپنے ورگا بندہ نہ سمجھن۔
 جتنی دوری ہو سی اوتنا کم کڈھن سکھالا ہو سی۔ ایسے دوری دا ناں شان اے۔ یاں
 آکھو شان پریو اے ایس دوری دا۔ کیونجو ایسے تنگم ننگی نہیں کھلو سکدی۔ کدی
 اوکھے ویلے ایسوں بھرپی تے سانجھ دا باٹا وی بٹا دتا پے جاندا اے۔ پر شان ایسا
 قدرتی پریو اے۔ ایسے پریو دوری نوں دوری ای بٹا دکھاوندا اے۔ شان دے
 پریوے وچ جی دوری حاکم دا ہتھیار نہیں جا پدی دہل دی لوڑ بن جاندی اے۔
 حاکم مالک کمی کالمے نوں آکھدا اے ویکھ میں کیڈا اچر ج کیڈا نوکھا اچرا تے چنگیرا
 ہاں کوئی جوڑ ہے میرے حُسن گن تے وڈیائی دا۔ مینوں پوج۔ پوجن دوری نوں
 مانن ہے۔ دوری مائیاں توں مینڈے نیزے ہو سکنا ایں۔ مینڈیاں مفتاں دا لشکارا
 گھن سکنا ایں۔ تینڈی مینڈی نکھیردا ای ساڈی دونہاں دی ہوند اے۔ میں پوجن
 جوگ ہاں توں پوجن ہار ہیں۔ ایہو ساڈا قدرتی سانگا اے۔ ایہو رب دی رضا
 اے۔ قدرت دا ویہار اے۔

حاکم دا بہن کھلون کھاوَن کھیڈن سبھ شان دکھالا اے۔ اوہدے کپڑے
 دھپ پالے دا سمیانہ نہیں اوہدے درجے دا نشان نہیں۔ اوہدی بولی بولی نہیں
 اوہدے لفظ لفظ نہیں ہو کا نہیں اوہدے رتبے دا۔ ایسے خلقت توں اوہدی دوری
 کچھ دکھاندے نہیں۔ ایہناں لفظاں وچ معنے کوئی نہیں۔ ایسے لفظ اوہ منتر نہیں
 جیڑے حاکم نوں حاکمی تے دہل نوں دبلی دا پک کریندے نہیں۔ جیہناں راہیں
 حاکم آپنے پوجن جوگ ہووَن نوں دہل آپنے پوجن ہار ہووَن نوں ماندا تے مندا
 ہے۔

ترکاں مغلان توں پہلاں ایتھاویاں حاکماں نوں لوک بولی توں دکھریاں رہن
 لئی اک درباری بولی گھڑاؤنی پئی سی۔ ترکاں مغلان نوں ایسے کھیل نہ کرنی پئی اوہ
 جتھوں آئے سن اوتھے فارسی باتشای بولی آئی۔ اوہناں اتھے اوہا چلا دتی۔ فارسی
 چلی تے سینکڑے درہے لوک بولی توں لوک رہل توں نکھرن دا منتر پئی رہی۔
 باتشای ورتارے نال رسیواں فارسی پڑھیاں بولیاں ای ظاہر ہوئا۔ سو لشکریاں

لاکڑیاں لاگیاں رُغل لا کے فارسی نوں مونہ مارنا۔ فارسی لفظ پُوجن جوگ ہو گئے۔
 فارسی لکھتاں سوہن کج دیاں کھاناں بن گیاں۔ جس چاہو تا ایہناں کھاناں وچ ہتھ
 گھمٹاتے امیر تھی دینا۔ گھوڑے جوڑے محل ماڑیاں تاں سنگیاں آہیاں فارسی
 نور سستا آہا۔ جیہنوں دیسی وسیب دی منی رڑکئی اوس جھٹ فارسی نور وچ نہا کے
 نوری تھی دینا۔ عالماں دی علمائی تے شاعراں دی شاعری لوک بولی توں دوری دے
 گز نال پیچی جاون لگ پئی۔ جتنی کے عالم شاعر دی لکھت خلقت دی چُجوں پریرے
 ہوئی اوتنی اوہدی آور ہوئی۔ جتنا کے لوک بولی نوں زندنا تجنا اوتنا ای اوس سنگھڑ
 ملوک تے سیانا اکھوانا۔ ایس پاروں خلقت وچ وی آپنے آپ نوں زندن ردن دا
 آپنے آپ نوں کوڑا کو جھا کھن دا رواج پیا۔ بندہ آپ آپنے اندر حاکم دا وچولا
 بن کے بہن لگ پیا۔ آپنے آپ نوں جتنی ہتھ رکھن لگ پیا۔ آپ آپنے اندر وئے
 وچ غیر ہو بیٹھا۔ آپنے ہوون توں آپ انکاری تھی گیا۔ اوہ ان ڈھیاں پردیاں
 نوں دلوں دیس من لگ پاتے دیس واسا اوہنوں میسنا ہو گیا۔ ایسہ آپ وچھوڑا
 آپ ویر تاں ای مک سکدا سی جے آپنے اصلے دابی ای مار دتا جاوے۔ آپنے
 دوالیوں پچھو کڑوں سیریا ہر رنگ کٹ کے حاکم دی رہل دا رنگ چاڑھ رتا
 جاوے۔ ایسہ ہوتے جاندا سی پر اوہ وکھدھ۔ پورا نہیں سی ہوندا۔ کے ویلے کوئی
 دھموڑی تھمتی وچ وڑ جانی تے بنی بناتی گل ویران ہو جٹنی۔

سو لوک وچھوڑے تے لوک ویر جدوں بندے دے اندر گھر کیتا تاں ایسہ
 آپ وچھوڑا تے آپ ویر بنیا۔ حاکماں وی بولی سکھ ورت کے لوک بولی نوں چھڑ
 کے بندے آپ وچھوڑا پالیا۔ آپنے پچھے تے دوالے نال سانجھ دابی آپنے اندروں
 ماریا۔ آپنی بندیاں دی وت مکاری۔ آپنے ست نوں مولن نہ دتا تے ایس آپ
 دھڑو دا سواد گھدا۔ ایسہ سواد دی عجیب بے سوادا ہا۔ ایسہ نال بندے
 اندروں سدا تریمایا رہنا۔ پر ایس تریمہ دانشہ اجیہا ہا بنی بندے تریمایاں مرجانا پر
 پانی نوں آب آکھنوں نہ مڑنا۔

بندے دا آپا ہے کیسہ۔ رُکھ دا آپا مٹی پانی واء تے ڈھپ دا سانگا اے۔
 ایسہ نہیں بنی اکو واریں ایسہ سانگا جڑیا تے رُکھ بن گیا۔ پلو پل ایسہ سانگا نویں
 سریوں جڑا اے تاں رُکھ دی ہستی رہندی اے۔ بندے دا آپا وی اوہدے

دوالے دیندیاں دی سانبھی پڑ ورتی دا اک رنگ ہے۔ بندہ ناں ہے ان گنت
 بندھاں دے اک اُنٹی وچ اُنٹن دا۔ ایہہ اُنٹی د۔ نہ راتیں پئی اُنیندی اے۔ ہر
 پل ہر ساہ۔ کوئی اک بندہ ایس اُنٹی دا لیکھا نہیں کر سکا۔ کیونجو ایہدے اندر
 بھوئیں انبر دے جن توں اگدوں دی آد جگاد توں ہُن تائیں دی پوری وار پئی
 کھینڈ دی اے۔ تے آونیاں جگاں دے نقشے وی ایہدے وچ پئے اُنیندے نیں۔
 ایسے کر کے سیائیاں آکھیا بنی جیں آپنے آپ نوں جاتا اوس رب سجاتا۔ کوئی جان
 نہیں سکا پر جائن دا اپرا لا ای جیون اے۔ اندر وسدیاں بندھاں نوں چت
 چیتے وچ جگاؤں تے آہراں وچ نبھاؤں ای جیون اے۔ نرا جائن نہیں مائیں۔ جان
 کوئی سکا اے کہ نہیں مان ہر کوئی سکا اے۔ ایہو مائیں پریت اے جگ دا مول
 اے۔

بندے اندر وسدے ان گنت سانگے بولی راہیں اوہدے اندر جُجے نیں۔ بولی
 ایہناں سانگیاں دی جی جائی اے تے ایہہ سانگے بولی دے کھمڑ کھڈائے نیں۔
 بولی چھڑی لفظ بولی نہیں ہوندی۔ بولی دات اے ستر۔ تے ہر دکھالی ستر اے۔
 سو بولی دے پیار دا کوئی اوڑک نہیں۔ لفظ بولی ایس پاروں پردھان ہے جو اوہ
 سیتراں نوں لٹپٹ اُتار کے سانبھدی اے، 'نُرن' جو گا کریندی اے۔ اوہناں نوں
 نت پسرویں سکت دیندی اے۔ لفظ کے اک مطلب نال بدھے نہیں رہندے۔
 بندیاں اندر وسدے بندھ لفظاں وچ رنت نوپاں سیتراں پئے بھرندے نیں۔
 ایران دے کے گراں وچ آب آکھ کے بندہ پانی ای منگدا ہا۔ پر جتنے لشکر دا پنجابی
 سپاہی آپنے گراں وچ آب آکھ کے پانی نہیں پیا منگدا۔ اوہ آپنے میل وچوں نکل
 کے حاکم میل وچ وڑنا چاہوند اے۔ حاکم میل دا جیون جیون لئی خلقت وچوں مر
 نکلنا چاہوند اے۔

ترک مغل باتشای دیاں لاگیاں لئی منصب داراں البکاراں تے لشکریاں لئی
 سرداراں تے چودھریاں لئی باتشای بولی نوہر دا نشان آہی۔ خلقت توں کمی کیریاں
 توں نکھیرے دا وسیلہ آہی۔ خلقت وچ باتشای بولی دی منج ایس نکھیرے دی
 منج آہی۔ کالے میل دے لوک جدوں باتشای بولی دیاں لفظاں نوں آپناوندے
 سن تاں سمجھو اوہ باتشای نوہر نوں سلامی دیندے سن۔ بندیائی دے درجیوں لہن

نوں ست بسم اللہ آکھدے سن۔ آپنے ورگیاں توں آپنے آپ توں دوری قبولدے
 سن۔ جد لوک لفظ ورتوں وچوں کڈ مجھے تے باتشای لفظاں اوہناں دی تھاں ملی تاں
 لوکاں لئی آپنے اندر وسندیاں بندھاں دا سبھاں تے ماٹن اوکھیرا تھی گیا۔ اوہناں
 دی اک دو بجے نال آپنے آپ نال جڑت پوئی تھی گئی۔ اوہناں دی ہستی پتلی تے
 سوڑی ہو گئی۔ اوہناں نوں ڈرتے بے وسای دے پرچھاویں مہربان گئے جیہناں نوں
 مکیلن لئی ہر دم لوبھ دی دھوئی دینی پوندی آئی۔ پر لوبھ ڈرتے بے وسای نوں
 گھناوندانہیں سگوں ودھاؤندا اے۔ حاکماں مالکاں لوکاں نوں آپنی ٹوہرا گے
 نہ دیاں دیکھ کے سکھ دا ساہ لینا تے مٹھنڈا۔ ایسہ نہ سوچنا ہی جیہڑے اج ساڈے
 اگے نیوندے نہیں اوہ بھلکے کسے ہو راگے دی ایڈے ای سکھالے نیوں سکھدے
 نہیں۔ جیہڑے آپنے اندر وسدے بندھاں نوں سبھانوں رہ گئے، اک دو بجے نال
 سانجھ ماٹنوں رہ گئے، اوہناں کول پر۔ تن جوگا گکھ نہیں ہوندا۔ کوئی ساک سانگا
 اوہناں دے اندر اجیہا نہیں بولدا جیہنوں چٹن اوکھا ہووے، جس توں سردارن
 سوکھیرا ہووے۔ پر سارے نیوندے وی نہیں۔ یاں آکھو سارے پورے نہیں
 نیوندے تے کیس نیوندے وی اصلوں نہیں نیوندے۔ سو جتھاں خلقت نے باتشای
 ٹوہرنوں پوجیا اتھاں خلقت وچوں ای باتشای ٹوہرا گے ویرن دی ریت وی اٹھی۔
 جد لوکاں دے آپنے جے جائے پڑھ لکھ کے مولوی غنیمت تھی گئے یاں لشکراں وچ
 بھرتی ہو کے آب آب کرن لگ پئے تہ تمیتیاں وچ وڑن لئی دھموڑیاں دی
 سکھلائی ہوئی۔ تے پتراں نوں مارن لئی ماواں بولیاں گھڑیاں۔ رٹھاں پھٹکاں تے
 ٹوکاں چلیاں۔ باتاں تے اکھان بٹے تے پیڑھیو پیڑھی ٹرے۔ لوک شاعری خلقت
 نوں سنبھالیا تے خلقت لوک شاعری نوں۔

فریدا خاک نہ زندیے خاکو جیڈ نہ کوہ

جیوندیاں پیراں تلے مویاں اُپر ہوہ

”خاک“ باتشای بولی وچ مٹی سی۔ باتشای سوچ وچ مٹی نہ ہوون دا نشان
 اے۔ مٹیوں نکھرن ای ہوون اے۔ جتنا کوئی مٹیوں اچیرا اے اوتنا ای اوہ ہے۔
 جتنی کسے دی رہت بہت اچیری اے اوتنی ای اوس دی ہستی اے۔ اچیرے ہوون
 واسے مالک حاکم جن سورج دی اولاد بندے سن۔ ہاتھی دی سواری کردے سن۔

تے اچیاں کوٹاں وچ رہندے سن۔ مٹی توں نکھیر اصل وچ مٹی لڑیاں توں نکھیر مٹی
 بیڑے مٹی وچوں ان اگاوندے دستاں گھرنڈے تے اُسا اُسرندے آہے۔
 بیہناں دی کیتی دے سرتے مالکیاں باتشاہیاں کھلونڈیاں آہیاں۔ فرید مٹی لڑیاں
 ولوں بولیا اے۔ یاں آکھو فرید وچ مٹی لڑے بولے نیں تے مٹی دی پچھان کراوندے
 نیں ہی مٹی ای ہستی اے۔ ایہہ بیٹھ ہے تاں پیر کھلوتے نیں ایہدے وچوں ایہدے
 آسرے تے جیا جوں جی اے تے مڑ مر کے ایہدے ہتھیاں ایہدے اندر آوندی
 اے۔ حاکم مالک لئی پیراں بیٹھ ہودن گھنیا ہودن دا نشان اے۔ فرید "پیراں بیٹھ"
 دے باتشاہی مطلب نوں اُٹاوند اے۔ مٹی جیون نوں سار دی تے موت نوں بکدی
 اے تے موئے نوں مڑ جوندی اے۔ مٹی مرن جیون دا گھرا اے مٹی جیون دا گیز پئی
 گیز دی اے تے آپ وچ پئی گز دی اے۔ مٹی جیڈ تے کوئی ہے ای نہیں۔ سو مٹیوں
 نکھرن مٹی نوں زندگن شان نہیں گمان اے۔ باتشاہی بولی وچ خاک نہ ہودن سی۔
 بیڑے ہستی والیاں بھانے انہوئے سن اوہ "خاک" سن۔ فرید نے لوک بولی دی مٹی
 وچ گڈ کے "خاک" دی انہوند نوں ہوند بنا دتا۔ خاک نوں لوک بولی وچ گڈ یوس خاکو
 آکھ کے۔ "و" یاں "ے" کے لفظ اگے جوڑے جاندے نیں اوہنوں جیوندی جاگدی
 ہستی بناون لئی تے اوس نال آپشت کرن لئی۔ فرید خاک نوں پندھ کرایا اے باتشاہی
 بولیوں لوک بولی تائیں تے ایس پندھ نے خاک نوں خاکو کر کے اوہدا آپا وٹا دتا اے۔
 ہُن ایہہ بے پرانی نہیں رہی جیوں پئی اے۔ بیٹھ دی رہندی اے تے اُپر دی ہو
 جندی اے۔

لوک شاعراں لوک بولی دی راکھی کرن لئی باتشاہی بولی دے ہتھیار کھوہے تے
 اوہناں نال ای باتشاہی بولی دے ہلے نکلے۔

برہا برہا آکھیے برہا توں سلطان

رجت تن برہا نہ اُججے سو تن جان مسان

فرید دیلے دلی دے باتشاہ سلطان اکھواندے سن۔ دوہڑیوں باہر "سلطان" دی
 باتشاہی اے۔ رعیت لئی ایہہ ناں ای حکم اے۔ ایس ناں نال دیہار پندھ اے۔
 ایہہ ناں میستاں تے چونتریاں وچ وجد اے۔ ہر دم خلقت دے سرتے سوار اے
 خلقت ایسے ناں توں دہلدی اے تے ایسے دی دہائی دیندی اے۔ دوہڑے دے اندر

فرید نے سلطان دی حاکی مکا دتی اے۔ سلطان داناں چھیک کے برہا داناں جیسا اے
 برہا نوں چٹا ریا اے۔ لفظ سلطان نوں تختوں لایا اے "برہا" دے جاپ نے برہا دی
 دہائی نے ٹالے "توں" نے۔ توں "کھن نال برہا جیوندی جاگدی حاضر ہستی تھی گیا
 اے۔ تے اوہنے "سلطان" دارعب مار دتا اے۔ رہندا کم "مسان" نے کر دتا
 اے۔ اک پاسے برہا سلطان دی تھاویں بہہ گیا اے تے دوجے پاسے دوہڑے دے
 پر بندھ نے "سلطان" نوں نرڑ کے مسان سانواں کر دتا اے۔ نرڑ کے کاہنوں سلطان
 تے مسان دی جوڑی تے رانج پھبی اے جیوں قدرت دی بتائی ہووے۔ (ایسہ ڈھو
 ڈھکان وچ لفظ جان وچولا بٹیا اے)۔

برہا تا نگھ ہے۔ دوجے نال ملن دی آہشت کرن دی ہر سک۔ اوہ اندروں باہروں
 بندھاں دی بھال، بندھ مائن دی تا نگھ۔ سلطان زر زور دے سرتے جیہدے نال
 چاہوے میل کر سکدا اے۔ پر ایسہ میل ملن نہیں ہوندا ملن ہوندا اے۔ تے ملن
 نال تا نگھ مک جاندی اے۔ ملن والا وی مک جاندا اے۔ اوہ اتن مسان تھی ویندا
 اے۔ یاں آکھو تا نگھ مک کے لوبھ دی جون وٹا لندی اے تے لوبھ دا بھوت تن دی
 مسان وچ نت پیا بھوٹیاں کھاندا اے۔ فرید دی تا نگھ تاں جیوندی اے جے مل توں
 نہجے۔ پر سلطان دی سلطانی وچ رہ کے مل توں کیوں کوئی نہج سکدا اے۔ سلطانی تاں
 ہے ای مل ورتارا۔ سو فرید دی تا نگھ جیوندی اے جے سلطاناں دی سلطانی مکا کے
 آپ سلطان ہوونجے۔ مل ورتارے دی تھاں تا نگھ ورتارا نرے۔ ہر تن وچ برہانت
 جے نت نرے۔ فرید دا برہا سد اوچھوڑا اے تے سد اٹیل دی۔

اک گویہ موجب پہلی سطر انج اے:

برہا برہا آکھے برہا توں سلطان

برہا دے دوسنے نہیں (ہو روی ہوسن) اک رسا کھو ہوں پانی کڈھن والے
 دوجا کھن کھو ہوں پانی آڈاں پیاریاں ول کھڑن والا۔ دونماں معنیوں پہچے خبرے
 "بار" یاں "وار" ای اے پانی واسطے پرانا لفظ "بیرا" "ورھن" وچ اے۔ "بیرا"
 "سرور" راہیں وگدا پانی ہوئیاتے "واں" بن کے کھوباں وچ جاوڑیا تے او تھوں برہا
 راہیں نکل کے دوہڑے وچ آئیہ۔ ہو سکدا اے اتھے بولی سیانے سانوں پھڑہوں۔ چلو
 ایسں بولی سیانیاں نوں ایس لفظ دے منڈھ بہا کے "برہا" راہیں دوہڑے دے اندر بھٹلنے

آں۔

ر سائر اکھو ہوں پائی ای نہیں کڈھدا اُج دے پورے گیز وچ رے دی لوز
اے۔ جھاڑ دی سانجھ وی تے پٹواں دی سانجھ وی۔ فصل دی ونڈ دی حد بنے دی ونڈ
وی تے ماٹے دی سنگت وی۔ سو برہا ر سا ہووے یاں کھالا وسیب دے مڈھ دی رمز
اے۔

وسیب پائی لاون جوڑن پنھن توں ترڈا اے تے مسخن ونڈن تے مڈا اے۔
”برہا“ ویسی آہراں دے ایس گیز دی رمز بن کے ”سلطان“ نوں نکری اے۔ کیونجو
سلطانی وی آہراں دے ایس گیز سرای کھلونڈی اے۔ فرید برہا نوں برہا کھدا اے۔
(نرا آپ نہیں آکھدا) ”کھیے“ راہیں پوری سنگت ٹال رل کے کھدا اے (برہا ای
پائی لاوندا اے تے برہا ای جوڑدا سا نہدا اے۔ برہا ای اُجیندا اے تے برہا ای
ونڈیندا ور تیندا اے۔ برہوں باجھ وسیب دا گیز نہیں گز سکدا۔ پر برہوں دی کیتی
سلطانی دے نرے وچ آکے مل تھی دیندی اے برہوں دا الٹ اوہدی ویرن۔ سو
فرید دی سنگت دوہڑے وچ سلطان نوں تختوں تاجوں دا نبھ کے وسیب دی مہار برہا ہتھ
دیندی اے۔ بیسہ دے ہتھ کار اوہدے ہتھ مہار۔

پر ایسہ کم تھیا وڈی اٹکل ٹال اے سبج سبھا نہیں تھی گیا۔
دوجی سطر وچ ”اُجے“ سبج سبھا ای آیا جا پدا اے۔ پر دوہڑے دا رمز پر بندھ
ایسے لفظ ہتھ اے۔ رمزاں دا گیز دوہرا اے۔ پہلے گیزے سلطانی دا جوڑ مخلوق دے
اُج آہر ٹال جزا اے۔ سلطانی دی اصل نینہ ایسا اُج آہر ہے۔ پر ایس اُج آہر دی
آپنی نینہ کیٹری اے۔ ایسہ نارا دوہڑے گیزے وچ ہوندا اے۔ اُج آہر برہوں سر
اے۔ سگوں مڈھوں ہے ای برہا (برہا برہا آکھیے)۔ برہا اُج دات اے۔ برہا اُج آہر
دی جم جات وی اے تے ماں وی۔

بندے داتن اوہدی ویت اوہدی ہستی اُج کھال دی گھڑی اے سو برہوں گھڑی
اے۔ جو برہوں گھڑیا اے اوس گھڑاوی برہوں دے حکم سر اے۔ برہوں ای اے
بیسرا انھیاں اچیت کھوہاں وچ غرقے تے ست نوں مڑ فصلاں پٹواں بندیاں وچ
اُجیندا اے۔ جے ویسی آہراں دی مہار برہوں ہتھ نہ ہووے۔ مل ہتھ ہووے تاں
ویسی آہراں دا گیز اپروں تے گڑدا ای جا پدا اے پر وچوں کھلو دیندا اے۔ جدوں

پیلیاں وچ ہوئی اچج برہوں نالوں تڑت کے بندے دی وت دا سنگھ کھشندی اے تاں
بندے دے تن دی پھلی وی مسان بن ویندی اے۔

لوک بولی دا سنبھالا بنہ آبا باتش ہی بولی اگے زرا باتش ہی بولی اگے نہیں۔ اہمہ بنہ
آبا شان گمان دے اوس مارو ویسار اگے جیسرا باتش ہی بولی راہیں لوکاں دے چیت
بھراوندا ہا۔ خلقت دے تن وچوں بربادابی مار کے مل دا بابوا چھندا ہا۔ خلقت دے
تن نوں مسان بھیندا ہا۔

ٹانگ آکھیا۔

رجن ریکداری تے خواری چاکر کیہا ڈرنا
جاں ریکدارے پوے زنجیری چاکر ہتھوں مرنا
شق سلطان دی سلطنت دی اک وعدہ آئی 'بندوبست لئی' اگر ای لئی۔ شق دا
حاکم شہدار اکھواندا سی۔ لوک بولی وچ اہمہ لفظ ریکدار رہ گیا۔ لوک بولی باتش ہی
لفظاں دی بھن گھڑناں وی اوہناں دا رعب گواوندی اے۔ (بار دے و سنیک
مجسٹریٹ نوں پھریٹ تے آنریری مجسٹریٹ نوں ہنیری پھریٹ آکھدے رہے نہیں)
ا جیسی بھن گھڑ ہوندی نے سچ سچا ای اے بھولے بھا۔ پر ایہدے اندر رتے دی
دوری نوں دھگانے اٹانگھن دی سدھروی لگی ہوندی اے۔ تنگے مل دا ہتھ مار کے
رتے دا رعب و نجاون دی سدھر۔ پر شہدار ریکدار ہو کے دی حاکم اے۔ اوہدا
اکھل رعب اوہدی حاکی پاروں ہے۔ سو ٹانگ حاکی دے قلعے نوں سنھ لا کے اوہدیاں
پکیاں نیہاں وکھال کے لوکائی دا ڈرلا ہوندا اے۔ سکداری تے چاکری دھرو داساک
اے۔ جے چاکر سکدار دے دھرو ناں اک سُر اے تاں اوہ سکدار دا ڈھڈوں
تابعدار اے۔ جے نہیں تاں اوہدی تابعداری ایویں پڑدہ اے اوہدے ڈردا۔ ٹانگ
چاکر نوں اوہدے ڈر ساہویں کیتا اے۔ چاکری سکداری دے ساک اتوں ہج
آہنیت تابعداری تے مریانی دے سارے پڑدے لہ گئے نہیں۔ تے اگوں جا پدا اے
ٹانگ دیاں بولاں وچ چاکر آپ بول پیا اے۔ آہندا اے میں کیوں ڈراں میرے کول
کیہا اے جیسرا کھس جانا اے۔ ڈھینا تے اٹھنے ای اے جیسرا چڑھیا ہویا اے۔
چاکراں نوں تے روز زنجیراں پوندیاں سن۔ روز تے چاکر ای سکداراں ہتھوں
مرندے سن پر اتھے سکداراں نوں زنجیری چنی تے چاکراں ہتھوں اوہناں دا مرنا

ی اٹل قدرتی ویسار دیا گیا اے۔

ایسناں بولاں وچ اکھاں والا پک اے۔ جیویں کوئی جگاں پرانا لوک ہنڈایا چ
ہووے۔ اکھاں پک پاروں سکاری تے خواری دا جوڑ قدرتی تے لازمی ہو گیا اے۔
چاکری تے تابعداری دا جوڑ قدرتی تے لازمی نہیں رہیا۔

ڈرتے خواری نمائیاں دے بھاگ سن۔ ناک دی کلائے ڈاڈھیاں دے لیکھیں
لکھ دتے نہیں۔ چاکر سرست چاکر نہیں رہے۔ ہمتاں تے چیت جی بنے کھوتے نہیں۔
اوہ جان گئے نہیں جو ساڈا کم سکاری نوں تھنا سیں۔ سکاری نوں ڈھاونا ہے۔

ویلے مہر لوک بولی خلقت دی سنبھال کیتی لوک شاعری خلقت نوں باہوڑی۔
خلقت لوک شاعری نوں رنہیا۔ جیتیاں وچ پکا کے اگلیاں پڑھیاں نوں اپڑایا۔

ترک سلطاناں تے مغل شہنشاہاں ویلے شہراں گراواں وچ تھاں تھاں مہرے
کھلے۔ مہر سیاں دی پڑھائی نے باتشہی بولی دا آور لوکاں دیاں دلاں وچ بٹھاون دا مٹل
لایا۔ لوکاں نوں دسیا بنی علم اوہ ہے جو باتشہی بولی راہیں لہدا اے۔ اوہو علم تہانوں
باتشہی درجیاں مراہیاں دی لڑی وچ پرو سکا اے۔ جیہڑا علم تہانوں آپنے آہر
وچوں لہدا اے اوہ ہولا اے۔ اوس علم دے مہر تے تہاں جو اگاوندے بٹاوندے او
اوہ اصلوں بے گٹا تے ستا اے۔ ایسے لئی سرکار اوہنوں مفت اگرہ کھڑدی اے۔
باتشہی بولی راہیں سکھیا علم باریک اے۔ ایہہ اگاوں بٹاوں والا کھروا کم نہیں
کریندا۔ ایہہ اگاوں بٹاوں دے پورے توں چھٹکارا کریندا اے۔ اگاوں بٹاوں
والیاں اتے حکم چلاون دا بیج دسد اے۔ ایہہ جادو اے۔ جیہڑا اگاوں بٹاوں والیاں
جناں نوں قابو کر کے سارے جگ دیاں نعمتاں اکھ جھمکدیاں حاضر کریندا اے۔
باتشہی بولی نوں سکھن وچ جتنا مٹل لگتا او تہاں ای سکھن والے دے دل وچ باتشہی بولی
دا آور ودھتا۔ جتنا صرف نحو دیاں بیجاں وچ کسے پٹا او تہاں ای اوہنوں سبج سبھا سکھ
ورتی لوک بولی پھکی تے ان گھڑت جا پئی۔ باتشہی بولی دیاں کتاباں جادو نگری بن
جائیاں تے جادو نگری وچ لہندیاں ساراں ہاتھن دی میں نوں باتشہی شان گمان
دے پر لگ جانے۔ اوہناں دا اندر لا انہول ای باتشہی ویسار اگے گھٹے پے جاتا۔

فریدا جے توں عقل لطیف کالے لکھ نہ لکھ

پہنڑے گریوان میں سر نیواں کر ویکھ

عقل ترکھی تے باریک اوہناں دی رُئی رُئی بیڑے باتشہی بولی راہیں باتشہی علم
 تے ورتارے دی جادو نگری وچ وز کے عاموں خاص تھی گئے۔ خاصاں دی خاصگی
 نکست وچ ہے۔ نکست راہیں عاموں سرور حدی اے۔ نکست ای علم اے۔ نکست ای
 حکم اے۔ لکھے حرف لکھ نہیں۔ عاموں دی قسمت نہیں۔ درباروں لکھیا فرمان نہیں کے
 کوئی ن لکھدا اے تے ہزاراں عاموں دی دہندہ رات دی محنت وچوں ادھ پوتھ
 ونڈا کے نر ویندا اے۔ نکست دھروں لکھیا لکھ اے بیسوں کوئی ٹال نہیں سکدا۔
 لکھن والے ایسے جادو دے سر تے باتشہی نوکریاں اُتے کھلوتے ہوئے نہیں۔
 مدرسیاں والے تے گدیاں والے چوراسیاں پنڈاں دی معافی پنے کھاندے نہیں۔
 خلقت ایہناں کولوں نکست لکھن دھکدی اے۔ ایہناں دا لکھیا مڑھ گل وچ
 پاوندی اے دھروں لکھیا وی ایہناں دا ای اے سواہناں دا لکھیا ای دھروں لکھی
 نوں ٹال وی سکدا اے۔ جادو نوں جادو ای کت سکدا اے۔ پر اسہ اجیہا جادو سی
 بیڑا جادو گراں نوں وی لڑ گیا۔ عالماں حاکماں دی چترائی اوہناں نوں اسہ نہیں
 بھن دیندی جو لوکائی کولوں اڈرے ہون آپنے آپ کولوں اڈرے ہون اے۔
 حاکی علمائی دے کالے لکھ لکھن والے دے آپنے کالے لکھ بن جانداے نہیں۔
 اوہنوں آپنے آپ کنوں وچھوڑ دینداے نہیں۔ آپنے آہیوں باہر کر دینداے نہیں۔
 عالماں حاکماں دی سمجھ ترکھی باریک تے ملوک اکھواندی اے۔ باتشہی بولی وچ
 ”عقل لطیف“۔ فرید نے عقل لطیف دے بھرم والیاں نوں عقل لطیف اکھ کے اک
 بھٹی بکھیر کیتی اے تے باسے بھائے اوہناں نوں آپنے بھرموں کڈھیا اے باتشہی بولی
 دی مایا لگی۔ شر دا باسا بٹا کے اوہا جادو تروڑیا اے۔ تے جادو موبیاں نوں چھنکارے
 داراہ دکھایا اے۔ جے چھیں تہاں سوجھ والے اوہناں آپنے آپ وچ آؤ۔ اپنی کوڑ
 آساری میں دے اندر وار جھات گھتو۔ متاں تہانوں اپنا اصل آپا اوہناں جیہا ای
 دے بیسناں نوں کالیاں لیکھ راہیں زندہ نگھد کے دباوندے او۔ اسہ گریوان اوہ
 نو۔ کلی میں دا اے بیڑی گھٹیاں چاواں ٹال سوا کے گل پائی اے۔ شان کمان دا نشان
 بن موشی دا بونا اے۔ جو کچھ ہو راں نوں بھلاوٹ لئی سیریا سی بن آپ اپنی پنچوں
 کرک داویدا اے۔ جے کوئی ترے تاں۔

فرید باہروں کھلوکے وعظ نہیں کریندا۔ گواچیاں وچ گواچا ہوئے آپنے آپ ٹال

گل کریندا اے۔ فرید اوہناں وچوں اے بیسڑے باتش ہی بولی رکھ کے کالیاں لیکھاں
 دی لکھت دے جانو ہو کے لوک بولی وں پرے۔ باتش ہی رہل دے جادو دی تھال
 جہل کے پئے آپے وچ آئے۔ ویریاں دے ہتھیار جاچ کے پزیریں رترے۔ غنیمت
 بے چاہوے باتاں غنیمت نہ تھیوے بافرید تھی وے بچے با۔

اک لفظ اوہ سن بیسناں نوں لوکاں آپ باتش ہی بولیوں کھوہ کے لوک ورتارے
 دی دیکھیں گھت ردھا۔ اوہناں وچوں دکھاوے والی اُچھا نہ ماری۔ اوہناں نوں شان
 دے نشاںوں مڑ لفظ بتایا۔ اک اوہ بیسڑے کالیاں لیکھاں راہیں 'لشکریاں دی' آپ
 آپ راہیں لوک بولی وچ اُترے۔ ایہ لفظ نہ ہے۔ آپے شان دے نشان ای۔ پر
 ایہ ٹھاٹھے بنہ کے آپنا اصلاکا کے لوک بولی وچ اُترے ایہناں ہسڈیاں دسڈیاں
 لوک لفظاں دی سنگھی نونہ دے کے اوہناں نوں ادھ مویاں کیتاں ورتوں وچوں
 باہر وگایا۔ لوک بولی دے لفظ چھڑم چھانٹ نہیں ہوندے۔ جڑ پروار والے اگے پچھے
 والے ہوندے نہیں۔ اوہناں دی ساکا چاری دے کیس ویہار ہوندے نہیں۔ ایہ
 ویہار لوک سُر ت وچوں جمدے نہیں۔ اکوں لوک سُر ت دی لوڑ دے لفظ جادو دی
 ایہناں وچ بے انت سکت ہوندا اے۔ جیویں بندہ بے اوڑک بندھاں دی سنگھی
 اُنتی ہے۔ تیویں ای لفظ نہیں۔ بیسڑے لفظ باتش ہی بولی وچوں ٹھاٹھے بنہ کے لوک بولی
 وچ آن اترے اوہ عربی فارسی ویہاراں دے بدھے سن۔ جتھے عربی فارسی لوک بولیاں
 سن اوہ تھے اوہ لفظ ای سن۔ جیوندے دسدے۔ پر اتھے اوہ باتش ہی شان دے
 نشان بن کے لوک بولی اُتے تھے۔ تے لفظ ہوون دا بھلا داپا کے لوک بولی دیاں لفظاں
 ویہاراں دے بھادی انبرویل بن گئے۔ ایہ لفظ لوک بولی دیاں ویہاراں نال جڑن
 نہیں سن آئے۔ کسے جیوندی ساکا چاری وچ وں نہیں سن آئے۔ سو نوٹکے رہے۔
 آجڑت 'الگ۔ پر جس لوک لفظ اتے ایہ آن ڈکے اوہ اساہ کھنچ گیا۔ بیسڑی ساکا
 چاری وچ اوہ ہسدا بولدا آبا اوہ دی ماندی تھی گئی۔ باتش ہی بولی دے ایس ہلے نال
 لوک لفظ ورتوں وچوں نکلن لگ پئے۔ لوک بولی اندر لی سنگھی بندھ اُنتی رہجندی
 گئی۔ بولی دیاں کیاں ویہاراں دی ورتوں کھلو گئی۔ اوہی وں آجڑن لگ پئی۔
 لوک سُر ت ہتھل ہو گئی۔ لوکاں دے سنن بولن دی سوچن جاچن دی سکت ادھ موئی
 تھی گئی۔

”رکھن“ ہوندا اے ”دھرن“ دی تے ”سانھن دی“۔ ”رکھ“ ”راکھا“ ”راکھی“
 ”راکھویں“ ”رکھوالا“ ”رکھیل“ ”رکھی“۔ ایہہ لفظ ٹابری بولی دیاں ویہاراں جوڑی اے۔
 ایہہ ٹابری سداود حنار اے کیونجو بولی دے ویہار آپ سداود حنار ہن۔ سانھہ لئی
 عربی لفظ حفاظت باتشہی بولی وچ ورتیندا ہا۔ عربی وچ ایس لفظ دی بھری ٹابری اے
 جیسری عربی بولی ویہاراں اُساری اے۔ پر اتھے ایہہ چھڑا ای لٹھا۔ نہ لوک سُرَت
 عربی ویہار آپنا سکدی سی نہ ”حفاظت“ آپنی پچھلی ٹابری ٹال جڑ سکد اسی۔ ایہدی
 پچھلی ٹابری دے ہو ر لفظ وی لوک بولی وچ لٹھے پر چھڑم چھڑے۔ اک دوجے توں
 اصلوں او بھڑ۔ حافظ، حفظ، محفوظ، محافظ۔ ایہناں دی اصلی جڑ تے آہی عربی
 ویہاراں وچ، جیسرے پچھے رہ گئے۔ اتھے ایہناں دا سانگا ایہو اے جو ایہہ باتشہی
 بولی دے لشکری نیں۔ باتشہی شان دی وردی پا کے باتشہی رعب دے ہتھیار بنہ
 کے لوک وسوں وچ لٹھے نیں تے لوک لفظاں دے صدیاں بدھمی جڑے سانگیاں نوں
 پنے مدھولدے نیں۔ لوک بولی دیاں ویہاراں دا ساہ پنے گھٹدے نیں۔ آپ ایہہ
 جیوندے روح نیں پر لوک بولی دیاں جیوندیاں جیاں نوں آپنی وردی تے ہتھیاراں
 دے بھار تھلے دب کے پنے مرندے نیں۔ ایہناں دی آپو وچ زری دھرو دی سانجھ
 اے۔

بولی دے ویہار بہوں مگڑے ہوندے نیں پر بہوں سوہل دی۔ جیویں ”رکھ“ ”جڑ“
 ”پوری“ ”پر وار دا بندھ کیڈا انگڑا اے“۔ ”اُج دی کیڈی سکت اے ایہدے وچ“۔ ”پر جڑ
 ننگی کر دیوتاں پر وار سک جاندا اے“۔ ”پر وار چھانگ دیوتاں جڑ دا ست مک ویندا
 اے“۔ لفظ دی ہستی اک بندھ دی ہستی ہندی اے۔ جد لفظ مکدا اے تاں بولی دے
 جے وچ بھوندی رت اگے ڈکا لگ جاندا اے۔ لفظاں دی جنم جڑن دی اک دوجے
 وچ رل کے شکل وٹاون دی سکت مرتج ویندی اے۔ باتشہی بولی وچوں لٹھے لشکری
 لفظاں دی ڈور درباری لاکڑیاں دے ہتھ ہندی اے یاں مولوی غنیمتاں دے ہتھ۔
 جد ایہناں لشکریاں دے بھار بیٹھ آکے لوک بولی دیاں ویہاراں نوں سوکا پے جاندا
 اے تاں لوک آتر ہو ویندے نیں۔ ہر نویں لوڑ لئی درباری لاکڑیاں تے عالماں ول
 مکدے نیں۔ ایہہ جھٹ اک ہو ر لشکری ساج کے اتار دیندے نیں جیسرے لوک بولی
 دے ویہار نوں ہو ر پندا اے۔

لوک مُرت لفظ جماون دی سکت راہیں نسرودی چنگر دی اے۔ بندہ آپنے آپ
 نال تے جگ نال لفظاں راہیں مہدا اے۔ جے لفظ بناون دی سکت بندے کول نہ
 ہووے تاں اوہنوں آپنے آپ نال تے جگ نال رمن دی کھل نہیں ہوندی۔ جے
 اوہدی آپ بلی تے جگ بلی باتشاهی لشکریاں دی وچوں راہیں ہوئی اے تاں سمجھو نہ
 اوہ آپ نوں بلیا نہ جگ نوں۔ اوہنوں اندر باہر ہر دم باتشادار عب ای نکریا۔ اوہ
 باتشاهی مرضی دا پر چھاواں بن گیا۔ آپ اوہ ہو یا ای نہیں۔

انگریز راج تیا تاں انگریزی تے اردو فارسی دی تھوہیں باتشاهی بولیاں تھی
 گیاں۔ جس میل دا جتنا انگریز راج نال لاگ ودھیا او تہی او سنوں انگریزی اردو
 سکھ ورتتی پئی۔ مغل تے سکھ باتشاهی دا اساریا زمیندار میل وی انگریز راج نال
 رس وس گیا۔ کچھ بھدے کچھ سچے۔ انگریز آپوں وی کچھ ڈھانیاں تھاپڑ کے ایس
 میل وچ چا کھلاریاں۔ سزکاں ریلواں کھلن نال دساوری وپار و دھن نال وپاری
 میل نوں نویں جاگ لگی۔ نویاں نوکریاں بھیاں نویں کسب کرے نویں علم آئے۔
 باتشاهی بولیاں سکھ دی مجبوری وی ودھی تے سوادوی۔ انگریزی سکھ ورتن دا
 سواد تے اوہو ہا بیہرا اگے فارسی وچ ہوندا ہا۔ لوکائی توں دوری داتے راج دی نیز
 دا۔ آتراں توں پلہ چھڈاؤن داتے وس والیاں دی حضوری مائن دا۔ فارسی ایران
 ترکستان دی خشبو نال مست کریندی آہی۔ انگریزی نال انگلینڈ تے یورپ دے بے
 آون لگ پئے۔ اردو دا سواد تھرا ہا۔ اک تے ایہدے سکھ ورتن وچ او تہی کھال
 نہیں سی کرنی پوندی۔ تھوڑی کھل نال ای لوکائی توں دوری تے راج توں نیز دا
 جھوٹا آون لگ پوند ہا۔ وت اسہ انگریز دی آندی نویں باتشاهی بولی وی آہی تے
 مغل دی چھڈی پرانی باتشاهی بولی وی۔ دلی لکھنؤ دیاں درباراں دے مہملک
 اشرافاں ایسوں آہنایا پالیا ہا۔ ایہدے وچ فارسی لفظاں وی آہی تے دلی لکھنؤ دی اُج
 رہتل وچ ورتیندا محاورا وی۔ سو اردو وچ نویں وڈیائی دارس وی آہا تے پرانی دا
 چس وی۔ دلی لکھنؤ دیاں اشرافاں دا انگریز نال لاگ پرانا تے پکیرا جا پدا ہا۔ نویں
 لاگی کیوں آہنی بولی نال ممبرہ کے نویاں مالکاں لئی او بھڑ بنے رہندے۔ کیوں نہ مہمب
 بولی وٹا کے پرانے مئے پروئے لاگیاں ورگے ہو دسدے۔ ایہتھوں دا نواں پڑھیا دلی
 لکھنؤ والیاں دا لڑوی پھڑدا ہا پر اوہناں کولوں سڑدا وی ہا۔ دلی لکھنؤ والے نویں لاگی

نوں تہ پٹے جیسا رے راضی دی ہوندے پر اوہدے وں تھور دے وی۔ ایسہ سوچ
کے تسی وچ دی رہندے بنی نقل اصل نیسی تے نہیں نہ ہو سکدی۔ پر نال سوڑے
وی پوندے متان نقل اصل دا اٹھ نہ مار دیوے۔ سواوہ نوایاں لائیاں نوں بلا شیر
وی دیندے پر اوہناں نوں ہندے وی۔

انگریز راج دے تھیکڑے پنجہواں ورھیاں وچ لائن میلاں سہی کیتا بنی
انگریز نرا ساڈا جمن ای نہیں شریک وی اے۔ جے ایسہ نکل ونجے تاں اسان
ایسہی تھوں لوکاں سر حاکم ہوساں۔ پر لوک وی ساودان پنے ہوندے ہن۔ جمن
ایمنان سر حاکمی اوہا کرسی جو ایمنان دا اگوان بئے۔ اسیں نویں اشراف ہاں تے
پرائیاں اشرافاں دے وارث وی ہاں۔ لوک اگوانی ساڈا قدر ترقی حق اے۔ سو لوکاں
توں وکھریاں ہوون دا نواں راہ لوک اگوانی تھانیں نکلیا۔ اشرافاں دی بولی اگواناں
دی بولی بن گئی۔ پرائی حاکمی دے وگوچے وچ نویں حاکمی دی تہ رل گئی۔ گواپتی مغل
شان دا رونا توندی نویں شان دے جھلکارے نال اب تک ہو گیا۔ غزل دیاں
رمزاں دا مطلب وٹن لگ پیا۔ باتھیاں اُتے جھولن دے پنے جلوساں وچ لوکاں دیاں
موڈھیاں اُتے چڑھ جھولن نال پورے ہوئے۔ درباراں وچ بہن دے نشے دی نوٹ
لوک بلیں دیاں شہیاں اُتے بہہ گئی۔ لوکاں کنوں نوٹھکے رہن دا بھس لوکاں دی
بھینر وچکار کھلو کے پورا ہوون لگ پیا۔ باتھیاں بولی دیاں تقریراں تے نعریاں دے
گڑبج وچوں لوکاں دی چپ کیتی فتا دا سرور توں لگ پیا۔

باتھیاں بولی اگوانی دی بولی تھی گئی تے ایمنوں کھن ورتن دا سواد تیریاں
چوہرا ہو گیا۔ ایس چوہرے سواد صدقہ ای اردو اخباراں دا زور ودھیا۔ چار جماتاں
پڑھے ہماڑ دی پیسہ تہ خرچ کے گھر بیٹھیاں حاکمی دی خشبیلین جو گئے ہو گئے۔ ایسے
چوہرے سواد صدقہ ای اردو ادب دی مانگ ودھی "ادب" دا لفظ اردو لکھتاں دا ای
سرناواں بن کے آیا۔ لوکاں وچ ایہدا مطلب وی وڈیاں اگے نھون آہا۔ وڈے
عمروں ہوون بھاویں درجیوں۔ نال ای بچے تے گڑمت دی آہا۔ اردو شاعری کمانی
مضمون پسوں تے بچ گڑمت تے درجے سبھاں دا نشان بئے۔ پر ویسویں صدی
چڑھیاں لوک راج تے وسیب اُتھل دا جھنڈا وی ایمنان دے ہتھ آگیا۔ اُپروں
لکھن والے تے پڑھن والے انگریز راج دا دیر پر چار دے۔ سرمائے داری جاگیردار

نوں بھنڈ دے۔ غریب داد کھ روندے۔ لوک نابری دا لغو مار دے۔ پراندروں اجیت
 چیت باتشہی بولی دے نویں پرانے سواداں وچ رشدے۔ سو پنجاب وچ باتشہی دی
 دی لکھت 'ظاہر دعوا اوہا بھادویں کھ دی ہو دے' اصلوں تیجی خلقت توں نوٹ
 رہن دا۔ ایہہ وسیلہ سی پرانے اشراف سن اُتے نیٹھیاں نویں لوک اگوانی دیاں
 راساں سا بھن دا۔ ایہہ ہتھیر سی نویں لوک سُر ت نوں زروالیاں بھو میں والیاں
 نوکراں کیساں دی نویں بھانی والی دے لابہ سر موڑن دا۔ باتشہی بولی دی لکھت
 نے خلقت نوں تے جو پوہتا سی پوہیا۔ اصل تے اوہنے حالی دیاں نویاں جڑا بھردیاں
 دعوے داراں نوں آپنے حق شفیعہ داپک کرایا۔

جتنیاں نل پردھان ہو دے اُتھاں ہر نواں بھیتی درجے بندی تے تپا دھاپی
 دے کھڑی ہلدا اے۔ سو ساری عمر تھن ٹٹ ای رہندا اے۔ اوہی تھڑی تھڑی
 ہستی ساری عمر آپنے ان ڈٹھے بچ کچن لئی درجے بندی تے تپا دھاپی دا اوہلا ای پئی
 لہدی اے۔ اوہ تابیوں جیوندا اے جے خلقت کنوں رنت نوٹکا تھیوے۔ رنت رنت
 خلقت کنوں آپنا آپ گجاوے۔ اوہ محل ڈھونڈھیندا جیوندا اے تے مقبرے
 ڈھونڈھیندا مردا اے۔ پنجاب وچ باتشہی بولی دی لکھت محلاں تے مقبریاں دی ان
 تھک بھال اے۔

انگریز راج وچ نویں پرچار وسیلے اُکلے۔ چھاپ 'سینج' (کدیں تھیٹری کدیں جلسے
 دی) 'قلم' ریڈیو۔ درباری مشاعریاں وچ لکھن والی راج شہماں تے چڑھ کوکی 'ریڈیو
 قلم وچ وڑڈھی۔ سونے دے پانی نال سنگھاریاں کتاباں وچ جمن والے کالے لکھ
 چھاپے چڑھ کے خلقت دے سرتے سوار ہو گئے۔ نویں پرچار وسیلیاں دی موہ نے
 راج بولی سکھن تے ورتن دے سوادنوں نواں تڑکا لایا۔

انگریز گئے تاں اشراف جیڑے لوک اگوان آہے لوک حاکم بن گئے بلیساں
 جلوساں وچوں لوکاں دیاں موڈھیاں اُتے سواریاں ٹریاں تے گورنمنٹ ہاؤساں وچ
 جاتھیاں۔ باتشہی لوک راج بن گئی تے باتشہی بولیاں لوک راج دیاں بولیاں بن
 گیاں۔ جدوں باتشہی آزاد اسلامی حاکی دے پڑ دے اوہلے ہو بیٹھی تاں باتشہی
 بولی دے سارے سواد آزاد اسلامی ملک دی قومی زبان دے سرناویں پچھے لک گئے۔
 نوکریاں نکلیاں۔ کاروپار کھلے۔ گھراں زمیناں دی لٹ پئی۔ حاکماں دی رہل دی خشبو

بیسری اگے نصیباں والیاں لئی ہوندی سی جٹی کھٹی نوں تون لگی۔ ہر کوئی تپا بجی
 پچھو کڑ دھون لئی حاکم ر ہل دی وگدی گنگا وچ چھٹی مارن نوں اتولا ہو پیا۔ باں
 پرانے ہنڈائے دتیل آپے دے بال نہ رہے۔ نویں اپنائے حاکم تپ دے باں تھی
 گئے۔ اوہناں نوں راج بولی بلا کے اساں تپنے مند۔ دتیل پچھے نوں تڑت طلا قیاتے
 رنکدا حاکم اگا دیا ہیا۔ لوک بولی چھڑا کے اساں بالان نوں عامان دی تری بھینر وچوں
 کدھرتا تے راج محل دیاں پوزیاں جے من والی نہاتی دھوتی لائن وچ لا دتا۔ نو۔ کلا
 اگا آپناون لئی نو۔ کلا پچھا آپناو تا پوندا اے۔ بولی وٹاون والیاں سولے بھا پچھا وٹالیا۔
 چیتا وٹالیا۔ مہشاں سلواراں پا کے مولوی غنیمت دھموڑیاں دی مارتوں باہرے ہو
 گئے۔ آب آب کردیاں سپاہی پتراں نوں پنڈاں والیاں کوکے کوکے کھول دتے۔

بولی اصلاوی اے تے پریوادی تے ست وی تے نشان وی۔ سو باتشای بولی
 باتشای ویسار دا ہتھیار وی اے تے اشتہار وی۔ ایسہ نمائیاں نوں رستا کر کے گنگ دام
 بنا کے ڈاڈھیاں اگے رواندی وی اے۔ تے اتوں اوہناں نوں پلوسدی وی اے۔
 اوہناں نوں بھرم پاوندی اے جی تیس جے تے گڑ مت والے ہو گئے او۔ لوک بولی وی
 تاں ای لوک بولی اے جے اوہ حاکم میل دے ویسار دا پورا توڑ بٹے؛ جے اوہ لوکائی
 نوں اتے ست پر تاوے؛ جے اوہ لوکائی نوں آپو وچ جوڑے تے حاکم میل کنوں
 نکھیرے؛ حاکم میل دی ریت پر تیت تھیں اوہدے لاگ دے جادو تھیں خلقت نوں
 چھنکارے۔ حاکم میل تے ہر حیلے آپنا لا با پائا ہوندا اے۔ آپنا ویسار رکھنا ہوندا اے۔
 جے لوڑ پوے تاں اوہ لوک بولی دے ناں اوہلے وی باتشای بولی والے سوادمان سکدا
 اے۔ ناں لوک بولی دا ہووے تے اوہو مہد لفظالی باتشای بولی دی رہوے۔ یاں
 لفظالی لوک بولی دی ہووے تے پر چار حاکم میل دی ریت پر تیت دا۔ نعرہ لوک بولی دا
 ہووے تے لاگ حاکم میل دا۔ لوک بولی دی ایسی ورتوں لوک تے کولوں رنکھڑے بڑا
 نشان بن جاندی اے حاکماں دی خلقت نوں بھلاوے پاون دی نیت دا۔ ایسہ لوک
 بولی دی ورتوں رہندی ای نہیں۔ جیویں باتشای بولی وچ لوک تے پر چار یا ونجے تاں
 اوہ لوک تے رہندا ای نہیں۔

مغلاں ویلے حاکم دریاں محل پا کے ای حاکم اکھواندے سن۔ انگریزاں ویلے
 آکرے کالرتے ہیٹ موٹ حاکمی دا پریو اہے۔ جدوں لوک اگوانی کرن لئی مغل

اشرافاں دا وارث بن وکھاتا پاتاں جیاناں شوٹاں، ی تھان شیروانیاں تے قراقلیاں ج
 گیاں (انج شیروانی انگریزی ٹیل کوٹ نوں وی اکھ مار یندی سی۔) اج حاکم میل
 نی ضروری اے جو تپنے آپ نوں اصلوں لوکاں وچوں دے۔ لوک رہتل دا ہم پل
 بن وکھاوے۔ سو شیروانیاں لہہ گیاں تے عوامی شوٹ پ کے۔ (مستحق بھلے ناں
 حاکی کروان لئی "سٹ" تے "کھنای پیا)۔ وٹ عوامی سٹ اُتے شرافت دی فتوی
 چڑھی۔ حاکم دا پیروا پیروا نہیں ہوندا اوہدی نیت دا کج ہوندا اے۔ (یاں اوہدی
 نیت دا نک اکھ لو۔ کج کج ای ہوندا اے) جے حاکم لگیاں دی حاکی کرن لئی نکا
 وی ہو کھلووے تاں اوہدا ظاہر نک اوہدے اصل نک دا کج ہو سی۔ حاکم میل دا
 پیروا کوئی وی ہووے اوہدا وکھرپ تے اوہدے حاکم میل ہوون وچ خلقت دی کمائی
 آپنے پیٹے پاون وچ ہے۔ اگے ایس وکھرپ اُتے وکھرپ دا ای سنگھار ہوندا با۔
 کیونجے اگے حاکی حق تبارب دیاں او تاراں دا۔ ہن خلقت حاکی اُتے اپنا حق جتایا
 اے تے ہن وکھرپ نوں سانجھ دے اچھاڑناں کجنا پوندا اے۔

دکھ تے اکھ

جیجے ننے "ماں بولی" وچ اک کتاب دا اشتہار آیا۔ "دکھ مَن بھجویں" لکھائی
پھپھائی، حمیا۔ مل دُوڈھ سو۔"

• پیا۔ پنجابی کتاباں تے خلقت دے پڑھن سُنن جو یاں ہونداں نہیں۔ "ماں
بولی" والیاں ایس کتاب وچ ضرور کوئی تھوڑا ڈنمھی ہوئی اے بیسرا ایہوں دُوڈھ
سو والیاں اے ڈاہون دی یتو نہیں۔ مڑ سوچیا، نہیں ماں بولی والیاں ہشیری یتو
اے۔ دُوڈھ سو والے کوئی کتاباں پڑھدے پھردے نہیں اوہناں تے دکھ دے معنی اے
تے دُوڈھ سو جھاڑ دینے نہیں۔ سگوں اوہناں کول دکھ دے۔ لکھن دی وی کیہڑی و۔ ہل
اے اوہناں تے جد سُنیا بنی کوئی پنجابی کتاب وی دُوڈھ سو جوگی ہو گئی اے تے
اوہناں دا برا مَن ای نہیں رکھیا جانا رالاں وی وگن لگ عیشیاں نہیں۔

"ماں بولی" والے تپنے دلوں ہشیر تے بنے نہیں پڑہن بھولے دے بھولے
ای۔ جیا پسوں "ماں بولی نوں کوئی دُوڈھ سو والا چاء کے کھولسی تاں ای اندروں
تھاڈا اشتہار وی پڑھسی۔ بے دُوڈھ سو والیاں نوں کتاباں و پچنیاں بے تاں "ماں
بولی" دا مل وی دُوڈھ سو ای رکھو۔ اُنھاں والیاں تاں برائے لاوئے ہوون تاں
بو بے اُچے کراوئے پوندے نہیں۔ تے اہل دے دُوڈھ سو والے تاں ہوئے رکاں
جھاڑاں والے اوہ تاں بو بے اوہ منگدے نہیں بیڑے تپنے آپ سواری دے
بیچے دے ہو و بجن۔

سو بجن دُوڈھ سو والیاں دا دارا اے (ہو سکدا اے اسدے لیکھ تھاڈے تائیں
اُپڑے تے دُوڈھ سو دُوڈھ ہزار ہو چکیا ہووے) بجن ایس ایہو ای تھ سکے آں
بنی کوئی ویلا ہا جد پنجابی کتاباں خلقت دے پڑھن سُنن جو گیاں تہیاں۔ کوئی پنجاب
ورے پسوں دی گل اے ہر رنگے وڈے شروچ پنجابی کتاباں پھپھدیاں تہیاں۔
لہور شروچ کشمیری ہزار کتاباں دا گڑھ ہا۔ اک پاسے سٹیشن دوجے پاسے لاری
اڈا۔ تھاں تھاں توں پیاری آوئے۔ اوہناں سینکڑیاں دے حساب کتاباں بنے

کھڑیاں۔ کتاباں اوہ جیڑیاں میس محمد صاحب دسیاں میں۔

شاعر بست پنجاب زمیں دے ہوئے دانش والے
کافی بار ایں مانہ بیسناں دے دوہے بیت اجالے
بکناں جوڑ کتاباں لکھیاں قصے ہوو رسالے
کسیدھر گئے اوہ سنگ محمد سر کر ویکھ سنبھالے

ایہ سودا پیسے نکلے دنا۔ ایہ نہیں بنی پیسے نکلے خلقت کوں واہو ات۔
بس شوق والیاں جوڑ جاڑ کے کتاباں لے یسناں آپ پڑھیاں تے سنگیاں بیسناں
نوں واج سناونیاں۔ کتاباں دی دکھ ساد مرادی ہوئی نہ جلد نہ اچھاڑ۔ کاغذ اخباری
تے لکھائی چھپائی گزارے ہوئے۔ تچپواون والے آپ ای و پچن والے ہوئے
کتاباں سولیاں ہونیاں تے گا کی چوکی۔ تچپواون والیاں پیسے نکلے وچے۔ خرچ
وی کدھنا۔ پرچون والیاں دی پتی وی دینی تے تینا منافع وی رحنا۔ ایہ تچپواک
خلقت دی گا کی نال ای جڑے ہوئے آپ جد جہاد ورھے پسوں خلقت دی
گا کی تن لگ پئی تے ایہ وی ٹٹ کے کسیدھرے ہوو جا جڑے۔

خلقت دی گا کی جڑی کیوں تے نئی کیوں۔ ایس گل دا باریک ویردا وار
(تاریخ) دی باریک پن پڑچول منگدا اے۔ کرن والے کر سن جد ر سن پراندو
مونیاں گلاں نال رل بسن جو گا دھوں تے ایس وی دھک ای سکے تے۔

کسیدھر گئے اوہ سنگ محمد سر کر ویکھ
سنبھالے

میس ہوراں لکھن والیاں دا سنبھالا کیتا۔ سانوں پڑھن سنن والیاں دا
سنبھالا کرنا پے آیا اے۔ پر پڑھن سنن والے لکھن والیاں نال تانے پٹے وانگ
ہوندے نیں۔ سو تو گل او تھوں ای نور یے جتھوں میس ہوراں نوری آہی۔

اون شیخ فرید شکر شیخ عارف اہل ولایت

فرید اول اے۔ اوہ ساڈی اجوی لوک ریت دا موڈھی اے۔ تے کیتا فرید
کسیدر لکھت سولی کر چھڈی۔ ایڈی سولی جے لوکاں دے اصولوں نیزے تھی گئی
اوہناں دے اندر لہ کے اوہناں دے مونسوں بول پئی۔ اوس دے اوہ وی سن
بیسناں دی لکھت ات مٹھی تہی۔ خلقت دی ججوں باہری۔ ایہ مٹھی لکھت شاہی

حضوری وچ جی، سنہریاں سیاہیاں ٹال لکھی، مہنداں کم خواباں وچ دلیٹی گئی۔
منداں دیاں ریتاں اُتے تھی تے لعل جواہرں نکلی۔ ایس خلقت نوں دوروں
چکارے مار کے آہنی دکھ راہیں موہن وارٹل پیا لایا تے جیڑے جی خلقت وچوں
چار اکھر پڑھے ہوئے آہے اوہناں دیاں اکھاں اگے شاہی نوکری دا جلوہ جگایا۔

ہلدی ایسہ لکھت خلقت دی کمائی تے ای آہی۔ خلقت دی کمائی، واہکار
راہکار کیاں دی محنت مائے مسول راہیں شاہی خزانے چڑھنی۔ ایس کمائی ٹال جیتے
شاہی لشکر پٹے منصبدار تے اہکار پٹے۔ اوہتے لکھتاں لکھن والے شعر جوڑن
والے دی پٹے۔ کم بات شاہی ایہناں کولوں دو یندی آہی۔ اک تے ایہناں دربار
سجادنا باتشاہ دامن پر چاؤنا۔ رنکدیاں عطر، لیریاں لفظاں ٹال بات شاہی انیر نوں
چانن، بات شاہی کوجہ نوں سوہن بٹا کے دشنا۔ باتشاہ نوں دکھالنا بنی زریاں کھواراں
اسواراں والیاں فوجاں ای تیرے کول نہیں لفظاں دے لشکر، علم ہنر دے ہتھیار
دی تیرے اشارے تے تیار کھلوتے نیں۔ دو جا کم ایہناں لکھیاراں دا ہا خلقت
نوں دکھالنا بنی شاہی دربار ای علم ہنر دا گھر ہے۔ علم ہنر باتشاہ دی چاکری وچ ای
ہلدے نیں۔ بات شاہی نوں سلاہون ای علم ہنر دی رنکھراے۔ سو آؤ آپے پڑھے
لکھے داخل پواؤ۔ آپ لشکرتے بات شاہی دی رنک دی ودھاؤ۔ پاء پڑھیاں دے من
وچ کنڈی پے جانی۔ بنی حیلے ویلے اپر اپر یے ساڈی لکھت نوں وی بھاگ لگن ایسہ
آپ وی دکھ کدھے تے ساڈا وی موندھ دھوائے۔

بادا فرید ہو ریں پاء پڑھے نہ آہے۔ آپنے ویلے دیاں علماں ہنراں دی گھٹی
سار آہی نیں۔ چا ہوندے تے سرکارے دربارے چڑھ ہندے شاہی شیخ
سدیندے۔ پر اوہناں بیٹیاں نمائیاں ٹال لڑ جوڑیا۔ خلقت وچ بہ کے خلقت دے
آپنے گھرے ورتے بول جوڑ سار کے شاعری بٹائی۔ سمجھو خلقت نوں دسیو نیں بنی
آہنی کمائی آپ کیوں ور تیدی اے۔ خلقت واسے آہنی بولی مائن دا، آہنی بولی
راہیں آپنے وسیب نوں سمجھن دا ڈھو بنایا۔ آہنی سکت دا موندھ دکھایا، آہنی ہستی
دی سنبھال کرائی۔ تے جد خلقت آپنے وسیب دی ہنر آہنی اکھیں دیکھ لوے نالے
آہنی سکت نوں آپ سنبھان جاوے تاں اوہ ڈانڈیاں نوں پچھان دی سکدی اے
اوہناں اگے ویسرو دی سکدی اے۔ ڈانڈیاں دی ڈانڈ نوں ٹھل دی سکدی اے۔

ڈاہڈ و - ترے ویہار نوں اُتھن تے وی تل سکدی اے۔

باوے فرید اپنی لکھت ایڈی سولی کہتی بنی اوہنوں مائن لئی خلقت نوں خرچ خرچنا ای نہ پوے۔ اہمہ لکھت لوکاں چتیں سنبھلی تے پیڑھیو پیڑھی ورتائی۔ اینویں نہیں سوا دو سو ورھے مگروں بابے نانک اینوں اپنی کرکے سنبھلایا تے خلقت وچ مہ لے مزنویاں کیتے تے اوے سولے بھمزن جنی کھنی نوں ورتایا۔ فرید دی ریت مائے نویں جیتی 'دمودر تے مادھو لال مسین نویں جیتی 'بابو' بھلے شاہ تے وارث شاہ کول اپڑی۔ قادر یار بچل سرمست تے خواجہ غلام فرید تائیں اپڑی تے اُتوں انگریزی ھاٹنے وی اپڑے۔ تے اوڑک مسی محمد صاحب نوں ریت دا سنبھالا کرنا پے آیا۔ جیویں کوئی بھجڑ بھنڈیا اپنا رہیا کھسب و ست ولیوا رگن رگن ویکھدا اے۔

فرید ریت والے لوکائی دے اندر رہے۔ لوکائی نال اک ہو کے رہے۔ رہن نوں تے مگر چھ وی پانی وچ ای رہندے نیں۔ خلقت وچ خلقت نال اک ہو کے رہن اہمہ ہوندا اے جو خلقت دی پیڑ اپنے اندروں بولے۔ اپنی سوچ آہنے ایل لوک کچھ نال اکسڑ کیتے ونبجن۔ فرید ریت والیاں اپنا لکھیا بول کے گا کے لوک نوں سناوئا۔ گل خلقت نال سانجھی کرنی۔ خلقت اوہناں دیاں بولاں وچ اپنی ورتی سنجانی پر کھنی تے ایناں بولاں نوں اپنی گھڑت اپنی سر جنا سمجھنا۔ اپنی ہر ویلے ورتن ورتاون والی گھڑت۔ قوالاں راگیاں ڈھاڈیاں اپنی کھاراہیں لکھیاں دے بول نویں کرنے۔ بولاں وچ اتر کے اوہناں نوں سنگیت جو نے جوائنا تے ملیاں سنگیاں داریاں وچ پڑ بنھ کے خلقت نوں ورتاوئا۔ اپنیاں شاگرداں نوں پیڑھیو پیڑھی اہمہ سنگیت بدھے بول سکھاوئے۔ ریت والیاں اگوں ایس سنگیت وچ نویاں کاڈھاں کڈھیاں۔ شاعراں آپ سنگیت کاراں نال رلنا سنگیت بناون وچ دی نے ورتاون وچ وی۔ کیاں ہالیاں چھیڑواں گھر مشن آہرے لکیاں وی اہمہ سنگیت ورتاتے ویلے وی۔ بولاں دیاں رمزاں وی گولٹیاں پر کھ پرچول وی کرنی۔ بولاں اُتے بول وی بناوئے۔ نویاں واپریاں سر نویں معنے وی آسارے۔ تہوں لوک بولی وی لکھت مڈھ مدرسویں پڑھیاں دے سانجھے آویندی آہی۔ فارسی سکھائی دیاں مڈھیلیاں کتاباں لوک بولی وچ ہوندیاں سن۔ بھیرے مہلوی منشی

کاتب بن کے مدرسیاں وچ لکھاؤن پڑھاؤن بہندے سن اوہناں نوں لوک بولی دی
لکھت دا آسرا لیتا پوندا ہا۔

جدوں کاغذ دی ورتوں ودھی تاں لکھتاں دے اُتارے وی عام تھئے۔ شوق
والیاں من پسند شیواں کتاباں کولوں لکھوا رکھنیاں اکوں ہو رتاں آپ ساد
مُرادے اُتارے کر لینے۔ اُتاریاں نوں لوکاں سنگتاں وچ بہہ داچٹا۔ کیس شوق
والے پڑھ کے پکا بندے تھے۔ تے اکوں پڑ جوڑ پنے مُشاوندے آہے بیک ٹال
یاں چھڑا بول کے۔ بوں کے سناؤن والیاں دی ریت دکھری نڑی۔ بلیاراں سیتراں
مستزیاں ٹال داراں قہے کافیں ڈھولے کھیڈو کھاوئے۔ معنیاں بارے گل دی
نورنی۔ لفظاں رمزاں دا ویرا وی کرتا۔

سو چھاپے آون توں پہلوں لکھت دی لوک ریت نے سینکڑیاں ورھیاں دی
کھال پاروں لوکائی وچ آہٹا گھربٹا لیا ہا۔ یاں انج آکھو عی خلقت نے حاکم و سار ٹال
سینکڑیاں ورھیاں دے نکراء راہیں لکھت دی لوک ریت اُساری تے لوک ریت
دے پھار پرچار پاروں جٹی کھٹی لکھیارتے سیر تھئی۔ شہراں گراواں وچ لوکائی کول
ونوون ہتھ لکھیاں تے مونہ زبانی پکائیاں دا اک وڈا رنت ودھنار بہندار آہا۔
لکھت دی بولی دا سبھا لوک ریت دے پھار پاروں پورے دیس وچ گھٹ ودھ
اُسار تھئی گیا ہا۔ لہذا رنگ ای پر دھان ہا۔

چھاپے آیتے کتاباں دیاں وپاریاں نوں اک وڈی گا کی لوک بولی وچ دی
حاضر دی۔ وپاریاں وچوں کیس آہیں لوک ریت دے و جری آہے کشمیری بزار
لہور دے ملک فضل دین وانگ۔ سو لوک بولی دیاں لکھتاں چھاپے چڑھ کے وکن
لگ گیاں۔ چھپوا کاں سردا آہر کر کے پرانیاں لکھتاں دی بھال کیتی۔ حاضر لکھن
والیاں ٹال ٹھیکے کیتے۔ انھویں صدی ممدیاں چنگیاں ماڑیاں کتاباں چو کھی گھنتی وچ
چھپ کے لوکاں کول اُپڑ گیاں۔

پر انگریز پنجابے چھاپے لاؤن نہیں سی آیا۔ اوہ تے آیا سی اتھے آہٹا راج
ٹھوک کے پچھے آہنے دیس دیاں رٹاں لئی سستا کچا مال ڈھونڈتے تے پنے گھڑے مال
لئی نویں گا کی بٹاؤن۔ ایس دوہرے کم لئی لوڑی خلقت نوں قابو کرن دی تے
آہنی مرضی سر کم تے لاؤن دی۔ سو دا بے تے لالچ دا پھار پھار یا اُک ٹکڑے

سنگھنے تے باریک راج پر بندھ راہیں۔ اسہ پر بندھ خلقت نوں ورتایا وچولے
 میل نے۔ وچولے کچھ پرانیاں حاکماں دی رہند تے ہے کچھ نویں اٹھے، کچھ اتحادیں
 کچھ ہندوستانوں انگریز نال تے۔ وچولے آپوں وی دا بے تے لالچ دے مارے
 ہوئے سن تے خلقت لئی دا بے تے لالچ دا نشان وی سن۔

وچولے میل وچ زمیندار ساہوکار وپاری نکلے وڈے سرکاری نوکریاں
 کسباں والے جیویں وکیل ڈاکٹر سارے ای آہے۔ وچولیاں دی رہل اوہناں دا
 ورتارا خلقت نوں ڈراوند او وی ہاتے رہمھاوند او وی۔ خلقت وچوں جے کسے دے
 دل وچ سکھالیاں ہوون دا خیال آوند ہاتے وچولے میل دی رہل دا لشکارا بن
 کے آوند ہا۔ بولی رہل دا موہر لا انگ ہوندی اے۔ اوہدی پہچان وی ہوندی
 اے تے اوہدے اندر لے تے دا وسیلہ وی۔ لباس وی ہوندی اے تے وجود
 وی۔ انگریز پر بندھ دی بولی ایس پر بندھ نوں پالن والی نویں پڑھائی دی بولی
 انگریزی آہی یاں اردو۔ ایہناں بولیاں نوں آپناون ای وچولے میل دا ہوون
 سی۔ وچولے میل وچوں جد کچھ ڈھانیاں انگریز نال کھسہ دیس لئی ازادی رکھن دا
 سوچیا تے اصلوں اوہناں انگریز حاکمی دی تھاں آپنے میل دی حاکمی بناون دا ای
 سوچیا، لوکائی دے سرتے چڑھ کے آپ راج کماون دا۔ انگریز رہل دی نکر تے
 اوہناں جیسری دیس رہل دا جھنڈا چایا اوہ پرانیاں حاکماں دی رہل آہی۔ مغل
 راجپوت موریہ باتشاہی دی رہل۔ انگریزی دی تھاں اوہناں فارسی بھری اردو یا
 سنسکرت بھری ہندی آپناون دی کیتی۔ سو وچولے میل دی اگوائی بیٹھ جیسریاں
 لہراں ازادی دیاں چڑھیاں اوہ ایہناں بولی روپاں راہیں چڑھیاں۔ خلقت وچوں
 جیسریاں وچولے میل دی اگوائی بیٹھ ازادی دی لڑائی لڑن نریا اوس وچولے میل
 دے رہل مھاڑ قہولے اوہناں والے بولی انگ اپٹائے۔ آپنے اندر خلقت والی
 ہستی نوں اُنڈیاں کر کے اوہدے اُتے وچولے میل والی ہستی سوار کر لئی۔

نویں پڑھائی نویں سائنس تے مشینی اٹکل دا بندے تے جگ بارے نویں
 سُر ت دا بوہا وی آہی۔ اسہ بوہا وی سرکاری بولیاں ای لنگھاوندیاں سن۔ لوک
 بولی ایس پڑوں باہر رکھ کے بچی کر دتی گئی آہی سو نویں سُر ت نویں علم لئی خلقت
 کنوں دوری ضروری تھی گئی۔ اپنی بندیاں کنوں وجوگ ضروری تھی گیا۔ نویں

طاقت تے نویں سکھال لئی نویاں نوکریاں تے نویاں آہراں وچ جُشن لئی آئی ہستی
 نوں نویاں گزاں نال سمجھن لئی نویاں سرکاری بولیاں نال سانگا جوڑن تے لوک بولی
 نال اپنا ڈھردا سانگا مار مکاون ضروری تھی گیا۔ وچولا میل لوک بولی دی کھور دی
 گزمتی پٹ کے اُٹھیا۔ انھیویں صدی مَدیاں ایس میل دیاں کس پیڑھیاں پل
 کے سرکار وپار کس پڑھائی سیاست تے ر ہل دے پڑ نل نہٹھیاں سن۔ اُردو
 انگریزی کتاباں دی مانگ ایہناں ولوں دِنو دن پئی ودھدی آئی۔ اُردو انگریزی
 لکھت تے مچھت دا چنگا موکلا موکھا کھل چکیا ہا۔ جس لہور وچ میاں محمد صاحب
 "سیف ملوک" دی چھوائی واسے آکے بیٹھے آہے اوس لہور وچ انجمن پنجاب دے
 اُردو مشاعریاں دا وی دجکرا ہاتے موہر لے پوچ دے اُردو شاعراں دیاں غزلاں
 ایٹھوں ڈاک راہیں دلی دیاں استادوں کول وی اپڑن لگ گیاں آہیاں۔ سو
 جیڑے ویلے پنجابی کتاباں دی چھوائی دی لہر ابھری اوسے ویلے اُردو انگریزی
 پڑھاکاں دیاں لوڑاں دا روڑھ چھواکاں نوں پیروں کنڈھن لگ پیا۔ اوہناں نوں
 اُردو انگریزی کتاباں دی ودھنار منگی تے سوکھی گا کی جڑن لگ پئی۔ کتاب
 جوڑاں تے سودھ کاراں دیاں نویاں تیار تے ترکھیاں ڈھانیاں مل گیاں۔ سکولاں
 کالجاں دے خلاصہ کار آپ بوہے آن بیٹھے۔ چھواکاں تھوڑا پر منگا چھاپ کے
 چوکھی کمائی دا راہ وی دیکھ لیا۔ سو لوک بولی نال اوہناں دا ہج وی ٹھنن لگ پیا۔
 لوک بولی دی چھوائی ہولی ہوندی گئی۔ چھواکاں دا موہر لا پوچ جس لوک بولی دا کم
 وڈیا ہاوت وی کجھ نہ کجھ آہنا کیتا پالی آیا۔ اگلا پوچ نویاں سکولاں دا پاس (یاں
 فیل) بولی دا نچھے وچولے میل دا پالیا ہا۔ اوہنوں ماں بولی دی چھوائی میسنا بن گئی۔
 آج وی چھاپے لوک بولی دا بوہتا بھلا نہ کر سکیا۔ چھاپے لوک بولی دے بستے
 نویں پڑھاک نہ بنائے۔ نویاں پڑھیاں نوں تے لوک بولی ول آوٹا ای موت سی۔
 لوک بولی دیاں مچھیاں اوہو رگھندے جیڑے اگے ای لوک بھنڈار ور تیندے
 آہے۔ جیڑے گا کے کھیڈ کے شاون والیاں دی بہنی بھندے آہے سکوں ایہہ
 ہو یا جو چھپی کتاب کول ہو دن نال سیراں دا شاون والیاں نال بھندھ ڈھلا ہو دن
 لگ پیا۔ چھپے دی نویں آدر کنیں مٹے دا اگھ مارن لگ پئی۔ لکھیار راگیاں واریاں
 ولوں کنڈ کر کے چھاپے واسے لکھن لگے۔ سانجھے لوک بھنڈار دا مل ٹھنن لگ پیا۔

لوکائی دی نویں طاقت نئی کوئی نہ تے پرانی کھسک لگ پئی۔ نواں ست سوما مٹھیا کوئی نہ تے پُرانے کھسک لگ پئے۔ خلقت دی آپا سنبھال ریت نوں ڈھا لگ گئی۔ ایہدے نال لکھت دا سہاوی ورنن لگ پیا۔ رمز ستر والا وارث شاہی جھٹ کھوٹا ہو کے ”اصلی تے وڈی ہیر“ دا لکاء بن گیا۔ پر ایہہ گل دکھری نیمھ منگدی اے سو پھیر سہی۔

وچولے میل دی ریت پسروی پڑھالی نے سوکھے چھپواک وی کھلارے تے ترکھیاں لکھیاریاں دے پور وی کڈھے۔ نویں سلاہتا نویں مشہوری دے مٹھے۔ وچولے میل دی منظوری اوہدا تھا پڑا ایہناں دی ہستی دے نکاء لئی ضروری ہا۔ ایہناں دی ہستی دا نشان چھپی کتاب آئی۔ اوہ پھب کے بھپدی منگا گل متھے تے لاء کے ہٹی چڑھدی تے وکدی تاں ای ایہناں دی ہوند منگدی۔ کتاب دی دکھ ای کتاب دا اصلا ہو گئی۔ گاہک ر بھاون دی سکت ای اوہدا ات تھی گئی۔ جیویں حاکماں دے کڈے اُتے گمن وچولے میل دا اصلا سی تے اوہدے فلسفے اوہدے وچار اوہدیاں دکھاں اوہدیاں گاہک ر بھاونیاں سن۔

لکھیاریاں لئی وچولے میل دا تھا پڑا کھسک دے ہو ر موکلے راہ دی نکل آئے، تھیٹر قلم، ریڈیو (تے اخیر ٹی وی)۔ وچولے میل دی مشہوری تے سلاہتا دا کم ہا (پیسے دے نال نال) اک نویں میں اُسارنی بیہدے وچ خلقت نالوں تڑنے سانگے دی رہند کھوہند لوکائی جاسکے اوہدی بوماری جاسکے۔ سو وچولے میل وچ دُگمن تے وکن لکھیاریاں دی اندر لی لوڑ بن گیا اک انموڑ چھک جیڑی اندریاں نال جا جڑی آئی۔ ایہنوں بھگن نکھیر من مر کے جیون والی گل آئی۔

جدوں وچولے میل وچوں کچھ نویاں پڑھیاں نوں جگت اُتھلارے دیاں لہراں ہلوتیا تے لوک کچھ آپنا کے نویں جوڑے جنم دی لوء لگیو نہیں تاں لوک بولی دل مونہہ کیتو نہیں تے گواچا لوک سانگا بھالن دی کیتو نہیں۔ پر اوس گھڑی وی ورلیاں نوں ای نئی بھاتی اُردو انگریزی ہستی و نجاون تے چڑھیا ہزار چھڈن دا جیرا ہويا۔ بہوں اُتھ آئے بیہناں اوکھے سوکھے لوک بولی دا لڑ پھرتے لیتا پر تھوڑے چر پچھوں ای موقع دیکھ کے آنے بہانے ہتھوں تھکا چھڈیا۔ نعرہ اوہ ہمیش لوک کچھ دا ای ماری آئے۔ آپنے توں اچیرا اُتھلار دی اوہناں کے نوں نہ خیا۔ لوک بولی

داناں وی ریت موندہ بھر بھر کے پیا لیو تیں۔ ڈھائی گھنٹیاں لوک بولی دا پلہ چھوہن
 نوں رگٹیوں وی ہمیش۔ پر اپنی اندر لی لوڑا گے بے وس ہے۔ لوک بولی دا سانگا
 لوک کچھ داراہ مر کے جیون باسو قبول نہ سکے وچولے میل دی دتی ہستی تچ نہ سکے۔
 جیوندے موئے ہو گئے۔ بیہناں ہس کے اسہ ہار ویاہی لوک بولی راہیں لوک کچھ
 سجاتا اوہناں مڑ جیون ول موندہ کیتا۔ پر اسہ سار آوندیاں توسی بنی رزا لوک بولی
 وچ رگھن ای لوک کچھ نہیں۔ لوک کچھ اے لوک سانجھ راہیں لوک سُر ت دی مڑ
 اساری۔ خلقت نال دل کے اوہدے ڈھٹھے گھر دی مڑ اساری۔

لوک سُر ت دیاں پر انیاں یساں دی بھال تے نویاں یساں دی کاڈھ لوکاں وچ
 بہ کے ای تھی سکدی اے۔ بیہناں نویں جوئے جیونا اے خلقت وچ مڑ جم کے
 ای جیونا اے۔ وچولے میل دیاں لوڑاں مڑ مڑ اندریاں نوں ہتھ پاندیاں نہیں۔
 شکل و ثناء کے راہ میلندیاں نہیں۔ تہندیاں نہیں۔ تسں بچے تے بچے او۔ پر دیکھو
 نہ۔ اپنی گل شاوَن مٹاؤن لئی چالو رنگ ڈھنگ چھوڑ دیسوتاں تہاڈی گل دا مل
 کیہ رہی۔ تہانوں ششی کون۔ ڈاہڈیاں نوں ہراون لئی اوہناں نوں پہلوں
 ر بھاون پسماون دی لوڑا اے۔ سو وچولے سو بھواناں والی دکھ بٹاؤ اوہناں توں
 وی دودھ ملوک تے نہاتے دھوتے بن کے دکھاؤ۔ اول تے لوک بولی دی گل
 ڈاہڈیاں دی بولی وچ اوہناں دیاں گراں گراماں اندر رہ کے ای کرو۔ بے لوک
 بولی ورتی ای بے تاں اوہناں دے رنگ ر گچ کے ای ورتو۔ کتاباں و پچنیاں
 بے تے اونویں لشکا سجا کے اوہناں ای منگیاں چھاپو رجتیاں اوہ چھاپدے نہیں۔

لوک ریت دے دیدواناں دا لوک بانالاء کے دینگیاراں دے ویزھے پن
 دینگیاراں نوں سکھاوند اے۔ اوہ تے چاہوندے ای اسہ نہیں جو لوک ریت
 نوں اپنے پر بندھ بیٹھ کر کے لوکاں کولوں نکمیر کے اپنی منہ وچ جھپٹ کے ماریا
 ونجے۔ نالے اینوں اپنے من پر چاؤے لئی ورتیے نالے خلقت نوں دکھائیے
 کیوں بنی ہن دسواں تہاڈے وچوں ہاں کہ نہیں۔ بنی اسیں تہاڈے بچے اکوان
 جو ہوئے۔ بیہریاں شیواں تہاڈے کول رمنی وچ یساں رلدیاں سن اسیں سنگھار
 کے شوکیاں وچ نکا دتیاں نہیں۔ باہر لیاں ملکاں وچ اوہناں دا مل پو دتا اے۔
 باہر لیاں نوں اوہناں دشا ہوندا اے بنی تیس سرکار نویاں سواواں توں رے بیٹھے

او۔ تمانوں پرانے دوسرے سادیاں سواداں دی نوہ رہندی اے۔ اسیں تپنی ریت
 وچوں ڈھیر سارے سواد تماڈے جو گے سانھے ہوئے جے ایہناں نوں نویاں کرو
 تے آپنے جگ پرے کاروپار وچوں کوئی جو نہ بیہا ساڈی جھولی وی چا گھتو۔ اسیں
 آہیاں لوکاں دے موہر لے جو ہوئے سرکار۔ ساڈے پتا اوہناں نوں کیہڑا تماڈے
 لاہے سر و گن جو گا کرسی۔

لکھت بھاویں لوک پکھویں ہووے لوکاں دی آپنی جی جوڑی ہووے بیہڑے
 ویلے ڈاہڈیاں دی مرضی دی پُشاک پوا کے اوہناں دے بیج (سنج) اُتے چاڑھ دتی
 جاندی اے۔ تاں شے ای بنی تھی ویندی اے۔ فرید ملھا وارث تہ تائیں لوک
 ریت نہیں جد تائیں خلقت وچ بہرے کے پڑھیندے نہیں۔ خلقت نوں خلقت دی
 کھسی سکت دا جانو کریندے نہیں۔ خلقت دے کھنجال اوہدے بانہ بلی بندے
 نہیں۔ ڈاہڈیاں دیاں شیلھاں دی سجاوٹ تھی کے اوہ لوک ریت نہیں رہندے۔
 لوک ریت شعر نہیں شعراں دی ورتوں اے۔ بنت نہیں نورا اے۔ دست نہیں
 ورتارا اے۔ ٹی وی ریڈیو توں اشتہاراں اُتے دھوڑی کھنڈ بن کے سوافیاں وچ
 سجے کسی بلاراں دیاں نقلی بٹن وچ بجھ کے 'سرکاری تھاڑے نال منائے
 دیہاڑاں دیاں منظور شدہ تقریراں وچ جت کے فرید ملھا وارث ڈاہڈیاں دے
 دیہار دا تروڑ نہیں رہندے اوہناں دے گھرے دی کھٹی بن ویندے نہیں۔ خلقت
 دی اوس کھٹی وانگ بیہڑی خلقت ہتھوں کھس کے خلقت ویریاں دی جمع جتھہ
 تے راس بن گئی اوہناں دے کھال دا سودا اوہناں دی حاکی دا ہتھیار بن گئی۔
 چمکن والے چمکدے نہیں:

ٹھیک اے جی لوک بولی دی لکھت سادی سستی چھنی چاہیدی اے پر سادی
 سستی چھپے تے وکے کیوں۔ دکاندار ادھو ادھ پتی منگدے نہیں۔ جے چھو اک نری
 لاگت ای لوے (تے لکھیاں کجھ نہ لوے) تاں وی کتاب دا مکمل لاگتوں دوتا تے
 رکھنا ای پوندا اے۔ رجتنا مل دودھ ہووے اوتنا ای دکاندار دالابا دودھ ہوندا اے۔
 سستیاں کتاباں وچن دی اوہنوں کوئی کامل نہیں ہوندی۔ اوہ سستیاں پچھانہ دھر
 کے منگیاں گاہکاں دے مونہہ بیٹھ کریندا اے۔ ایہہ وی اوہ جاندا اے جو لوک
 بولی دے نھینہ گاہک مانویں مانویں ہوندے نہیں ایڈی سوڑی تے منھی گا کی لئی

اوہ اپنا ویلا تے تھیں کیوں ونجائے۔ اوہ منگیں تھن والیاں نوں سادیاں مستیاں
وکھا وکھا کے اپنا اکھ نیوں مارے۔

ٹھیک اے جی تئیں مونییاں سامیاں نوں نہیں پڑھاونا چاہوندے۔ اپنیاں
کتاباں نہ پڑھاؤ۔ پر بیسنوں خلقت تہندے او اوہ مہن سکتے جے۔ لکھاں مونیوں
شہراں وں لگی آوندی اے۔ کوئی وار ان قصے واپن والے ڈھولے جوڑن والے
راس دھاریے راگی رزق مگر شہریں و زدی ایس خلقت نوں لوک ریت دے
مونہ لاون جوگے نہیں جے رب۔ ایس بھیڑ تائیں لوک بولی دی لکھت مہن کون
اپڑاؤے۔ ٹھیک اے مثلی ایہناں پڑھنی کوئی نہیں۔ پر سستی ایہناں جوگی جے
کوئی چھاپ تے ورتاؤے کیوں۔ ورتاؤے تے پڑھاؤے کیوں۔ جے کوئی ایسے
م لگ ونجے تے کھاؤے رکتوں۔

ٹھیک اے جی۔ نی وی ریڈیو زر زور والیاں دے ہتھ نھوے سہی خلقت لئی
افیم سہی۔ پر مہن کروڑاں ہمارا ایسے افیم نوں بیٹھے ہنگدے نہیں۔ کیہ اپا اے
ایسا تھاپ کول۔ جے او تھوں دو بول لوک ریت دے لوکاں دے کنیں پے
جانڈے نہیں تے خبرے کوئی بھلا ای ہوندا ہووے نہیں۔ تھانوں سوڑ کیوں پیندی
اے۔ پنڈ گراں چک دستیاں ڈھوکاں جھوکاں مہن سبھ شہری مار وچ نہیں۔ جے اوہ
شہر دے ودھا بیٹھ بدھیاں نہیں گیاں تے شہری ورتن دے مونہ تے آئی
گیاں نہیں۔ پنڈ ورتن مہن دکھری ورتن کوئی نہیں جے رہی۔ پنڈ دا رزق ہن شہر
دے ویہار ٹال بدھا پیا اے۔ سو پنڈ رہل وی شہری رہل دا پر چھاواں ہن گئی
اے۔ جیہناں شہر ویہاریں رزق کھاونا اے شہری رہل نوں مہنہ مارنا اے اوہناں
سکولاں اخباراں اشتہاراں نوں ای نی وی ریڈیو نوں ای مرشد مٹا اے۔

دس دن والے دسدے نہیں:

زور اور و لوک بولی دی ورتوں 'لوک ریت وچ رس ناں اے اک دکھری
ویہار دا اک دکھری وسیب دا۔ نیا فرعونان گھرای موسا ہلدے نہیں۔ پر اوہ
فرعونی کرن نہیں فرعونی دا تروڑ کرن ہلدے نہیں۔ جے لوک بولی ٹھانیوں لاگو ہونی
اے جے لوک ریت "نیلام گھروں" پر چاری جانی اے تاں اسہ و گھگھار ویہار دا
جوڑ ہو سی تروڑ نہیں۔ لاگو ہوون دا دکھار رنگ پر چار دا دکھرا ڈھنگ ای تے تروڑ

اے۔ نواں رنگ ڈھنگ کدھن ای تے کم اے تروڑ والیاں گوجے۔ نوں
رنگ ڈھنگ دی اگدوں ہتھی شکل کوئی نہیں۔ تے جیڑے اک نسخے دے نہ پھرن
تے ڈھیریاں ڈھا بسن اوہناں گل نہیں سمجھی۔

ہنکمن والے:

تقریر چھڑو۔ تساں گل نوری آہی۔ ”ماں بولی“ والیاں نوں بولی مار کے۔
دسواوہ مستیاں کتاباں کیوں چھاپن تے کیوں ورتاون۔

دسن والے:

وچولیاں دے آسرے چھڑو۔ سدھا خلقت نوں بوہڑو۔

ہنکمن والے:

کیوں؟

دسن والے:

سنگتاں جوڑو۔ خلقت نال، جتھے دی اوہ ہے، جڑ بیٹھو تے وچارو۔

ہنکمن والے:

کھن سوکھا اے کرن اوکھا اے۔

دسن والے:

؟

کیہدی روح تے کیہدی غذا

مُغلاں ویلے پنڈ گراواں وچ گاؤں و جاؤں والے وڈیریاں بھوئیں وال گھراں دے کی ہوندے آہے۔ ہوراں کیاں بار ایہناں ڈوم مراسیاں دا لاگ وی جدی پشتی ہوتا۔ بھوئیں وال جھماٹاں دے تال ڈوم مراسیاں دیاں وی پڑھیاں تڑیاں۔ دینہ دیہار ایہناں جھماٹاں دے ریتل سوہلے جس تے واراں گاؤنیاں۔ آہیاں وڈکیاں دے جوڑے بول اوہناں دیاں دسیاں خراں تالاں وچ الاونے۔ نویں پڑھی دا بیان آپ جوڑ گنڈھنا۔ مرن پرن تے وی ایہناں وڈکیاں دے جوڑے رسم ریت دے گاؤں مُٹاؤنے۔ ریت سیانے ہون پاروں ڈوم مراسی جھماٹاں دے اصلوں نیزے ہوندے آہے۔ ساک بندھ وچ ایہناں ای جھماٹاں ولوں دیکھ پرکھ کرنی تے گل نورنی۔ ہو رباریک کاجاں وچ مینے پتر داکم وی ایہناں کرنا۔ زنانے وچ گھڑ مراشاں ای چدھرائیاں دے کچھے کم نیزنے تے بھیت سنبھالنے۔ واڈھیاں اُتے ہوراں سپیاں وانگ ڈوم مراسیاں نوں بدھا ان وی رڑھیا تے دینہ دیہار اُتے مرن پرن اُتے ریتل لاگ وی جڑنا۔ ہر ویلے دی نیز پاروں جوٹھا لتھاتے لبھنا ای کدیں کدائیں انعام وی لبھ جانا۔ پر ہر ویلے دی نیز کدیں مٹکی وی پے ونبجی تے سائیاں کدے نکی موٹی گل توں مونہ وٹ بھٹاتے بعضے ویلے پو لے وی کڈھ مارنے۔

مالکی وال جھماٹاں ہوراں کیاں وانگ سگوں ہوراں کیاں تالوں ودھ ڈوم مراسیاں نوں گھر دے بندے اکھدے آہے۔ پر ہوراں کیاں وانگ ای اوہناں نوں پورا بندہ سمجھدے نہ آہے۔ کی دی ہستی مالک دی دات آہی۔ اوہا جوٹھا لتھا۔ مالک تال لاگ توں چھٹ کی داکس باسوہینا سمجھیا جاندا ہا۔ اوہی محنت مالک دی ورتوں توں باہر بے مٹی تے کو جھی آہی۔ کسی داکس مالک دی سسوں باجھ اک میسنا اک بج با۔ مالک محنتی دی کرت ہنڈاؤندا ہا پر کرت وان نوں چھن جوگ کر کے ای کول رکھدا۔ ان سبھ توں مٹکی سبھ توں ودھ لوڑیندی دست آہی۔ سو ان اُچھاو بھوئیں پانی تے پٹواں دے مالک ای وسیب وچ بھارو آہے۔ سمناں مٹھیاں دی محنت داخل مالکی والیاں دی سیوا صدقہ ای آہا۔ ڈوم مراسیاں دی محنت تے کوئی ہنڈن سار دست

بن کے ظاہر اوسدی دی نہ تھی۔ سوماکاں دی نیز مانڈیاں دی ڈوم مراسی ہوراں
 کیاں سیپیاں کولوں ہولے تے نیویں رگینڈے تہے۔ مالکاں دی نیز پاروں ہوراں
 کیاں سیپیاں اوہناں نوں ویلڈے تے بھولی چک سمجھتا۔ اوہناں دی سوجھ نوں دست
 گھاڑناں جڑی نہ ہون پاروں پھوکی چترائی تے پلائی سمجھتا۔ پر کیسہ مالک تے کیسہ
 دوجے کمی، سمناں دے چت وچ کسے اولی نکرے ڈوم مراسیاں ولوں اک جھڈوری
 ہوندا ما۔ اک ان گولی آدروی ہوندی تھی۔ کارن ایہدا وی ایہو تاہو ڈوم مراسیاں
 داکم و ت گھاڑناں جزیا ہویا نہ ہا۔

ڈوم مراسیاں داکم کم ہے ای کوئی نہ۔ ایہہ اصلوں کھیڈاے۔ جیسنوں ویہی کم
 ونڈتے میل ونڈنے کم بٹا کڈھیا اے۔

ڈھروں خبرے کم کوئی تاہی نہ۔ رن تھیون سبھ کھیڈا ای تھی:

سبھ کھیڈ کھیڈ گھر آوندی

پر جدوں لوڑاں دا بھارتے کھار ودھیا تے ڈنگ ٹپاون توں ودھ کھاہ اپاؤنی
 سیرنی پئی تاں اپاونمار وکھرے ہو گئے تے سائنمن ورتاون ہار وکھرے۔ سائنمن
 ورتاونمار مالک بھی گئے تے اپاونمار اوہناں دے بانھے۔ بانھیاں دی کرنی کھیڈ نہ
 رہی۔ اوہدے وچوں من مرضی دارس نکل گیا تے باندھ دی کڑتن رہ گئی بانھیاں
 دی کھیڈ محنت بن گئی۔ ہذاں دی جیہ۔ اوہناں نوں جیوندیاں رکھن والی تے جیوندیاں
 رکھ کے مارن والی۔ کھیڈ سکت ہُن نری مالکاں دے لیکھے لگ گئی۔ بانھیاں لنی کھیڈ
 کم بن گئی تے مالکاں داکم کھیڈن ہو گیا۔ پر کھیڈ مالک وی نہ سکے۔ بانھیاں نوں بھی
 رکھن کم تے لائی رکھن آپ اک کرڈاکم تاہا۔ جسنے مالکاں دے چت وچ کھار، چتا،
 مکر، کرودھ تے یسکڑ دیاں ڈونگھیاں یساں کڈھیاں۔ ایہناں یساں توں باہر نکلن
 اوہناں دے وس نہ رہیا۔ اوہناں دی بے انت کھل بے انت باندھ بن گئی۔ سواد
 سدا بے سوادا تھی گیا۔

کھیڈ پھل ہے سانجھ داسانجھ دے بھرواس دا۔ سبھ دے اک ورگے ہون دا
 اک یک ہون دا، ہر وچ ہر دے واس دا۔ بندھ میلاں وچ ونڈ بجاتے آپو اپنے
 لاسے پاروں جنی کھنی اک دوجے نالوں اصلوں رنڈ گئی۔ ہر ہر کنوں او بھڑ تھی گیا تے
 کھیڈ سکت مسک گئی۔ جیون پھوک ہو گیا۔ ہُن کھیڈ لفظ دا مطلب ہو رہا۔ کھیڈا وہ

ہوئی جیہڑی کم نہ ہووے۔ جیہڑے نال کوئی ورتن وان دست نہ اُتہجے۔ اِنج سمجھو جی
 جیون تہر دی جی جانی جیون تہر نال دھروں ویابی کھیڈ سکت جیون تہر نوں طلاق کے
 نو۔ کل ہو کھلوتی۔ کم دی سو کن کم دی شریک۔ جُن کھیڈ دا مُول ہو یا ہندے نوں کم
 کولوں ہٹاون۔ اک نکھی ان اُپجاو رُجھ وچ لاون۔ کم کامیاں 'کمیاں نوں بندھا ہا۔
 اوہناں دی پٹی کیتی نوں اوہناں کولوں اوپریاں کریندا ہا۔ اوہناں دی پٹی کیتی
 اوہناں دے سرتے ای آن مُندی آئی۔ اوہناں نوں ننھی رکھن لئی کاسے دی محنت
 ای اوہدی ویرن تھی گئی۔ سوا دس تپنے بچا لئی کھیڈ دے دے کم دا لڑ پھڑیا۔ واج
 دی کھیڈ دی کامیاں دا کم تھا۔ ا جیسیاں واجاں جیہڑیاں کے کم نہیں آوندیاں بندے
 دے اندروں سانجھ دے مُتے سوا دلوئدیاں آہیاں۔ اوہدے اندر بھروسہ دے
 گواچے سکھ دا چیتا جاگ پین۔ اوہنوں اچھٹ لٹن۔ ایہناں نکھیاں واجاں دی کھیڈ
 نوں کاسے کھل سنبھا جاتا۔ پٹی مندی ہستی دا دارو تپنے رب دا لاء۔

پر وسیب وچ کم دی باندھ ای رب آئی۔ کم نوں اصلوں تِج کے 'نکر کتھوں جڑا'
 سو کامیاں آپیاں بہتاں پیراں نوں کم دی باندھ وچ جوڑی رکھیاتے نالو نال نکھیاں
 واجاں دی کھیڈ راہیں آپنے چت وچ کھل سوا دادموں وی دھکھائی رکھیا۔ اوہناں
 باراں یلیاں وچ مالکاں دے مال نوں د بھیلیاں دی چھوہ نال چاریا۔ چرخیاں دیاں
 جکراتیاں وچ سُراں دیاں پُونیاں کتیاں۔ سیپ دی گھاڑ دے کھڑکار نوں سُر سوا دے
 نال وچوں لنگھایا۔ کیتی دا پھل سا لہمن والے جیہناں کھیڈوں وجوگے کم دی باندھ
 نوں وسیب وچ رب بنا کے ٹھوکیا آہا 'کامیاں دے ایس سمجھے کھل الیر کولوں ڈرے۔
 اوہناں گاؤں وجاؤں نوں شیطانی فعل اکھ کے بھنڈیا۔ کاسے کامیاں آپ دی آپنے
 اندر لی ایس رب دی واج کولوں کدیں کدائیں ترٹھ کے ایہدے تے شک پیا کیتا
 مے ایہہ ساڈا رزق ای کھساوے۔

ہولی ہولی مالکاں نوں کامیاں دی ایس کھل دا راہ مارن داداء بھیا۔ اوہناں کم
 نوں کم بٹاون دا اپرا لا کیتا۔ اوہناں گاؤں وجاؤں دا ٹل پادتا۔ سُر والیاں و بھیلیاں
 ڈھولاں والیاں و جریاں نوں چن کے آکھیا ایہو تہاڈا کم ہے۔ ایہو تہاڈی سیپ ہے۔
 تیس ایہو کسب کماؤتے ایہنوں ساڈی چودھر وڈیاؤں لئی لوکاں اگے ساڈی ساکھ
 بٹاون لئی ورتو۔ و جریاں جاتا نالے جج نالے وچ نالے آپنا کھل سوا داماں تے نالے

مالکاں دا گھر پورا کر کے رزق دلوں پنہنت ہو و پنجساں۔ اسہ نہ جاتو میں بنی گاؤں
 و جاوَن گھل سوادے دیندا آبا کھینڈ ہووَن پاروَن۔ مالکاں دی دُکار دا توڑ ہووَن
 پاروَن۔ مہن جد گاؤں و جاوَن مالکاں دا دِتا م بن گیا، مالکاں دی غلامی دا وسیلہ بن گیا
 تاں اوہدے وچوں وی گھل سواد اڈ گیا تے اوہدی تھاں اوہو باندھ مجبوری دی کڑ تن
 آگئی۔

ہولی ہولی گاؤں و جاوَن دا کسب مالکی ریت دا انگ بن گیا۔ کسی گنی مالکی دا گنا
 بن گئے۔ بیڈا و ذیرا مالک دا اٹھار ہوتا اوہنوں او سے بچ دے کیسے نوں بوہے
 بہاؤں دی لوڑ ہوئی۔ چودھریاں دیاں ذیریاں توں چوٹوئیں کسی شاہی منصب داراں
 امیراں دیاں حویلیاں وچ جئے۔ او تھوں جیسرے باتشہ دی نظرے چڑھے اوہ شاہی
 دربارے وچ سجے۔ آہو سجے۔ کیونجے شاہی دی پوری سترای سجاوٹ تے دکھاوے
 سر آہی۔ طاقت دا، دولت دا، سوہن دا، گن دا دکھاوا۔ ایسے دکھاوے راہیں خلقت
 دیاں دلاں وچ باتشاہی دارعب تے آور جھدا ہا۔ گاؤں و جاوَن والیاں سجاوٹی درباری
 بائے پاکے مہمنناں نگہیاں نال جڑ سجا کے نوکری تے حاضر ہووٹا۔ اٹھے پیر باتشاہ ملکہ
 دیاں روز دیاں رجھاں نال پھبدا سنگیت چھوہٹا، موسم تے ویلے نال ٹھکدا۔ باتشہ دی
 آوا جاوی نوں نقاریاں اُتے ون سونے ٹھیکیاں راہیں ہوکٹا۔ نت چلدیاں رسماں
 ریتاں نال سجد سنگیت جوڑ کے ہر ویلے دی شاہی پروہنچاری دی بھگتاوٹی۔ شاہی
 کینزاں دی سکھائی وی کرنی۔ باتشاہزادیاں نوں گن دیاں رمزاں دا جانو کرنا۔ رسم
 ریت دا لاگ وی لینا، انعاماں نال گھروں بھرنے، بعضے ویلے بگیراں تے مافیاں وی
 ڈھینیاں تے لم سلے خطاب وی۔ گایکاں و جنتریاں شاہی امیراں والی رہت ہنداوٹی۔
 شاہی نوکری وچ ناں ناواں تے ڈھیر آہا تے نوہروی گھٹی۔ پر نال ای ات دی
 چنتا تے کھاروی آہی۔ ہر ویلے ساز تے واج نوں سان تے لا کے تیار رکھنا پوند اہا۔
 دیہار دے بدھے آہراں لئی وی تے دوجیاں کیساں نال بھزن لئی وی۔ شاہی گنی
 تاں ای اپنی تھاں تے رہ سکدا ہا جے اوہدے ساہویں اوہدے جیہا کوئی ہو ر نہ اٹھے۔
 کیونجو نوکر دی ہار مالک دی ہار آہی۔ شاہی گایکاں و جنتریاں نوں ہر ویلے پڑ وچ لہن
 دی تیاری رکھنی پوندی آہی۔ ہر ویلے نویاں پرانیوں شریکاں دا دھڑکار ہندا ہا۔ (شاہی
 ہاتھیاں پہلواناں شاعراں تے سنگیت کاراں دا اکورولا آہا)۔ نوکری دی سانجھ واسے

کسب دی سانجھ کرنی پوندی آہی۔ سُر تے لے وچ، واج تے ساز دی تیاری وچ ات
 باریک کاڈھاں کڈھن دا جتن کیتا جاندا ہاتے ایہناں کاڈھاں نوں بھیت بنا کے
 شریکاں کولوں لکایا دیندا ہا۔ شریکاں کولوں کیسہ آپنی اولاد دیاں راساں ہتھ وچ رکھن
 واسے اوہناں نوں وی ایسود سیا دیندا ہا بنی پتر واسے لکھ داء دسن والے ہن سو اکھاں
 نیویاں ای رکھو۔ شاگردی اول تے گھروں باہر کڈھی ای نہ جانندی ہئی جے بگائے پتر
 کھیرے ای پے جاون تاں اوہناں نوں ساری عمر لئی غلامی کرنی پوندی آہی۔ رگی
 جیسی گل پنھن لئی ورھیاں بدھی پانی بھرنے تے بالن ڈھوئے پوندے آہن۔

نوکری دے پواڑے نے کسی نوں کرڑی دبھرا وچ جکڑ دتا۔ کسب دکھاوون ای
 اوہدا رزق ہا۔ پر کسب دکھاوون وچ ای رزق دے کسمن دادھڑکا ہا۔ سو دکھاوون اک
 رنگ دا لکاون بن گیا۔ ایس دُبدھانوں ویسار من کے ہنڈاون والے ات پر تدارتے
 چتر تھی جائے۔ پر دُبدھادے شکنجے وچ سوڑے پین والیاں وچ اک کمل جیسا آویٹا۔
 کوئی ورلے اٹھسے وی ہونے بیسناں نوکری دے ویساروں ای موندھ موڑ کے فقیر ہو
 ویٹا۔ وڈکیاں دی داریاں بدھی باریک کاڈھاں دی کھنی پے پنھ کے نتائیاں نمائیاں
 وچ جار لٹا۔ آپنے گن نوں مڑا وہناں دی کھیڈ سکت نال جوڑتا۔ کسی داکم مڑ کھیڈ بٹنا
 تے اور امیاں نال کھیڈ سانجھ راہیں مڑ کھل سواد چکھتا۔ ایسیاں ویسار تابر
 گنواٹاں دا ویسار تابر شاعراں نال جوڑ جڑتا، نانکاں نوں مردانے رلے۔ مادھو لال
 حسین تے جیسے شاہ دی، پھل تے لطیف دی شاعری سنگیت بن کے باراں تے بزاراں
 وچ بٹنی۔

گھڑیالی دیونکال نی
 اج پی گھر آیا لال نی
 انھد وا جاوے شہانہ
 مطرب سکھڑا تان ترانہ
 بھلا صوم صلات دوگانہ
 مدھ پیالہ دھن کلال نی

انھد اوہ واج اے جیسری وچھڑیاں دی شہج توں باہری اے۔ ایسہ واج لال
 دے گھر آون تے سنندی اے، جد نت دا جوگ گھدا ہے، جد دوج آہنیت بندی

ہے۔ پر احمد عجیب گھڑی اے۔ ملاپ اندوی سکھرتے ہے۔ مڑو جوگ دا دھڑکاوی
 خراں دا ہے تے ایس دھڑکے توں سد یویں چھٹکارے دی تا نگھ وی۔ اندہ وانج دی
 نکر تے گھڑیاں دا وانج ہے۔ وصل رین دیاں صداں اُتے وچھوڑے دے د۔ نہ دا
 پرا ہے۔

دُکھ دلد ر اُنھ ییا سارا

مکھ ویکھاں تے عجب نظارا

رین ودھے کائی کرے پھارا

دن اگے دھرو دیوال نی

دن کم کار دی باندھ دا ویلا ہے۔ گھڑیاں دا وانج وی او سے باندھ دے نیزے
 دُکھن دا ہوکا ہے۔ لال ملٹی والی د۔ مل دے مکن دا۔ اُجڑاں وچ گھڑیاں نہیں
 کھڑکدے۔ گھڑیاں وسیلے پر بندھ دا نشان ہے جیہڑا ہر میل دے بندے نوں اوہدی
 ویسی ہستی دا چیتا کریندا ہے۔ جیہڑا کامیاں نوں کم تے سدیندا ہے تے راجیاں نوں
 راج تے۔ گھڑیاں سرکاری تنخواہیے ہوندے نیں۔ اوہناں نوں کون نکالے۔ گھڑیاں
 ہر تھاں رُکے پنے نیں اوہ مہمے شاہ دے پت جیتیوں کیویں نکل سکدے ہن۔ اوہ
 اوہنوں اندہ وانج دے کھل اندہ وچوں وی میل بند وسیب دی مارو باندھ دا کھڑاک
 شاوندے رہن۔ ایسے پاروں بلھا گھڑیاں نوں آپنی اچرن کھل دا جس چکھا کے
 اوہنوں کم چھڈن لئی ویہار مھن لئی دنگار دا ہے۔

گھڑی گھڑی گھڑیاں بجاوے

رین وصل دی پیا گھناوے

میرے من دی بات جو پاوے

ہتھوں چائے گھڑیاں نی

سو اندہ وانج اوہ وانج ہے جیہڑی گھڑیاں دی وانج دی شریک ہے اوہدا تروڑ
 ہے۔ تے اوہناں نوں سیوندی ہے جیہڑیاں آپنی ویہار بدھی ویہار گھڑی میں دے
 کلاوے وچوں نکلن دا قبلہ مارن۔ اسے جی آپے ای اندہ وانج دے بٹا دھار تے
 آپے ای گشتار ہن اندہ وانج پلوپل پئی سٹیندی اے۔ تے جی کھٹی نوں پئی ایلدی
 اے نی تو وچھوڑ نہار ویہار دا وار امکاؤ۔ ایلدے مارو د۔ نہرا گے آپنی کرنی دی اٹ

بھرم بھری رکھن دی سوڑ وچ کڑتےجے، ہر دم بھرن مہسن دے ڈر وچ بدھے۔ پر کوئی
 ور لے اوہ وی ہووئے بیہناں نوں اسہ سوڑتے ڈر دی جال روگ جا پئی۔ روگ دی
 کرک نے روگ دی سبھان دئی۔ اوہناں نوں سہی ہووے یعنی ساڈا مان تران تے شای
 مان تران دا پر چھاواں ہے تے شای مان تران آپ صدقہ ہے دھکانے سیر لوک
 کمائی دا۔ نالے اوہناں شای مان تران دے بیٹھو بیٹھ مھلاں دے اندر نت پھلدی
 دغے مکر تے کھار کھور دی سیاست کولوں ہووے کھلی۔ اوہناں نوں دینا یعنی شای ٹٹن نوہر
 دی، روپ روپ دی اسہ دنیا جسدے لیکھے ساڈا کسب تے گن لگا، وچوں کیڈی
 کو جھی تے کھو کھلی اے۔ اوہناں نوں شای نوکری قید جا پئی۔ ایسی قید جسدے توں
 کوئی چھٹکارا نہیں۔ کیونجو شای ویسار دیاں صداں توں باہر کوئی جوہ اوہناں نوں دسی
 نہ۔ انج دی گادون و جاون دا جیڑا ڈھنگ واریاں بدھی اوہناں کڈھیا تے پکایا آہا
 اوہدی حاکماں دیاں مھلاں توں باہر کوئی گا کی نہ آئی۔ سواک انٹ چتا اک بے
 ہاتھ دکھ اچیت ای اوہناں دے اندر لہ و نچے۔ ایس چتا تے دکھوں چھٹکارا جے ہاتھ
 کسب راہیں ہا۔ کم نوں کھیڈ بٹاون راہیں۔ سو کم دے ظاہر اوہلے اوہناں اک اندر لی
 کھیڈ رہائی۔ شای سولیاں دے پڑ دے وچ آپے دکھ دی دھوئی دھکائی۔ ان گت
 رنگاں وچ اپنی چتا کھیڈی۔ پر سنگیت دا اسہ تاہ پنا اُٹج کے بڈا شای بانا ای ہا۔
 ایہدی ورتوں ہوندی مڑ شای مھلاں وچ ای آئی۔ سو کھیڈ مڑ کم بن وئی تے دکھ چتا
 دا کھوہنت پیا گزتا۔

مغل شای ٹٹن دا شای سنگیت کاراں نوں کوئی گھاٹا نہ ہویا۔ نواباں راجیاں
 دے درشنی دربار لکے ہوئے سن۔ اوہ آپے آپ نوں انگریز دے بالکے دی سمجھدے
 سن پر مغل دے وارث وی۔ دربار تے محل دا مغلٹا اڈنبر بٹائی رکھن وچ ای آپے
 اصلی تے اصل ہون دی گواہی ملدی آئی نہیں۔ ہر نواب راجے نوں ٹوہ رہتی بنی
 چنگے توں چنگے گادون و جاون والے اوہدی حاضری وچ کھلودن۔ سو سنگیت دیاں گھرانے
 داراں نوں ایہناں ڈیریاں تے پراٹا آور پیا بلیا۔ سکھال ہاریاں نوں سکھال تے ڈھی
 گیا پر سوڑ والیاں دی سوڑ دی نالے آئی تے اوہناں دی کرت وچ بیٹھو بیٹھ پئی۔
 اوہناں ظاہر ریاستی پیش دے ماوے نال مٹھاں پیاں وٹیاں پر اندروں آپنی اک پیر
 نوں نت نویں اُچ دی گھجی کھیڈ وچ پیا رلایا۔

انگریزی زروال شاہی دی چھتر چھاویں نواں دیسی زروال میل وی جڑیا۔ نویں
 دیسی وپاری پوند تے انگریز وپاری دے ہتھ ٹھو کے بن کے نرے پر ویسویں صدی
 چڑھیاں ایتنے جوگے ہو گئے جو آپنے بزار وچ آپنا سودا کھل و پھن لئی جتن کرن۔
 ہن انگریز راج دا ٹکجہ ایہناں نوں کچھ چھین لگا۔ انگریزی پڑھائی پڑھے سوجھو اتناں
 دیاں ڈھانیاں وی دیس وچ دیسی راج لئی خلقت دی اگوائی دا جھنڈا چا کے پڑ وچ نتر
 سیان۔ نویاں پڑھیاں انگریز دی رہت گزرت تے پھری ای ہوئی سی۔ انگریز ساہنے
 آپنی ہستی دی رڑک نے ایہناں نوں پرانی دیسی رہل دی رہند کھوہند آپناون ول
 لایا۔ سنگیت نوں نویں سائنسی ڈھنگ نال سمجھ سکھاون دے آہر ہوون لگ پئے۔
 سنگیت سکول کھلے۔ کتاباں لکھیاں گئیاں۔ گھرانے وال گئی تے اوہناں دیاں سکھایاں
 بایاں نواباں راجیاں دیاں رنگ محلاں توں نکل کے سینھاں دیاں تھیٹراں تے میوزک
 کانفرنساں وچ شہماں مل بیٹھیاں۔

جدوں یورپ دیاں زروالاں جدی پشتی باتا ہیاں مودھیاں ماریاں تاں اوہناں
 وی آپنے تھیٹر گھرتے سنگیت ہال شاہی محلاں دی دکھ والے بٹوائے سن۔ ہندوستانی
 سینھاں وی آپنے تھیٹر تے سنگیت ہال یورپی نمونے تے ساجے سوارے۔ کیونجو اوہ
 انگریز زروالاں ورگا ہوون دا سودا ماننا چاہوندے سن۔ پر جد آپنے وکھرے کاروباری
 لاہے دی سمجھ اگھڑی تے رہت بہت وچ انگریز ورگے رہندیاں آپنا وکھریاں ماٹن تے
 وکھاون دی سوچو نہیں۔ سو ولایتی تھیٹر گھراں تے ہالاں وچ دیسی راگ رنگ چس
 دیون لگا۔

تھیٹر گراموفون تے قلم نے دیسی سنگیت نوں ولایتی سازاں وچ اتار کے نویاں
 سیراں نوں موہیا۔ سنگیت دے ایس نویں ڈھنگ دی موہ بڑی ولایتی سازاں پاروں
 نہ آئی۔ ولایتی پیش کاری پاروں وی آئی۔ نویں پڑھے آپنی رہل دی رہند کھوند نوں
 ولایتی چڑھل ڈھالے ڈھال کے آپنا وٹا لوڑ دے آہے۔ ولایتی طاقت دیاں رچھاں
 راہیں ولایتی علم دی دھڑا رہاں آپنے آپ نال میل کرنا لوڑ دے آہے۔ آپنے آپ
 نوں نویاں کر کے ماٹن تے دل آہا نہیں جائے اسیں آپ رہندیاں اوہ ہو جائے جو
 انگریز ہے۔ قلم تے تھیٹر نے 'گراموفون' نے اچھا 'نویں پڑھے نوں' آپنی نویں نو
 ہستہ دا سودا دتا ہئی اج رنگ مجلس کمیڈن والی واج میرے سرہائے پئی اے میں جد

چاہواں ایسوں حکم دیواں۔ نالے گراموفون جیسا ولایتی رچھ دیسی گاؤں مجاؤں راہیں
 میرا ہو گیا اے۔ میری سیوا وچ آن اھلوتا اے۔ میں نویں پرائی دیسی پردیسی دو رنگاں
 دی حاکی دی رلوں جس پیا مائتاں۔ ایسہ جس کم دی کھل راہیں نہیں کھینڈ دی اھل
 راہیں آئی اے۔ ایسہ میرے من دی موج اے میری ازادی ہے۔ اج میری ہر توں
 انگریزی علم دے جادو دا ڈروی لہہ یا اے تے مغل قلعیاں دیاں اُچیاں کندھاں دا
 وی۔ میں دونماں دے اندر لہہ کے دونماں دا سروپ بن گیاں۔ اپنے دیس وچ
 وسدی خلقت اتے حاکی دا سچا حقدار۔

تھیٹر گھراں دا ج سجا شای رنگ محلاں نوں پچھے شیندا آبا۔ گاؤں وجاؤں
 والیاں دا باٹا 'سن' عسٹریے دی شای حضوری والے آ ہے۔ خیالاں تے ٹھہریاں
 دے بول وی بستے اوہو آ ہے بیسٹریے درباری پیش کاری لئی گھڑتجے۔ سیرتے گئی
 دونویں سمجھو اک رسم راہیں پرائی شای رہت بہت نوں نویاں کریندے سن تے
 آپے اُتے آپ ای پچے شای وارث ہوون دی مہر لاوندے سن۔

گھرانے وال گئیاں نوں سمجھ لگ گئی آہی بنی اکوں ساڈی مالکی دی ڈور را جیاں
 نواباں دے ہتھ نہیں ایہناں وپاریاں سیٹھاں تے انگریزی حاکی نوں ہجھدیاں نویاں
 پڑھیاں ہتھ اے۔ ہُن ساڈا پڑ رنگ محلاں وچ نہیں تھیٹر باللاں وچ بکھنا ہے۔ ساڈے
 مونہ موتیاں نال نہیں بھرنے۔ گیٹ تے دیاں ککٹاں نال بھرنے نہیں۔ ساڈی
 پروانگی شای سراں دے ہلے نال نہیں ککٹاں والیاں دی تاوڑی نال ہوئی ہے۔ پر
 نال ای اوہناں نوں ایسہ وی سار آہی جو ککٹاں تاوڑیاں والے وی سانوں بات شای
 رہل دا نشان ای بٹا کے ویکھنا چاہوندے ہن۔ ساڈے کولوں اوہو سواد منگدے ہن
 جو اسیں بات شہواں نوں دیندے آئے ہاں۔ سو گھرانے والاں آپے بات شہی چھو کڑ
 نوں ہو رگھٹ کے پھڑیا۔ پرانے درباری عسٹریاں ریتاں سجاواں نوں آپے کسب دا
 انکھراواں انگ جاتا۔

گھرانے وال گئی پڑھیاں بدھی شای کنیزاں تے نواباں را جیاں دیاں رھیلاں
 نوں گاؤں وجاؤں دی سکھائی دیندے آئے سن۔ دیاہیاں رائیاں بیگماں دا ساک
 "کم" بن وںجنا تاں بات شہ لوکاں کنیزاں رکھیلاں نوں کھینڈ بٹاؤنا۔ ایہناں دے گاؤں
 پنچن نوں ایہناں دی کھینڈ سکت نوں مالکی ہٹھ کر کے بات شہ لوکاں سمجھنا جائے ساڈی

ہوون والی شے ہے۔ شاہی گئی ہر ویلے ایہی سنبھل وچ رہندا ہے۔ سمجھو خلقت
کنوں دوری ای اوہدا ہوون اے۔ خلقت کنوں وچھوڑا ای اوہنوں آپنے آپ نال
میلدا ہے۔ خلقت دے ساہ دی چھوہ نال اوہ جھوندا ہے۔ باتشاہ دانگ اوہ دی خلقت
نال آپنے وچھوڑے نوں اڑیاں سلا ماں تے نیویاں نظراں راہیں مائدا ہے۔

دیکھو شاہی محل مقبرے میتیں کیوں بندے ہن۔ پتھر لکڑ دے رنگ چوٹے دے
ان گنت کاریگر کینیاں بار آپنے کسب نوں ورھیاں بدھی گواں اُتے نگلی رکھدے ہن
تاں ایہہ الوکار اُسردے ہن۔ پر اُسردیاں سارا ای ایہناں الوکاراں والا گامتیاں
دی محنت نالوں ٹٹ کے باتشاہ دی طاقت نال جڑویندا ہے۔ اوہ باتشاہی رعب نوہرتے
مان تران دانشان بن ویندے ہن نالے باتشاہ دی عقل سوجھ شوق کچا ہوکا۔ محلاں
مقبریاں دے تے نیزے خلقت ڈھک ای نہیں سکدی۔ جیہناں دی محنت سراسر
اُسردے اوہ دی دوروں ایہناں دادرشن کریندے ہن۔ آپنی کرت نوں کوئی ہو ر ای
وڈیری اچیری ہستی من کے اوہدے کولوں جھکدے تر۔ تہدے ہن۔ شاہی میٹاں وچ
خلقت داریب اگے نیون باتشاہی رعب دی حضوری کولوں وکھرا نہیں کیتا جا سکدا۔
شاہی میت رب دا گھر گھٹ ہوندی ہے تے رب دے پر چھانویں دا گھر دھیرے۔

شاہی محل ماڑیاں ہار شاہی گتیاں دے دھربہ تے خیال وی بندے لوکائی دی
ہزاراں ورھیاں دی کھینڈ سکت دا پمدقہ نہیں۔ پر درباری پیش کاری وچ اوہ آپنے
ایس پچھو کڑ کولوں لڑ چھڑا کے شاہی گئی دے گھرانے دی اوہدے شاہی مرتبے دی دین
ہن نکدے نہیں۔ خلقت نہ اوہناں نوں مٹ سکدی اے نہ سنبھل سکدی اے۔ اوہ
نرے باتشاہ تے باتشاہی امیراں جوگے ہن۔ جیہناں نوں حاکم ڈھانیاں دے نیزے
ڈھکن دی تانگہ ہے اوہ شاہی ادب آداب دے نال درباری سنگیت سُٹن سلاہون دا
بج سکھناوی ضروری سمجھدے ہن۔ سو شاہی گتیاں دا آدر ایس پاروں وی ہے جو
شاہی رہل دے اک اچھے انگ دا علم نرا اوہناں کولوں ای مل سکدا ہے۔ ایہو گل
شاہی مورت کاراں تے شاعراں دے آدر پچھے وی ہوندی آہی۔

شاہی گتیاں مالکاں دے ٹکے دے پر چھانویں نال آپنا ٹکا بٹاوتا۔ درباری درجے
دی جھوٹاں آپنی میں نوں نت جھٹا۔ کسب تے ہوندا ای وکھاوا ہا۔ آپنی ہستی وی
وکھاوا بن جانی۔ اوہناں آپ آپنی ہستی دے پیش کار رہ جانا ہر ویلے آپنی ہوندا

آپنی موتی کھینڈ سکت مڑ جیوں پئی ہے۔ پر کنیزاں رکھیاں بھانے شاہی نوکری کھینڈ نہ
 آہی کم آہا۔ باتشاہ لوکاں نوں کھڈاؤں واکم۔ نویاں زروالاں ایس شاہی کھینڈ دی
 وارٹی سالمن واسے چکھیاں ول مونہ کیت۔ چکے والیاں نویاں باتشاہواں نوں پرانی
 باتشاہی کھینڈ دا سواد چکھاؤں کیتے پرانے گھرانے وال استادان کولوں سکھائی لئی
 ضروری جاتی۔ سو باتشاہی وارے والا نوکر کھڈاویاں دانوکر کھڈاویاں نال پرائساک
 زروالاں دے وارے مڑ جڑیا۔ رنگ محلاں دی ادھی وارٹی تھیڑاں تے سنگیت
 ہالاں نوں ملی تے ادھی کسی کوئیاں نوں۔

نویں مالک باتشاہی عیترے دھارن دے باتشاہی کھینڈ دا سواد چکھن دے
 چاہوان تے ضرور آہے۔ پر ایہناں دی کھٹی باتشاہی والی کھٹی نہ آہی۔ ایہ
 باتشاہواں ہار دھکائے یاں ریت دا پڑدہ پا کے واہکاں کامیاں دی کدائی نہیں من
 اگر اہوندے۔ ایہناں ایہہ کیتا بنی کامیاں نوں فیکٹریاں وچ کم تے لایا تے اوہناں
 کولوں ون سونیاں دستاں بنوایاں پر کامیاں نوں دیہاڑی محنت ساویں نہ دے کے
 دستاں دی لاگت گھٹالیتی۔ تے دستاں لاہے سر وچ کے ماری دیہاڑی داخل آپ وٹ
 لیتا۔ ایہو مریجی دیہاڑی ایہو لاہا جڑ جڑ کے زروالاں دی موڑی بنی۔ تے ایسے موڑی
 نال 'مھتیاں دیاں دیہاڑیاں مار کے جوڑے مال نال اوہناں ہو کر خانے لائے' وپار
 ودھائے تے ودھیرے کامیاں نوں کم تے لا کے ودھیرے اوہناں دی محنت ماری تے
 آپنی موڑی دونوں چونی کیتی۔ پرانی باتشاہی دی ٹھگی آہی تے نواں زروال دیہاروی
 ٹھگی۔ پر نویں ٹھگی دارنگ نواں آہا۔ ایہدے وچ پرانے ریل لحاظ ملاحظے جوگی
 ہوں تھاں نہ آہی۔ کسی گاؤں و جاؤں والیاں نوں وی ایس گل دی سار آہی۔ سو
 اوہناں وی پرائیاں باتشاہی عیتریاں نوں وپیما نویں کاروباری بچ نال۔ پرائیاں
 ادب اداہاں کچھے اوہناں نوں اک چندی ہوئی کاروباری بے لٹاخی کھلیارنی پئی۔
 اوہناں دے ورتارے وچ اچیت ای اک دوہر اک بے پر تیتی رن نی۔ کھینڈ کم
 چروکئی بن چکی آہی مہن کم ٹھکاں دے دھائے چڑھ کے ٹھگی بن گیا۔

جتنی سنگیت دی گاکی ودھی اوتنی ای اٹھانے وال سنگیت کاراں نوں شریے
 دی چٹا چٹا دی بنی تے اوہناں دا سبھا سوڑا ہوندا آہی۔ سب نوں بھیت بناؤند دی
 جاچ تے اوہناں نوں پرانی آہی مہن جتنی مالک ودھی اوتنا ای اوہناں ہتھ کھنیا۔

والیاں تے سکھاوَن والیاں وچ اک عجب کھج تان دا ورتار اُتریا۔ کبھی جنانی تے
 کدیں تے سوچنا بنی جس بھاء دی اُستاد کولوں رکیک جڑے رُخو۔ پُٹال ایسہ دی سوچنا
 بنی گھٹو گھٹ خرچہ کر کے ودھ توں ودھ لاہا کھجو۔ استاد ہوراں نوں ایسہ دی، حیان
 ہوتا بنی میرا رزق ایسہ دی گا کی نال بدھا پیا ہے تے گا کی ایسہ دی تان ودھئی اے
 جے میں ایسوں دِلوں و بھوں سکھاواں۔ پُٹال ایسہ چٹا دی ہوئی بنی جے ایسہ ریکھ
 ای گئی تان متے میرے اثر دں باہری ہو ونجے تے اچھنوں میری لوڑ ای نہ رہوے۔
 ایسوں دسو پورا ای تے سیوا جتنی رُخن سکو گھنو۔ ریکھن والی نے استاد نوں غم دا
 بھنڈار سمجھ کے سر تے دی بھاوٹا پر آپنا لاگی جان کے جُتی تے دی لکھنا۔ ریکارڈ کمپنیاں
 قلمناں تھیںراں وچ وی کبھی گئیاں تے مالکاں وچکار ایسہ جیسی کاروباری کھجو تان نت
 پئی چلی۔ (ایس کھجو تان دا نواں رنگ ریڈیو نیلی ویژن دیاں لاکڑیاں تے
 "آرٹسٹاں" دی واہ ورتن وچ دسد ا ہے۔ لاکڑی قوالاں وچ پیر ہوندا اے۔ گاؤں
 والیاں وچ نواب تے گاؤں والیاں وچ مہاپنڈت دی تے تھیںردا مالک سینھ دی)۔

باتشای نوکری وچ جڑے سنگیت کار خلقت کولوں اوتنے ای پردکھے سن جتنے
 اوہناں دے مالک۔ باتشاه لئی خلقت نوں ایسہ دکھا کا ضروری با بنی میرا زور 'میری
 دولت تہاڈی کمائی صدقہ نہیں۔ ایسہ ربی دات اے جیسری میری ذات اُتے میرے
 گھرانے دی ریت راہیں اُتری ہے۔ ہاں تہاڈی کمائی 'تہاڈی ہوند میری ذات دا
 میرے گھرانے دی ریت دا سر صدقہ ضرور ہے۔ شای سنگیت کار دی سمجھدے بنی
 عامان دا سنگیت ساڈے سنگیت دا سوما نہیں۔ سگوں ساڈی ریت دا سر صدقہ ہے۔
 ساڈی کہتی دا بھور چور ہے۔ اوہدی وگڑی پنڈوری شکل دے ہے۔ عامان نال اوہناں دا
 ساک اچیتا ہا۔ آپنی قید تے باندھ دی رڑک راہیں۔ ایسہ رڑک چیتے دیاں ہنیریاں
 پر تان وچ دیتی خواب خیال وچ شای گئیاں نوں آپنے گواچے ازاد اصلے دے
 جھولے دکھاوندی سی تے اوہناں دی کرت نوں عامان دے ہڈور تے ڈکھ سکھ دی جاگ
 لاوندی سی۔ نوکری دی گھٹی سوڑ اوہناں نوں خلقت اُتے ور قیدے کھلے دھرو نال
 جڑندی سی۔ پر ایسہ جڑت آبی اچیت۔ نوکری پال سنگیت کاراں نہ کدے ایسوں
 گولیا تے نہ خلقت نال آپنا ساک سجاتا۔

خلقت دی داریاں بدھی وانج دی کھینڈ نوں گھل دا جھوٹا کرے کھینڈ دی آئی
 ہے۔ پر اپنی کھینڈ سکت نال خلقت دا ساک دی ودھیرے اچیت ای رہیا ہے۔ چیت

ہوندا دی کیویں۔ کھیڈ سکت نوں سنجان دا مطلب ہاکم کار دی باندھ نوں کم کار دے
 وجوگ نوں سنجائنا۔ بیدے پاروں، بیدے وچوں کھیڈ سکت وکھری ہو نکلے۔ ایہدا
 مطلب ہا آپنی کھیڈی ہستی نوں اصل ہستی من۔ باندھلی ہستی توں تاہر ہو و نجن۔ دھرو
 نوں جرن توں انکاری ہو و نجن۔ دھکائے ویہار نوں اتھلیوں باجھ جیون نوں موت
 سمجھن۔ واج دی کھیڈ نوں رانجھے دی و بھل بتاون دا مطلب ہا تخت ہزارے نوں
 چھڈن، و بھل نوں رانجھیاں سیالاں کھنیاں نال نکھیردا ہو کا بتاون، ہیر نال اک
 ہوون دا وسیلہ بتاون۔ پر اک تے ایہہ سنجان آہی اوکھی تے ڈراونی دوجے مالکی
 والیاں ایس سنجان دا راہ مارن دارٹل دی ٹھکواں لایا۔ اوہناں خلقت نوں سمجھایا۔
 بنی جے اسیں تہاڈے کم دا مل پائے ہاں تے تہاڈی کھیڈ دا مل نہیں پائے؟ تیس
 ساڈیاں حویلیاں داریاں وچ بہہ کے کھیڈو۔ ساڈیاں درباراں وچ جو۔ ساڈے
 ریڈیو ٹیلی ویژن تے بگو۔ اسیں تہاڈی واج نوں ریکاڈاں کیٹاں وچ بھر کے تہانوں
 مال مشہوری وٹ دینے ہاں۔ تہاڈیاں سازاں نوں موتیاں نال بھر دینے ہاں۔ تیس
 بھیاں نوں ماوے لا کے ست گزیاں بتاری پگاں بنھ کے پالکیاں وچ بیٹھو۔ سرکاری
 تمنے لا کے سرکاری خرچ تے باہریاں مکاں دے دورے کرو تے او تھے آپنی گاکی بھاؤ
 تے ڈال رکھاؤ۔

مالکی والے کامیاں دی کھیڈ سکت دا مل پائے اوہناں دی سوچنی نوں آپنے ورگا
 کر لیندے نہیں۔ اوہناں نوں دسدے نہیں بنی ایہہ کوئی کھیڈ نہیں ایہہ کم ہے۔
 تیس گنی او فنکار او آرٹسٹ او۔ گن فن آرٹ تہاڈی آپنی کاڈھ کرنی ہے کائی ہے۔
 تیس ایہدے مالک او۔ مالکی ہوندا ایہہ دوجیاں توں سوکھیرا تے اچرا ہوون لئی۔
 مالکی مال تے حاکی دیندا ایہہ۔ مال سوکھیرا کریندا ہے تے حاکی اچرا کریندا ہے۔
 مال حاکی نوں تمھدا ہے تے حاکی مال نوں۔ گاؤں و جاؤں والے نوں حاکی دا چوٹکھا
 ملدا ہے مشہوری دے لارے راہیں۔ مشہوری اک انگ دی حاکی ہے۔ ایہہ کس
 دے مالک نوں دوجیاں بندیاں کولوں اچرا کریندا ہے۔ دوجیاں نوں کس دے مالک
 اگے آپنی بے مالکی دکھاوندی ہے۔ اوہدے ہوون اگے پہنانہ ہوون۔ دوجے اوہدے
 اگے نیوندے وی ہن تے اوہدے کولوں کھاروی کھاندے ہن۔

پرائیاں باتشاہواں، بھونیں وال ریساں گاؤں و جاؤں والیاں نوں گنی آکھ کے
 مجلس بہالیا۔ نویں زر وال حاکم اوہناں نوں فنکار تے آرٹسٹ آکھ کے بزاریں بہا

و پجدے نیں۔ اگے باتشاہ دی مرضی نال مال مشہوری ڈھیندی آہی ہُن بزار دی
کاکی نال۔ مال مشہوری لین والا بیہناں توں اُچیرا ہون لوڑ دا ہے پہلوں اوہناں
اگے نیو نہا ہے۔ بزارے بیٹھا اوہناں دے پھیرے نوں سکدا ہے۔

اجو کے زروال حاکماں کامیاں دی کھیڈ سکت نوں کسب بٹا کے 'فنکاراں تے
آرٹسٹاں دی رملکھ بٹا کے بزارے تے چاہایا ہے۔ پر آپنی ایس کر توت نوں سگواں
انج و۔ کھن و کھاؤن اوہناں نوں وارا نہیں کھاندا سو اوہناں دے سیائے آپنیاں
کتاباں وچ شگیت دی وار نہیں پھولدے۔ دکھ دکھ واریاں وچ دکھ وکھ میلاں دی
شگیت ورتوں نہیں جاچدے۔ بس ایہو آکھدے نیں۔ بنی شگیت روح دی غذا ہے۔
چچھو کیہدی روح تے کیہدی غذا۔ بعضے ایس سو دے نوں پکھنوں پہلاں ایہدا حرام
حلال پندے نیں۔ ایہدے وچوں ہندو مسلمان پانی وکھو وکھرا کریندے نیں۔ بعضے
نیارے گاؤں و جاؤں دیاں دکھ دکھ ڈھنگاں نوں وسیب دی وارتوں اڈ کر کے ایہناں
وچ سدویں معرفتی رمزاں پڑھدے نیں۔ خیال نوں مسلمان اُج دس کے ایہنوں
اُتلے دھڑ دی کرنی آکھدے نیں تے دھربہ نوں ہندو اُج من کے بیٹھلے دھڑ دا پھل۔
(ایس جھگڑے وچ بیٹھلے دھڑ اصلوں و نجاؤں تے راضی جاچدے نیں)۔ ایہو جسے
سیائے پرائیاں سلطاناں امیراں دیاں قلعیاں باگاں محلاں دی سترو وچ وی تصوف
دیاں رمزاں بھال دے نہیں ٹھکدے۔ اہمہ نہیں سوچیندے بنی سلطاناں امیراں دے
ٹھلے گنبد تے اُچے منارے پہلوں اوہناں دے زور دا 'لوکاکی اُتے اوہناں دے دا بے
دا نشان ہن تے وت کچھ ہو۔ شاہی محل ماڑیاں دی سترو۔ سترو وچ جو رمزاں دی
آیاں جتھوں دی آیاں اوہ اوڑک باتشاہی دیاں لوڑاں دے لیکھے گلیاں۔ اج
آپنے شاہی پچھو کڑ کولوں ٹٹ کے اہمہ محل ماڑیاں ساڈے لئی اک نویں لکھت تھی
گئیاں نیں۔ اج اسیں ایہناں وچ ہنر دے الوکار وی دیکھ سکے ہاں تے اہمہ وی
دیکھ سکے ہاں جو ہنر واناں دا ہنر کیہڑے کیہڑے ڈھب نال باتشاہی دی خدمت وچ
جُتا۔ اسیں اہمہ وی دیکھ سکے ہاں جو اجو کے حاکم ایہناں محل ماڑیاں کولوں آپنی حاکی
جو گا کیہ کم پنے رکھندے نیں۔

ہنر واناں دی کرت وچ رمزاں بھریدی اے ساڈی دیکھتی تے دیکھتی نوں
و۔ تردا ہے ویاہر نال ساڈا ساک۔ کرتاں وچ معنے جاگدے ہن اوہناں دی ورتوں
نال۔ کون ورتدا ہے تے کیویں۔ ورتوں ہر میل دی آپنے لاہے سر ہوندی ہے۔ اج

بیرے میل و سبب وچ بھار و نیں اوہ گاؤں و جاوٹ دے ہر نویں پرانے دیسی پر دیسی
 ڈھنگ نوں پنے ہندیندے ورتیندے نیں۔ واہکاں کامیاں دے چمے جوڑیاں ڈھول
 و نمھیں ریڈیو نیلیویشن توں اشتہاراں دے کھوہ گیز کے سینھاں تے مٹی نیشاں دے
 کاروبار نوں پانی پنے لاوندے نیں۔ گھرانے وال استاد بچے رنگ برنگیاں پوشاکاں
 پن ے شوقین نوں درباری پیش کاری دی جس پنے چکھاوندے ہن۔ نابراں
 عاشقاں دیاں قوالیاں اُتے مہراں ٹھیکیدارں سمکھراں تے وڈی خوراں دیاں نوٹاں
 امیندور حدایت۔ بیرے اک دوجے دیاں مہراں تے ساوے پٹکے بنھ کے اک
 دوسرے توں دیلاں وار کے پیر فقیر دے ناں دیاں تھدیاں اُچھاں کے ٹالے خلقت دی
 سلاہٹا کھدے نیں تے ٹالے پنیاں بھائی والیاں پکیاں کریندے نیں۔ رجیاں
 میلاں دے نویں پوچ گھر گھر امریکی میوزک گروپ جوڑ کے امریکی کاٹ دے کپڑے
 وال جُتیاں تے مچھاں لاء کے جگ دیاں حاکماں وچ رلدے نیں۔

جد و کاکم غلامی بٹیا، کھیڈ ای ہے جس کامیاں نوں کھل دا قدر مٹھن نہ دتا۔
 اوہناں نوں آپنے ست دا آہٹی سر بنھار ہستی دا پک کرائی رکھیا تے اوہناں دی کنڈ نہ
 لگن دتی۔ سو کھیڈ سکت ای ویر سکت ہے۔ مالکی وال مذموں ای ایس گل ولوں
 اوہلے نہیں۔ اوہناں چیت اچیت کامیاں دی کھیڈ نوں کسب بتاون دا آہٹی نوکری وچ
 لے کے اوہا رنگ وٹاون دا رٹل لایا ہے۔ کامیاں دی رہندی کھوہندی و پھل نوں
 آپنے ہتھ لین دا آہر کیتا ہے عنی تیس آپ کھیڈن دی کھل کاہنوں کریندے ہو۔
 ایس ہر رنگ دی مٹھی کھیڈ کھیڈی کھڈائی تھانوں دکھا دینے ہاں۔ تیس اندر بیٹھے
 لے پنے جلوے لتوتے ساڈے ویہار نوں سیساں دیو۔ پر کھیڈ سکت مردی نہیں۔
 سوائیاں سوں تے جاندی اے۔ جگائیاں جاگ دی پوندی اے۔

گاؤں و جاوٹ دے سبھ ڈھنگ کامیاں دی کھیڈ سکت نے سر جے نیں۔ گل ہے
 ایہناں نوں مالکی والاں دی قیدوں چھڈاون دی۔ ایہناں توں مالکی والاں دی
 ورتوں دا پر چھاواں لاہون دی۔ ایہناں نوں کسوں مڑ کھیڈ بتاون دی۔ جیہنوں جٹی
 کھٹی مڑ کھیڈے تے مڑ برجے۔ اک گل پکی اے بنی ہُن کامیاں دی کھیڈ سکت
 تاہیوں اوہناں دے ہتھ و س رہ سکدی اے جے اوہ ہر دم سچیت رہن عنی ساڈی کھیڈ
 سکت مالکی والیاں دی غلامی دا توڑا اے۔ ایہہ ساڈی ویر سکت اے۔

اک گل لوک راس بارے

لوک تھیٹر دی ریت چرہ کی اے۔ تھیٹرنوں راس تھکدے سن۔ پر نہیں اسے گل ٹھیک نہیں۔ راس اتھاواں لفظ با پراے۔ تھیٹر لفظ انگریزاں تال آیا۔ تھیٹر دے تال تے جو کچھ ٹریا اوہ وی انگریزاں دے آون پاروں ٹریا۔ تھیٹر لفظ برا لفظ نہ آہا۔ اسے نشان آہا انگریزاں دے واسے دا' باریاں دلاں وچ جتیاں ہویاں دی ریتل دی موہ دا۔ (کوئی لفظ وی برا لفظ نہیں ہوندا) چلو اسیں تھیٹر دی تھانویں راس لفظ رکھنے آں تے مڑ مڑھ توں گل نورنے آں۔ (انج اسے وی ٹھیک نہیں گل کدیں وی مڑ کے مڑھ توں نہیں نوری جا سکدی۔)

لوک راس دی ریت چرہ کی اے۔ لوک راس دیاں ترے موٹیاں ونگیاں من اک تے اکھواندی ای راس آہی' اک وار تے اک نقل۔ راس وچ لوک جاتے قہے کھینڈے جاوے۔ راس دھاریاں و۔ کھنڈاراں تال رل کے قہے نوں نویاں کرنا۔ لوک جاتے پاتراں و۔ کھنڈاراں وچ لہ کے اوہناں نوں ٹہنا۔ اوہناں نوں آپنی ہڈورتی پنھن دا' اپنی ہستی پہچانن دا راہ دشا۔

وار تاریخ دا راس آہا۔ (وار لفظ تاریخ واسطے ای ورتیندا ہا۔ اسیں وی اکوں تاریخ واسطے ایہو لفظ ورت کے نہ دیکھیے)۔ واریاں لوک جاتے بھیڑاں دھاویاں دی کمائی لوکاں اگے دھرنی۔ اجو کی سُر ت نوں وار دیاں سمجھاویناں تال دیا ہونا۔ وار دیاں پچھاں نوں اج واپری ساہیٹے کرنا۔ لوک نوں آپنے کچ پک دی سنبھال کراوٹی' آپنی کرن جرن دی ستیا دا مونسہ وکھاوٹا۔

وار والیاں کمائی بول کے سٹاوی وی' وچ وچ کھینڈی وی تے گاؤٹی وی۔ سینٹراں وار نوں بولاں راہیں وی پہچاننا سینتاں دستریاں راہیں وی تے سُر راہیں وی۔ انج سینٹراں دا' اپنی ہستی دیاں کیاں اچیت پجیت پر تاں تال سانگا جڑنا۔ اوہناں دے اندر کیس ستیاں کلاں جاگلیاں۔ اوہناں کل اج تے بھلک دی جڑت دیکھنی۔ جڑیاں ہویاں دے پاڑا تے پاڈیاں دے جوڑ بھالے۔

نقل دا سبھا اتوں تے برا ہاے ٹھنھے والا ہوندا ہا پر اسے ہا سا ٹھنھا رچھ ہا وسیب دی ورتن نوں پرچوں دا۔ نقلیاں ہاے بھالے چودھریاں سرکاری اہلکاراں

ساہوکاراں دپاریاں پیراں پنڈتاں تے ملوانیاں دی پت لاہوئی تے سیتراں نکلوراں
نال کامیاں کیاں نوں ساودان کرنا۔

لوک راس والے کھاندے تے چودھریاں تے مالکاں دا دتا ای ہے پر ریت
نے اوہناں نوں گل آکھن تے نوک کرن دی گل دتی ہوئی سی۔ نقلیا آپوں
صلوں بیٹا تے نماٹا ہوندا ہا۔ اوہدا آپنا کوئی دعو ہا نہ کوئی وسیبی ہستی۔ نقلیے دا
کسب تہنا کے اوہ وسیب دی گنت گوجروں ای باہر ہو ویندا ہا۔ ایس پاروں اوہدی
گل کے نوں ہمدی نہ تھی چھبے دی تاں ظاہر کوئی نہ کریندا ہا۔ ویاہ پرناہ اُتے
برادریاں شریکے ڈھکنے۔ کیس رنگاں دے باریک جوڑاں دے اکھن دا ڈر
ہوٹا۔ مونیان سامیاں نوں پوچ بھجن رسن دی ڈاڈھی لوڑ ہوئی۔ اوتھے نقلیے دی
نوک اوہناں نوں رل کے سن دی تے اک دوجے ساہویں نسل ہوون دی ویل
دئی۔ ایس ویں نوں سوجھوان نقلیے اپنی ویل بنا ورتدے آہے تے اوہ کجھ آکھ
جاندا ہے آہے جیسا عام ویلے کوئی سوچدا وی جھکے۔

لوک راس دا پڑ پر بندھ اصلوں ساد مرادا ہوندا آہا۔ اکھ داریاں وچ
ہوونے۔ ویکھناراں گول پڑ بنا کے دوالے بسہ جانا تے اک پاسیوں کھڈاراں جوگا
راہ چھڈ دیونا۔ اوس پاسے منجی دا اوہلا کر کے کھڈاراں آپنا تک سک چادھرتا تے
پڑ وچ آلتا۔ مثال دی لوہوئی نہ کوئی پڑدا نہ کوئی سنج اڈمبر۔ رمزاں سیتراں
راہیں ڈٹھیاں اڈٹھیاں سبھ ہنیاں سرنیاں۔ پڑ وچ دو لیکاں لا کے دریا بن دینا تے
منجی اوہلے کھلوتی سوانی محل دے جھروکیوں جھاکنا۔ رمز ستر لوکائی دا وڈا ہتھیار
آہا۔ ایدے راہیں لوکاں دی سوچ آپ پرے تھیوندی تے نسر دی آہی۔ ہولیاں
سینتاں نال بھاریاں گلاں اک دوجے تائیں مچا کے لوکاں دی آپو وچ گوڑھ
ودھدی آہی سانجھ اُتے وساہ ودھدا ہا۔ پنڈ واساں نوں رمز روپ وچ گل کرن
دی جاچ تاں پرانی آہی۔ رت ویلے بھونیں تے پشو پکھو نال واہ نے اوہناں نوں
رمزاں گھرن تے بھگن دا دل سکھایا آہا۔ نالے اک رچھ نال ون سونے کم سارنے
پوندے ہانیں۔ ایس پاروں اوہ چیزاں دی ٹھکی بدھی ہستی دا لحاظ نہ آہے
کریندے۔ جیڑے پگ نوں بج بنا کے کھوہے لکا سکدے سن ریک دا دریا تے
کھاری دا رتبہ بناون وچ اوہناں نوں کاہی روک آہی۔

تیس آکھو امہ کیہڑے نوری وسیب دی گل اے جتھے راس والے انج
لوکائی نال اک یک لوکائی دی سیوا وچ جئے پئے آہن۔ وسیب تے نوری کوئی وی
نہیں ہویا۔ ہاں دوروں و۔ لیکن گلیاں کچھ نور دا (یاں دھند دا) دا چھڑکاء ہوا
جاندا اے پر جیڑے وسیب دی امہ گل اے اوہ ساتھوں ہوں ڈراڈا وی نہیں۔
سگوں اے ادا پورا ساڈے وچ جیوندا اے۔ یاں اسیں اوہ پورے اوہدے
وچ پئے جیونے آں۔ امہ وسیب اے جیہدے وچ زمیندار میل پردھان ہا۔ پنڈ
تھاں وچ بھونیں والاں دی چودھر آہی تے ہور کسی آہری اوہناں دے چاکر
آہے۔ کی کاکیر لفظ کم توں نکلے سن پر زمیندارے وسیب وچ ایہناں دے معنے
نوکر یاں گولے دے ہو گئے۔ ایہناں لفظاں نوں بیستادی بو مہربانگئی۔ کرن غلامی
دا نشان ہو گیا۔ تے برہ کے کھادن والے ملوک تے اشراف گئے گئے۔ تاں جو کرن
والا اپنی قیمتی نوں رت ہیٹا ای کچھ تے کتے اوہدا مل پوان نہ کھلو جاوے۔
زمیندارے وسیب دا دیہار ہا سیپ۔ کی نے مالکاں دی لوڑ بر اوہناں نوں
لوڑیں دیاں وستاں گھر دیناں تے مالکاں واڈھی تے رتھے داٹے اوہنوں تول دینے۔
کی نوں د۔ نہ دیہار تے لاگ وی ڈھیٹا۔ ہا تے امہ وٹاندر پر سیپ دی ورتن
وچ مالکی دے بھار پاروں ایہدا روپ نذر تے بخشش والا ہا۔ کم کی دا فرض ہا پر
لاگ جہان دی خوشی اوہدا سرمدقہ۔ کم پڑھیو پڑھی ٹردے آہے۔ مالک دا پتر
مالک جہا تے کی دا کی۔ راس دھاریے نقلیے واریے وی جدی پشتی ٹرے
آوندے آہے۔ ڈوم جاں مرا سی اکھوندے آہے۔ اک پکھوں امہ لوک کیاں
وچوں وی سبھ توں پیٹے گھینڈے آہے۔ کیوں جو ایہناں کوئی ورتن وان دست گھر
بٹا کے تے مالکاں نوں دیوٹی نہیں سی ہوندی۔ پر دوجے پاسے ایہناں ریت رسم دی
سنبھال دا کم لے کے مالکاں دے اصلوں نیڑے ہو بہن دا ڈھو دی بٹا لیا ہا۔ سو
وسیب وچ ڈوم مرا سی دی گین دوتلی سی۔ اوہنوں ات ہیٹا تے اصلوں نکلا وی بھیا
جاوندا پر نال ای ویلے سر اوہدا آور وی کیتا جاوندا۔ مالک گوچرے ڈوم مرا سی دا
اصل کم تے سی ریت دی سنبھال۔ مالک دا مالکی آتے جہاندر و حق ریت پاروں ای
آہا۔ سو اوہدیاں سو پڑھیاں نوں مالکاں سر مالک دٹا تے ثبوت کرنا ڈوم مرا سی دا
کم آہا۔ نالے د۔ نہ دیہار تے جہن پر نیوں نوں رسم سکں راہیں ریت نال جوڑنا

وی۔ ڈوماں ویلے کویلے مالکاں دی تے اوہناں ویاں وڈوڈیریاں دی سو بھارتی تے
 آنے بھانے اوہناں نوں وڈیا کے مالکاں دے دل وچ چوہر دے خدائی حق دا پک
 بٹھاوے۔ سو ڈوم مرا سی۔ اپنے کم پاروں بنچاں وچ بچ اکھواندے سن پر ریت دے علم
 پاروں تے مالکی دے مہیتی ہوون پاروں اوہناں ولوں اک کجھا جیسا ڈروی رہندا
 ی۔ مالکاں دے دل وچ وی تے عام خلقت دے دل وچ وی۔ ایس کجھے ڈروی
 اک ہو پر ت وی تی۔ ڈوم مرا سی نوں ریت دی سنبھل واسطے سنگیت دا بوئی دا
 تے اس دا علم وی رکھنا پوندا با۔ ایسناں عیلاں راہیں لوک ڈوم مرا سی دے
 کھے تے وسدے۔ ایسناں عیلاں دی اپڑ لوکاں دیاں مناں وچ دھرانہ رلیاں
 اپیت پر تیں تیکر تی۔ سو لوک ڈوم مرا سی نوں اک رنگ دا جادوگر وی سمجھدے
 سن۔ جیسا بچ نکما ہون دیاں وی انہن چیت ہو ردا ہو ر ہو سکدا اے۔ اڈٹھے روپ
 وٹا سکدا اے۔ اڈٹھ نال کلام کر سکدا اے۔ سو اک پاسے ڈوم مرا سی جگ رویدا
 وسیب دی گنت گوجروں باہرا بندہ باتے دوجے پاسے وسیب دیاں کجھیاں اڈٹھیاں
 پر تیں نال جوڑ پاروں اوہ وسیب دے دھرو چکار ہو کھلوندا با۔ ڈوم مرا سی نوں
 اپنے ایس ہوون نہ ہوون دی ڈاڈھی سار آہی۔ ایسہ ہوون نہ ہوون اوہدے
 ریت نوں مٹی وچ مھولدا وی ہا پر اوہنوں اک اچرج وت تے تران وی دیندا با۔
 اک نوٹکی سرت وی دیندا با۔ اوہنوں خلقت نالوں وجوگدا وی ہا پر خلقت دا اندر
 مہیتی بیا کے خلقت دے اصولوں نیڑے وی کر دیندا با۔ مہن ایسہ ڈوم مرا سی اُتے ہا
 بھئی جے چاہوے۔ اپنی وت نوں اپنے کسب نوں اصولوں مالکاں دے لیکھے لا کے
 مالکی دے کجھڑا ای چڑھیا رہوے جے چاہوے تے خلقت نال اپنی نیڑ پالے تے
 اپنے کسب راہیں خلقت دا کجھ پورے۔

میلیاں نے اس والیاں نوں نویں راہ دکھائے۔ میلے دپار پاروں لگدے
 سن۔ میلیاں راہیں وست وٹاندرا ودھیا۔ پیسے دی ورتوں عام ہوئی۔ تے
 زمیندارے سیپ دیاں چولاں کجھ ڈیلیاں ہوئیاں۔ تعلیاں اس دھاریاں تے
 واریاں نوں نویں گھل تے دڑھتا رہی تے سیپ دی باندھ وچوں نکلن دا راہ دیا۔ کم
 دکھاوٹ دے ڈھو دھے تے جدی پشتی کسب دیاں باندھاں وی ترٹیاں۔ تھنی
 (پورا ویلا ایہو کم کرن والیاں) منڈلیاں بن گئیاں جیہناں وچ دوجیاں کی ٹاہریاں

دے چھوہر دی پو داوے دا کسب چھڈ کے آر لے۔ اہمہ منڈلیاں پورا ورھا پنڈو
پنڈ پھردیاں سن لوک سائیاں دے کے ایہناں نوں سدیندے سن۔ تے کیس کیس
راتاں رکھدے سن۔

انگریزاں دے آون نال وڈیاں شہراں وچ راک نوں راس دا رواج پیا۔
اہمہ راس تھیٹر دے ناں بیٹھ ٹری۔ تھیٹر نوں انگریزاں دے دیسی وپاری بھائی
والاں تے ہتھ ٹھوکیاں پالیا۔ خاص کر پارسی سینھاں۔ تھیٹر وچ انگریزی ڈرامیاں
نوں اُپر لے میل دی ہندوستانی رہل دی ہنٹھ چاڑھ کے اُردو وچ ڈھالیا جاندا سی۔
خاص کر ٹیکسیر دیاں ڈرامیاں نوں۔ ٹیکسیر سولھویں صدی دے انت وچ ہویا
اے۔ اوس ویلے یورپ وچ پرانے جاگیردار میل دی چھاں مکھن تے آہنی سی۔
وپاری میل دی چڑھل آہی۔ جاگیردار میل دی سیاسی پکڑ ڈھلی ہوون نال
جاگیرداری رہل دیاں ریتاں پریتاں دی پکڑ دی ڈھلی ہوون لگ پئی سی۔ ٹیکسیر
نے ایہو پواڑا پھار کے دکھالیا۔ وسیب دے پڑ وچ تصدیاں نویاں تراناں دا
اندرونا اُلیکیا۔ نوں بھدی ریت پریت دے رنگ دکھائے۔ اوہدا پرانی ڈھیندی
ریت پریت نال گھول کرا کے دونہاں دا ماڑ چنگ پھول کے لوکاں نوں ساودان
کیتا۔

پر پارسی تھیٹر وچ سولھویں صدی دے انگریزی راس دی پھوکی ریس آہی۔
اوہدا ست نہ آہا۔ اوہ ایس پاروں جو پارسی سینھاں تے انگریز دے ہو وپاری ہتھ
ٹھوکیاں نوں آپنے دیس اُتے واپرے دھرو دی سار نہ آہی۔ اوہناں دا اہمہ انگریز
وپار شاہی دے لڑ لگن وچ آہا۔ اوہ آپنے دیس دا حال کیویں سہی کریندے۔ آپنے
دیس دی وار (تاریخ) تے آپنے وسیب دی ستر نوں کیویں سُجاندے۔ تے جد
تائیں آپنے دیس دی وار دی آپنے وسیب دی ستر دی باریک سار اوہناں نوں نہ
ہوندی اوہ یورپی وار دا نور اکتھوں سمجھدے۔ سو اوہناں یورپی راس دی اُتلے واہ
نقل ماری۔ راساں وچ آیاں تھیاں نوں جتے بھاتا ریا۔ کھڈار دے کسب نوں
اوہناں پھوکی جھڑے بازی تے واج دا سکھنا لہا چڑھا جاتا۔ سنج پر بندھ نوں
چھڑی سجاوٹ تے راس دی شاعری نوں زری لفظ بازی تے ٹیک وای۔ ٹیکسیر
دے راس وچ جیڑے وپاری میل دی سوچنی زتری سی اوہ اک اُبھرواں گھلاٹ

میل آہا۔ جیڑا پچھو نے جاگیر و میل ٹال کھیر کے آچی کھل پیا کھندا ہا۔ ہندوستانی
 تھیر مکر جیہناں لوکاں دی سوچنی آئی اوہ آہے تاں وپاری پر انگریز وپاریاں دے
 وچولے تے انگریز وپار شای دی جھولی چکن وچ دسی زمینداراں جاگیرداراں دے
 بھائی وال۔

تھیر نے لفکاں رنگاں بستریاں سُرّاں سازاں کپڑیاں گھنیاں دی پھوکی
 عیاشی دے لارے ٹال لوکاں نوں موہیا تے اوہناں کولوں پیسے اُگراہے۔ شری
 کامیاں محبتیاں نوں پرچاون دا اپرا لا کیتا تے پاء پڑھیاں بابواں دی مت ماری۔
 شیکسپیر دے راس وچ باتشاہواں سرداراں دیاں آپسی لڑائیاں دے پچھے وسیب
 دی وار (تاریخ) دا پارا اے۔ بندے دے اندرونے اُتے وسیب دی وار کیویں
 ورحدی اے ایہہ راس کھنڈ کے دکھاندا اے۔ ویکھناراں نوں آپنے اندر
 وسدے پرانے وسیب دے ڈھین بارے اوہدیاں نیہاں دے کلر بارے سچیت
 کریندا اے۔ پرانے دے مکن دا ہرکھ تاں ہوندا ای اے۔ پر ایہہ ہرکھ نویں
 باریک شوجھ تے جاگرتی دی لوہ وچ بندے دی بندیاں نوں جاگ لاوندا اے۔
 ہندوستانی تھیر وچ بندیاں دا لڑن مرن سبھ بتاوتی ہا۔ ویسی پاڑاں ٹال ایہدا واہ
 اصلوں دیتا تے اوپرا ہا۔ سو دسی جاگیردار تے دسی وپار ورتارے دیاں پولیاں
 نیہاں بارے تھیر نے لوکاں نوں کیہ چانن لاوتاسی۔ ہاں تھیر دے سجاو بٹاء وچوں
 ڈھلکدی باتشاہواں امیراں تے وپاریاں دی ریشک ریشک لوکاں نوں سرپر موہیا۔
 تے اوہناں دیاں دلاں وچ جاگیردار تے وپاری ورتارے دا آدرمان بھایا۔ حاکماں
 دی پریت لوکاں دے اندر وسائی۔

شیکسپیر دا اگلینڈ ہو ر آہا تے ہندوستانی تھیر دا ہندوستان ہو ر۔ اتھے لڑھلا
 بھیرا جاگیردار تے وپاری دا نہ آہا۔ لڑھلا بھیرا سی ہندوستان دیاں عامان لوکاں
 تے انگریز وپار شای وچکار۔ ایس بھیرے وچ ہندوستانی وپاری تے ہندوستانی
 زمیندار دونوں آپو آپے رنگ وچ انگریز دے بھائی وال آہے۔ ایہہ دونوں
 آپے سکھال تے آپے لہ پاروں انگریز اگے لہے رہے۔ جے ایہاں وچوں کوئی
 تھوڑا بھوں آکڑیا دی تاں اوہ وی آپے میل لہی کچھ دودھ سورس میں واسطے لڑ
 کے انگریز نوں دیوں کڈھن واسطے نہیں۔ سیٹھاں دا تھیر ایہناں وچولے میلاں

دا تھیٹر ہا۔ سو اوس ایہناں دا ای کچھ پوریا۔

جد سیٹھاں دا تھیٹر پنجاب دیاں شہراں وچ آن لتھا پنڈ تھانواں دے میلہ
راس نوں وی اوس پوہتا ہا۔ راس منڈلی والیاں دیاں اکھاں شہری سیٹھاں دے
تھیٹر ٹال ونج اڑیاں۔ اوہ وی پڑ چھڈ کے پڑ دیاں والی سہج تے جا چڑھے۔ اوہناں
رمزاں سیتراں نوں تہجائے رکنے باٹے تے ہو ر سکھی اذہر آن سیریا۔ پڑ دا
راس لوکاں دے وچ اوہناں دا بانسہ بلی اوہناں دا صلاتی ہا۔ سہج دا تھیٹر لوکاں
کولوں ڈراڈا اوہناں سر حاکم بن کھلوتا۔ پڑ دا راس لوک پواڑیاں نوں پرچولدا۔
لوکاں ٹال رل کے اوہناں دے وچ ہو کے پنچھاں جھنڈا ہا۔ ولدے منگدا ہا۔
اوہناں نوں آپنے ہوون دا ہو سکھن دا پک رویندا ہا۔ ڈاڈھیاں دے دا بے بیٹھ
آئی حیاتی دے دین نوں بھگن دی و ہل دیندا ہا۔ بھگن دی جاچ دسد اہا۔ میلہ
تھیٹر نے لوک نوں ڈاڈھیاں دی ر ہل دا کوڑ جھلکار دے کے مٹاں وچ ڈاڈھیاں
دی ر ہل دی آور بہا کے ڈاڈھیاں دے دا بے نوں ڈھنڈوں مٹن لئی لوک نوں
پسمایا۔ میلہ تھیٹر نشان سی ایس گل دا جو پنجاب دی لوک ر ہل بھدے نویں وچولا
میل دی پھرویں ر ہل دے بھار بیٹھ پئی آوندی اے۔ لوک ر ہل دا سٹ پرانی
زمیندار ر ہل دی ریت پر تیت ٹال بھڑدیاں کھیندیاں بنیا سی۔ نویں وچولا میل
ٹال بھڑن جو گے ہتھیار ایہدے کول نہیں من۔

پڑ دے راس وچ کھڈاراں دی تیاری تے کھیڈ دی و۔ ترو۔ کھنڈاراں دے
ساہنے ای تھیندی آہی۔ و۔ کھنڈار نہ کھیڈ نوں جادو دا کرشمہ سمجھدے آہے نہ
کھڈاراں نوں کسے اچرج دنیا دے و سنیک۔ کھڈاراں نوں اوہ آپنے جیسے عام
بندے جانڈے آہے۔ اوہ عام بندے جیسڑے وسیب وچ دسدیاں وی دنیا داری
وچ پورے نہیں کھبے تے آپنے وکھرپ تے و ہل پاروں وسیب دے ورتارے
نوں پرکھن دی سرت سنبھالیو نہیں۔ و۔ کھنڈاراں نوں اس ہوندی آہی ہی نقلیے تے
آپنے کسب راہیں ساڈی واہ ورتن پرچولنی اے۔ نقلیے دی سرت نوں اوہ اپنی
ساجھی سیانپ دا انگ جانڈے آہے اوہ سیانپ جیسڑی فقیراں شاعراں کول ہوندی
اے۔

میلہ تھیٹر دے تمبوکناٹاں، کھڈاراں دی آوٹی بولنی، اوہناں دے ہتھڑے

بانے، سنج دی ستر اوہدی سجاوٹ پڑوہ اسمہ سجھ شیس دکھاون والیاں نوں و۔ کمھن
 والیاں کولوں دریا تے اچیرا کریدیاں آہن۔ دکھاونمار ہن نوں شر داس وچولا
 میل دے لڑ لگ چکا ہا۔ اوہدی نشا تہیوں ہو سکدی سی جے اوہ وی وچولا میل
 وانگ و۔ کمھن والیاں نوں آہنی امیری دی آپنے دراڑے تے اچیرے ہون دے
 رعب دی مار دے کے اُنھن جوگانہ مچڈے۔ شری سینھ تھیٹر وانگ میلہ تھیٹر نے
 وی کوڑی رٹک رٹک راہیں خلقت دے دل وچ حاکم دھڑیاں دی پت رکھائی۔
 لوکاں دیاں اکھاں وچ حاکماں دی رفل دی موہ جگائی۔ حاکی دا رعب جھلن
 والیاں نوں حاکم بن کے نالدریاں اُتے رعب پاؤن دا سواد دیا۔

پرانے پڑ وچ رٹک دی باندھ نہ آہی۔ منڈلی والیاں سائی تے ویل راہیں آہنا
 خرچ کھاوٹا۔ و۔ کمھناراں جو سردا دیتا۔ جیہناں کولوں نہ سرے اوہناں اتے کوئی
 بھار نہ ہوتا۔ پڑیں ڈھکن وچ آہیاں کھڈکاراں نال و۔ کمھن دکھاون دی سانجھ ماٹن
 وچ پیسے دی روک نہ آہی۔ ٹکٹ دی باندھ نے جیہناں نوں باہروں موڑیا اوہناں
 دیاں دلاں نوں تھیٹر ولوں اوپر ایا۔ پر ایس اوپر دے اندر ای تھیٹرس چلدی کھیڈ
 دی موہ دی دھمکی۔ جس باہروں مُردیاں نوں 'تسیا' تیس خالی ہتھ او سو مینوں چکھ
 نہیں نہ سکے۔ تیس مینوں چکھ نہیں سکے سو پیسے او۔ دلوں دماغوں وی خالی او۔
 تھیٹر نے کیسہ دکھاوٹا ہا اسمہ اصل گل نہیں۔ اصل گل اسمہ ہے جو تھیٹر دا سواد
 تماڈی جی توں باہر اے۔ سو تیس بندے دے درجیوں وانجے گئے او بندے اوہ ہن
 جیڑے ٹکٹ تار کے اندر جی گئے نیں۔ او دھر ٹکٹ تار کے اندر جیجی والے چکڑ
 گئے وچ رتھ کے بیٹھے اڈیاں اکھاں نال رکنار کنا چر پنے اڈیکدے نیں ہی سنج دے
 مونہ توں گھنڈ تھے تے کوئی اچر ج دکھالی ساڈے نال میل کرے۔ پر جد اوہ اچر ج
 دکھالی ساڈے ساہنے آوندی اے تے آکھدی اے تیس میرے نال میل نہیں کر
 سکدے ایٹنا ای ڈھیر اے جو میں تہانوں آہیاں عاشقاں دی رلست وچ رکھ لیا
 اے۔ تماڈے ایو بھاگ نیں جو تیس ہمیش میرے تائیں جیجی دی آس پنے پالو
 تے اتھے جیجی کے آہنا دل دماغ میرے اگے گئے پا کے سکھ سکھنے پنے پر تو۔

جدن میلیاں وچ بجلی آئی تاں میلہ تھیٹر والیاں ون سونیاں لایاں تے لاؤڈ
 پیکراں کولوں دی و۔ کمھناراں توں دراڈیاں اچیریاں ہون داکم لیتا۔ لایاں دا

چکار لوکاں نوں انھیاں کریندا اے لاؤڈ سپیکراں دی واج اوہناں نوں بولیاں
 کریندی اے امہ دونوں رچھ بنے آہے مٹاؤن دکھاؤن لئی پر اتھے ورتیندے
 نہیں ایس واسطے جو لوکاں دے کن تے اکھاں تھیٹروچ آکے اوہناں دے نال نہ
 رہن۔

میلہ تھیٹروالیاں دی سوچ تے اوہناں دے نشانے میلے وچ تھے دو جیاں
 وپاریاں نالوں دکھرے نہیں ہوندے۔ میلے وچ ہر وپاری دی نیت ہالیاں کامیاں
 کولوں ودھ توں ودھ پیسہ اگراہون دی ہوندی اے۔ ہر وپاری دوجے نال ریس
 تے کھار وچ بدھا ہوندا اے۔ ہر اک دی تک ایو ہوندی اے جو انجھول گاہک
 نوں سوچن چاہن دی وکیل نہ دتی دینجے۔ تاں جو اوہ اصلوں بے تھوہا ہو کے
 مونہوں منگیا مل تارے۔ ہئی اگے گوڈیاں پرنے ڈگے تے کھسے جھاڑ کے زُدا
 بنے۔

لائشاں تے لاؤڈ سپیکراں دا امہ کم کوئی اُچیچا میلہ تھیٹروالیاں میلے دے
 وپاریاں دا ای نہیں پورے زروال ورتارے وچ لوء کولوں انھیاں کرن تے واج
 کولوں ڈوریاں کرن دا کم لیتا جاندا اے۔ شراں وچ وستاں ایویں ای وکیندیاں
 ہن۔ اشتہار بازی لفظاں راہیں مت مارن دا واج راہیں بولیاں کرن دا رنگاں
 مورتاں راہیں انھیاں کرن دا تاں اے۔ زروال ورتارے دے آگو جلیساں وچ
 لفظاں مہتریاں راہیں سنج سجاوٹ راہیں تے لاؤڈ سپیکراں راہیں ایو کم کریندے
 نہیں۔ اوہ وی لوکاں دی سوچ نوں گھنڈیاں کیتیوں باجھ آپنے لہہ والا سودا لوکاں
 اگے نہیں وچ سکدے۔ سنج اُتے چڑھیا بندہ عام خدائی کولوں نوکھ تھی ویندا
 اے۔ لاؤڈ سپیکر اوہدی واج نوں وڈیا کے بندیا کی دے وِتوں باہری واج بنا دیندا
 اے۔ امہ واج سُٹن والے اُتے ورحدی اے تاں اوہ آپی ہوند بھلا کے سنج
 چڑھے دُراڈے اچیرے بندے دیاں درشناں وچ گواچ جاندا اے۔ امہ دراڈا
 بندہ اوہنوں تینا ویری نہیں جاچا اسگوں آپوں حاکم بن دے سپنے دا بے وسی تے
 نمائپ کولوں چھٹکارے دا نشان جاچا اے۔ حاکم دھڑیاں نوں خلقت دی ایس
 مجبوری دی اڈھی سار ہوندی اے۔ سو اوہناں دے موہری ہ ویٹے مونہ سوار
 کے نویں سو نویں مھونے لاکے رینڈیونی وی اخباراں رسالیاں وچ اپنے پسہ دے

نہیں۔ اوہناں نوں تروہ ہوندا اے جے اک پل وی ساڈی واج عام واج جیسی ہوئی
ساڈا قد کاٹھ عام بندے ساواں تھیا تاں خلقت دے دل توں ساڈا جادو لٹھا۔
اساں موئے۔

نواں لوک راس تاں اُسر سکدا اے جے اوہدی اُساری وچ سینھ تھیڑتے
میلہ تھیڑدی چڑھل دا پورا تے ٹھکواں توڑ ہووے۔ سینھ تھیڑ میلہ تھیڑتے
اوہناں دی ماں جانی قلم دی ستر دی وار (تاریخ) انگریز وپار شاہی دی 'اوہدیاں
وچولیاں تے گدی نشیاں دی لوکاں اُتے چڑھت دی وار اے۔ نویں وار دا جم
پرائی وار دے دھرو نوں ٹھلن راہیں ہوندا اے۔ نواں لوک راس تاں ہے نویں
وار 'ن دے آہرو وچ لوک دے جڑن دا۔ نویاں راس واناں ایس جڑت راہیں
پرائی ورتی دے دابے دی اُلی خلقت دے دل توں لاہوئی اے۔ اسہ چو کھیاں
پر تاں والا باریک کم اے۔ لوک راس اسہ کم تے ای سار سکدا اے جے ایس
کم وچ بُشدیاں اوہ آپ نواں تھیوے۔ آپنی نویں ستر پرائی دے توڑ اُتے
اُسارے۔ راس وچ نشانے ستر توں دکھ کوئی شے نہیں ہوندے۔ ستر ای نشانیاں
دی جیوندی جاگدی صورت ہوندی اے۔ جے ستر پرائی رہی تاں نشانے سر پر
پرانے رہن۔ ستر پرائی رہی تاں نواں لوک راس نواں اکھواندیاں وی کم اوہو
کُرسی جیہڑا سینھ تھیڑتے میلہ تھیڑ کریندے آئے ہن۔ راس آپنی ستر راہیں
لوک ٹال گل کریندا اے۔ اوہ ستر جیہڑا مُول ای دیکھناراں نوں حاکماں دے
تھلے لاون تے اپنے آپ کنوں وجوگن ہووے 'بندے نوں اپنے آپ ٹال تے
دو جے ٹال جڑن داسدا کیویں دے سکدی اے۔

سینھ تھیڑتے میلہ تھیڑدی ستر دا تروڑ اسہ نہیں جو نواں لوک راس
پرائیاں لوک راس دھاریاں نکلیاں تے داریاں دے ہنڈائے ڈھنگ مڑ ورتن
لگ پوے۔ جیون دا کوئی ہنڈیا ڈھنگ مڑ نہیں ورتیج سکدا۔ اوہ جیوندیاں دے پیچ
نہیں ہوندا۔ جیوندیاں پلو پل اپنے پیچ دے نویں سو نویں ڈھنگ و۔ ترے ہوندے
نہیں۔ نویں لوک راس دی ستر بیڑے دی ڈھنگ و۔ ترے پرکھ اوہناں دی ایہو
ہو سی بنی اوہ لوکاں نوں اپنے آپ ٹال گل کرن دا سرور تی نوں سمجھن پرکھن دا
سر بندھ بنائے دیندے نہیں کہ نہیں۔ پرائیاں نکلیاں داریاں اسہ سر بندھ اپنے

نویس دے حساب سر بنایا۔ نویں راس نے اپنے وسیب دے حساب سر بنانا
اے۔

راس پر اے ایتھاواں لفظ اے۔ تھیر نے ایںوں ورتوں وچوں کڈھ کے
ایہدی تھاں ملی۔ ہن جے راس نے تھیرنوں ورتوں وچوں کڈھ کے مڑا پئی تھاں
تے آوے تاں اک نواں لفظ بن کے آوے اے۔ نویں وار دا نشان تھی کے۔
نویں وار دا ہتھیار تھی کے۔ کیوں جو لفظ رزے لفظ نہیں ہوندے۔

اکھیاں دا ہوون نہ ہوون

"اکھیاں" کھیڈ وچ پہلی گل تے ہے اکھیاں دا ہوون نہ ہوون۔ و۔ کھن نہ و۔ کھن پر اسہ پہلی گل سا بھسی کیوں کرے۔ "اکھیاں" دی کتاب تے چھپی کوئی نہیں۔ جیڑی ساہنے رکھ ہوئے۔ و۔ لے ای ہوس کوئی پچھلی پڑھی دے جیہناں ریڈیو توں "اکھیاں" سنی تے ٹانویں ای اوہ ہوس جیہناں پچھے سے لہور دے اک کھالے گھروچ پنجاب لوک راس دی کھیڈی "اکھیاں" ویکھی۔ چلو کھالے گھروچ ای سی لوک راس والیاں "اکھیاں" کھیڈ کے ساڈے لئی ایس کھیڈنوں وچارن دا دھوتے بنایا توڑے کھالیاں گھراں وچ کھیڈیاں کھیڈاں دا وچارن ہو رہا اے تے خلقت دے وچ کھلو کے کھیڈیاں دا ہوو۔ اکھیاں دی کتاب چھپی کوئی نہیں تے پنجاب و رھے ہون لگے نیں ایہنوں لکھیاں۔ ایس گل پچھے وی اکھیاں دا ہوون نہ ہوون اے 'و۔ کھن نہ و۔ کھن۔ اوہ تے بھلا ہووے' لہراں 'والے دا جینے اپریل 81 وچ رفیع پیر نمبر کنڈھیا تے وچ "اکھیاں" دی چا چھاپی۔ پر اوہ پرچہ وی تہانوں ہن کتھوں لکھنا اے۔ چلو کھیڈ دا خلاصہ ای کرویکھے۔ آج کھیڈاں تے کھیڈن لئی ہونڈیاں نیں خلاصے کرن لئی تے نہیں نہ ہونڈیاں پھیر خلاصے وی بھیلو بھلی ہونڈے ہوئے۔ اک دا اکتا ہوو دو جے دا ہوو۔ جیڑی گل اک نے کڈھ دتی ہو سکدا اے دو جے اوہا رکھنی ہووے۔ نالے خاصیاں بارے اک پرانی بولی وی ہے تے تہاں سنی ہووے۔

چپ کر دڑ وٹ جا
نہ عشق دا کھول خلاصہ

خلاصے ہووے ی چپ آراون لئی نیں۔ کھیڈیاں نوں دڑ وٹاؤن لئی (تے خلاصے کھون والیاں ماں اوہو ہونڈی اے ہو عشق کرن والیاں ماں ہونڈی اے) یاں وٹ خلاصہ ہووے اوہا "بیر" ایس بولی وچ ہو یا اے۔ آپ ای آپنے آپ نوں کھول وی بادے تے رہوے وی خلاصہ۔ اوہ خلاصہ تے "اکھیاں" آپ ای اے۔

پہلی بھائی۔ پنہ حسن آباد۔ چودھری مولا بخش، ای بھر جانی رمودے کھ۔

چودھری کر موتے اوہدے پتر فضل نال جھڑا اے بنی تیاں میرے بچھوں بیگم نوں
 بھاگو وال دے موجودت نال کیوں ویاہ نوریہ۔ ایس جھڑے وچ سانوں پتہ لگدا اے
 بنی بیگم اک انھی یتیم کزی اے۔ چودھری نے پالی اے۔ چودھری دے پتر بہادر نال
 بیگم داسکے ہوندیاں دا پیار اے تے ایس گل دا پورے پنڈ نوں پتہ اے۔ باتے بھانے
 دونہاں دی گز مائی دیاں ڈھولکیاں دن وجدیاں رہیاں نہیں۔ چودھری نے لہور نواری
 سیتی ہوئی اے تے اوہ اپنی سوائی تے دھی نوں لہور تپنے کوں رکھدا اے۔ بہادر
 پچھے پنڈ وچ اے سو بیگم وی پنڈ وچ ای اے۔ بہادر نال کلیاں کھو وچ رہنوی اوہدا
 ٹھیک نہیں سو چودھری اوہنوں کر موکول چھڈ گیا ہویا اے۔ برہمن نوں زمین واسطے پیسے
 دی لوڑا اے۔ اوہ بھاگو ویاہ موجودت دی بھین نال تپنے پتر فضل نوں ویاہ کے چنگا
 دا ج لینا چاہندی اے، موجودی بھین لین لئی دے وچ موجود نوں بیگم دا ہتھ پھڑا
 دیندی اے۔ نکاح ویلے بیگم وں اقم گھول پیاوندے نہیں تے اوہنوں ہاں تانہ داوی
 پتہ نہیں لگدا۔ ساری کارروائی چودھری کولوں چوری ہوئی اے۔ بہادر وی رکتے
 وانڈھے کیا ہویا سی۔

دو جی جھائی پنڈ بھاگو وال۔ بیگم دے سوہرے کتہ۔ بیگم نوں تیاں دو جی رات۔
 بیگم نوں خیال اے بنی اوہدا ویاہ بہادر نال ہویا اے۔ پر اوہنوں ایسہ تھاں دی اوپی
 ماہدی اے تے جتاوی بہادر نہیں لگدا۔ بیگم تپنے نال تلی ناس نوران لہو۔ کھدی
 اے بہادر دا۔ پہلوں تے نوران اوہنوں ولاوندی اے پر اوڑاں اوہنوں اصل گل
 دس دیندی اے تے سمجھاوندی اے بنی بن توں موجود نال سلوک بتا کے رکھتے بہادر
 دا خیال چھڈ اوہدا رکتے ہو ویاہ ہوون لگا اے۔ بیگم ایسہ سن کے نمو جھان ہو بنی پر مڑ
 اوس اپنے صدق دالڑ پھڑیا تے صندوق وچوں بہادر دا دتا زنجیری والا چاقو کندھ کے
 سرہانے رکھ لیوس۔ نوران نوں دسیوس بنی ”آہندے نہیں جے راتیں چھریاں چاقو
 ل رکھ ستویئے تے ڈر نہیں لگدا“۔ مڑاوس چیتے یس بہادر نال رل کھینڈن جدوں
 ونویں کدیں، نم واسے ویزھے کھوہ دی دا ج نال تے کدیں کھوہ دی گاہدی اُتے بہر
 کے ماہیا گاؤندے ساں۔

اوتھے اکھیاں دا فرش وچھاواں جیڑے راہیں آویں ماہیا۔
 ماہیے دے بول گاؤندیاں بیگم نوں اجن چیت سہی ہوندا اے جیویں بہادر وی

اوہدے نال رل کے ہیا گاؤندا اے۔

تیجی جھاکی۔ حسن آباد۔ کرمودے گھر۔ کرمو کریمے نائی نوں بھاگوواں نور دی اے بنی جا کے آپنی سوانی نور اں نوں پچھانہ نور تے آپ فضل دے ویاہ دی گل پکی کر کے آ۔ کرمو پنڈوں نکھدے نوں نور اں بجھی توڈی رمدی اے۔ دونوں کرمو دے گھر آجاندے نیں۔ نور اں دسدی اے بیگم نے ہیر پا چھڈیا اے۔ موجودی ہک وچ چاقو مار کے کدھرے ٹر گئی اے تے پس اوہنوں پئی لہدی اے موجودیا اے بنی اوہنے بہادر دی اوس ویلے بیگم نال ڈنھا اے۔

چوتھی جھاکی۔ اوہے شامیں۔ چودھری مولا بخش دے گھر۔ چودھری بہادر نال اوہدے ویاہ دی گل کردا اے بہادر آکھدا اے ”میاں جی جس پیردی میں بیعت کیتی ہوئی اے اوہدی مینوں حالے اجازت نیں۔“ چودھری بہادر دا دکھ سمجھدا اے آکھدا اے ”ہلا پتر توں خوش رہو..... رب تینوں آپنیاں مراداں دے تے بھلے راہ لائے۔“ چودھری نوں ہرکھ دی اے بنی میں آپنی بے دھیانی پاروں ”تیری تے بیگم دی زندگی خوار کر چھڈی۔“ پر بہادر پو نوں تسلی دیندا اے بنی میں بیگم نوں خواب وچ ڈنھا اے۔ اوہ خیریں مریں اے تے اوہنے آونادی ضرور اے۔ اچھاں نوں کریم ہنیا ہویا آوندا اے تے آن کے بیگم دی کیتی داد سدا اے۔ چودھری کریمے نال کرمو ول ٹر جاندا اے۔ مگروں بہادر بیگم والا ماہیا گاؤندا اے تے دیوا بالدا اے تے بیگم دی واج اوہدی واج نال رلدی اے تے دیوے دی لوئے اوہنوں بیگم دسدی اے۔ بہادر بیگم نوں پچھیا بنی توں اکھوں باجھ اتھے داراہ کیوں لہا۔ بیگم آکھیا ”راہ لہمن تمہیں پہلوں میں اکھیاں لہیاں۔“ تے بہادر نے بیگم دیاں اکھیاں ہنکیاں جگدیاں جج جج دیاں سگیاں اونویں جیویں اوہنے خواب وچ ہنکیاں آہیاں۔ دونوں ای مڑ رل بسن آتے خوش نیں۔ آپنے قول قرار تے رمدق دی گل کریندے نیں۔

ہنجویں جھاکی۔ چودھری مولا بخش دے گھر دے ساہنٹے وینرے وچ۔ چودھری فضل تے تھانیدار۔ فضل تھانیدار نوں دسد اے بنی لوکاں دن ڈبن ویلے کوئی کڑی داد دے کھوہ وچ چھال مار دی ڈنھی اے۔ بندے کھوہ وچ لٹھے نوں بھے وی کھوہ چھانیا پر کھوہ وچوں کچھ نہیں لہا۔ تھانیدار چودھری نوں تسلی دیندا اے بنی جے بہادر پنڈوں باہر نہیں گیا تاں اوہنوں خیر مراے۔ شہادتیاں کنھیاں کر لو۔ تھانیدار ذرا

پرانہ ہویا تے چودھری نوں بہادر تے بیگم دے مابنے دی واج کنیں پئی۔ چودھری
 نے فضل نوں وی دیا تے آکھیا توں ذرا تھانیدار نوں گلیں لاتے میں اندر چل کے
 دیکھناں بنی بیگم اتھے اپڑی کج۔ چودھری گھروں گیا تے فضل نے تھانیدار نوں دونه
 واجاں دے گاؤں دی دس دتی۔ تھانیدار تے فضل چودھری دے گھرے اوہدے گھر
 دے بوہے اگے اپڑے۔ بوہا کھڑکایاں نہ کھلیا تے تھانیدار دھکے نال بھن کے اندر
 وڑیا۔ اندر بہادر سی۔ اوس آکھیا کوئی اگے نہ آوے۔ یاد رکھو جے کسے بیگم نوں ہتھ
 لایا۔ پر تلاشی لیاں بیگم اتھے لہی ای کوئی نہ۔ سارے حیران نیں۔ پہلوں بہادر وی
 حیران اے پر ہولی ہولی اوہنوں سار لگدی اے۔ اوہنوں بیگم دا جھڈے نیں تے اوہ
 آکھدا اے۔ ”آہو مینوں اوہدا پتہ اے۔ پر تیس اتھے کدیں نیں پہنچ سکدے۔“
 مڑ آکھدا اے ”اوہ میرے کول اے۔“ دوروں فضل نوں بیگم تے بہادر دے ہاں
 دی واج آوندی اے اوہ تھانیدار نوں لے کے باہر بھجدا اے۔ چودھری وی جکوتکی
 وچ نال جاندا اے۔ پچھوں بہادر ماہیا گاؤں دا اے تے بیگم دی واج نال رل دیندی
 اے۔ بیگم دسدی اے بنی میرا ڈیرا دادو دے کھوہ اے۔ بیگم آکھدی اے اج
 ساڈے میل دی رات ساڈے ساگ دی رات“ اے۔ بہادر آکھدا اے ہن دل
 وچ مبر نہیں رہیا۔ آئیکے چل۔ دونویں ماہیا گاؤں دے چلے جاندا نیں۔ باہر فضل
 پاگلاں ہار تھانیدار نوں بھجائی پھردا اے بنی اوہ سٹو بیگم دی واج۔ اوہ سٹو۔ پر دسدا
 کھوہ وی نہیں۔

اخیرلی جھاک۔ دادو دے کھوہ تے۔ لوکاں دی بھڑا اے۔ چودھری تے تھانیدار
 اتھے جھڈے نیں پتہ لگدا اے بنی بہادر سٹو آیا اے تے کھوہ وچ چھال مار گیا
 اے۔ بندہ کھوہ وچ وڑ کے بھالدا اے پیا پر کھ نہیں لہا۔ سبھ اجنھے وچ نیں اخیر
 چودھری تھانیدار کولوں کلیاں ہوون دی وکیل منگدا اے۔ تھانیدار اوہدے نال
 افسوس کردا نہ جاندا اے۔ بندے وی ہٹ جاندا نیں۔ (اچھاں نوں دس پندی
 اے بنی فضل جھلا ہو گیا اے) چودھری کلا ہویا تے اوس دین پا کے کھوہ نوں الہا دتا
 ”اوئے کھوہ توں کتنا ڈونگھا ایں توں کتنا کالا ایں میرے دولال تیرے وچ ڈگ پئے
 نیں تے تیرے وچ رتی بھر چائن نہیں ہویا۔“ چودھری کھوہ نوں ”موت دیا کھوہ“
 آکھدا اے تے بہادر دی واج آوندی اے ”موت دیا نہیں میاں جی حیاتی دیا کھوہ

جیون جاگن دیا کھوبا" چودھری روند اے پر بہادر اوہوں تسلی دیندا اے بنی میں آپنی
 مراد لے لئی اے مینوں بیگم مل گئی اے۔ پر اسیں دونویں تینوں ایہناں اکھیاں نال
 نہیں دس سکدے۔ "اسیں وائے ہوراں اکھیاں دی لوزا اے جدوں تہانوں اوہ
 اکھیاں لہن گئیں پھر تیس اسانوں تک لوگے۔" چودھری کھدا اے "اسیں بکھنے
 آں اسیں اکھیاں والے آں ساڈے جیسے اتھ کوئی ہے ای نہیں۔" کھنڈا تھے
 حکم جاندی اے بیگم تے بہادر دیاں واجاں ماہیاں گاؤندیاں الوپ ہو جانداں نیں۔
 رچھوں لکھیاں سانوں دسد اے۔ بنی "کیاں ورھیاں دے بعد چودھری مولا بخش دی
 خواہش پوری ہوئی اوہوں دل دیاں اکھیاں لہہ سیں تے اوہنے بیگم تے بہادر نوں
 پھیراک داری آپنی اکھیں مٹکیا۔" دادو دا کھوہ زیارت بن گیا اے۔ مرن بیگم دا کھوہ
 اکھواندا اے۔ اوہ اپانی ات رٹھاتے خوشبو والا اے۔ اکھاں دے روگیاں دادارو
 اے۔ کواریاں کڑیاں اوہ تھے زنجیری والے چاقو چڑھاوندیاں نیں تے اوہناں دیاں
 مراداں پوریاں ہوندیاں نیں۔ سال وچ اک داری بیگم تے بہادر ادھی راتیں آن
 کے نماں دے جھنڈ تھلے بہہ کے ماہیا گاؤندے نیں۔ بعضیاں قسمت والیاں اوہناں دا
 ماہیا اپنے کنیں سنیا اے۔

کھنڈ دا خلاصہ کھنڈ نہیں۔ خلاصہ پڑھ کے کھنڈ نوں سمجھا اکھیوں باجھ نوہ کے
 راہ لہن والی گل اے۔ بیگم وی بھاگو وال وچ پہلوں نوہ ماہ کے ٹری تے مڑاؤہوں
 اکھیاں لہہ گئیاں۔ آواسیں وی حیلہ کرد۔ مہیے۔

سو اکھیاں کھنڈ وچ پہلی گل تے ہے اکھیاں دا ہوون نہ ہوون۔ و۔ مکھن نہ
 و۔ مکھن۔

ایہہ گل پوند ای ساڈے کنیں چندی اے۔ جد چودھری فضل نال جھکڑا اے۔
 چودھری:- اوئے انھے تیس او جے اکھیاں ہوندیاں سنڈیاں تہانوں کجھ
 دیا نہیں۔ اوہ اکھوں انھی سی پر اوہوں نظریں سبھ کجھ آوند اسی۔
 اوئے ظالمو تیس بھجیا ہویا اے اوہوں پتہ نہیں لگنا۔

فضل:- اوئے چاچاتے کیڑا انھیر پے گیا اے جے.....

فضل تے اوہدی ماں کرمونوں اکھاں ہوندیاں دسد اکیوں نہیں۔ حسن آباد
 رسیاں زمینداراں دا گراں اے۔ بھوکس تے لاون واسطے کرمو کول پیسہ کوئی نہیں۔

جے بھاگو والے موجودت دی بھین سیداں داساک فضل نوں مل ونجے تے دانج وچ
 چوکھا گمنا پیسہ - ویسی - پر موجودت دی بھین داساک اوتھے دینا سی رمتھوں ونے وچ
 "پنے جوکی کڑی بہ جاوے بھاویں انھی ہووے - کرمو کول اپنی تے کڑی کوئی نہیں -
 سواوس ونے وچ بیکم نوں موجودت نور دتا - کیسہ حسن آباد تے کیسہ بھاگو وال -
 بھوئیں واں کیسہ ریسے تے کیسہ ٹکڑے - جیتے مل اے اوتھے غرض اے - جیتے غرض
 اے اوتھے ساک غرض پالن دا وسیلہ ہوندا اے - کڑیاں منڈے دستاں ہوندیاں نہیں
 تے وٹاندرے دائم دیندیاں نہیں - خاص کر کڑیاں - کڑیاں دی اپنی ہستی کوئی نہیں -
 کڑیاں دے وٹاندرے وچ تھڑاں پوریاں کرن دا ہر کیتا جاندا اے - سفید پوشیاں
 کجیاں جانداں نہیں -

کرمو:- "ہن سیداں کھر جائے تے پھیر خیر مہر اے گمنا تے رُپہ مال
 لیاوے گی - ساڈے وی دن پھر چین گئے - پھیر چودھری ساڈے کھر نہ
 وڑے تے ساڈی جتنی نوں - سیداں دا رُپہ لے کے زمین تے لاں کے
 تے گمنا پھیر کے ویلے کم جائے گا -"

کرمو لنی سیداں رُکے کھنے دا وسیلہ اے تے بیکم سیداں نوں لیاون دا وسیلہ -
 کرمو بیکم دی ہستی نوں اوہدے دکھ سکھ نوں نہیں دیکھ سکدی - اوہدے نوں وی اپنی
 غرضوں دکھ کر کے نہیں دیکھ سکدی - نہ ای فضل دیکھ سکدا اے - سواہ ماں پتر
 اکھاں ہوندیاں وی مناکھے نہیں - آتر نہیں - اوہ جس ویسے پنے وسدے نہیں اوتھے
 رولا ای ایہو اے - بنی حیلے ویلے آپو اپنا بلا کرو - نہیں تے مارے جاسو ہسنے وی
 اسانجھ مالکی دے وسیب وچ وٹنا اے اوہنوں اسہ رولا نبھونا پینا اے غرض پالنی پینی
 اے اکھاں گوانیاں پیشیاں نہیں - چودھری مولا بخش بھلا بندہ اے پر اوہنوں دی اپنی
 سفید پوشی رکھن لئی لوہ نوکری کرنی پئی اے - تے اوہدی نوکری پاروں ای بیکم نوں
 کرمو دے کھر رہنا پیا اے - وسیب والیاں دی مجبوری دا بھار چاوتا پیا اے بیکم نوں
 جیسرٹی آپ آتراں دی آتر اے - اک انھی تے اتوں یتیم - پر بیکم دا اصلوں آتر
 ہوون اوہنوں وسیب کولوں دکھ وی کریندا اے - اوہنوں دیسار نبھون دی مجبوری
 نیناں پراناں والیاں کولوں گھٹ اے - ایہو کھل اے بیکم دی - ایہو ویسے اے
 اوہدی جیتے اوہ بہادر دا پیا رپال سکدی اے -

اکھیاں کھیڈ وچ دو جی گل :- اہمہ کھیڈ اتوں و ۔ کھیاں آپنے آپ وچ پوری
جاپدی اے پر فوج لائیاں ایہدے تانے وچ لوک شاعری دی ریت دا پینا اُنیا لہدا
اے ۔ ریت ٹال اک ظاہر ساک تے رفیع پیر دکھایا میس محمد صاحب دیاں شعراں
نوں سرٹاواں بنا کے ۔ سرٹاویں وچ اوہ شعروں آیا اے ۔

جیہناں طلب قصے دی ہو سی مَن قصہ خوش ہوسن

جیہناں جاگ عشق دی سینے جاگ سویلے روسن

کوئی قصہ دی نرا قصہ نہیں ہوندا ۔ تے نہ آپنے آپ وچ پورا ہوندا اے ۔ گل
ہے طلب تے جاگ دی ۔ طلب (جیویں تما کو دی) جھٹ پٹ اُنھدی اے ہا بڑا بن کے
تے بندے توں اپنی پکڑ وچ کر لیندی اے ۔ مڑ جھٹ پٹ ای ٹک جاندی اے تے
بندے نوں وی ٹال مکا جاندی اے ۔ جاگ لگدی اے چرکی تے لگدی اے سبے ۔ پر
لگ ونجے تے اصلا وٹا دیندی اے ۔ طلب ہوندی اے ویہار دی دین ۔ جاگ ویہار
دے دتے سبھانوں وٹاون واسطے ہوندی اے سواہمہ او تھوں ای رملدی اے جتھے
اگلے ویہار نوں اُتھن واسطے سردھڑدی لائیسے ہوون ۔ آؤ دیکھیے اکھیاں کھیڈ نوں
لوک شاعری دی ریت دی جاگ کیوں لگی اے تے کتنی کو ۔

بہادر چودھری نوں خواب وچ ڈنھیاں بیگم دیاں اکھیاں دی دیندا اے :

"اکھیاں کھولیاں ہوئیاں تے مینوں بٹر بٹر پئی تگے تے ٹالے پئی مسکرائے تے
اوہ دیاں موئیاں موئیاں ہرنیاں والیاں اکھاں ایوں پیاں ممکن رنج تارے"
"مڑ جدوں بہادر تے بیگم دا میل ہو یا تے بہادر بیگم دیاں اکھیاں دیکھ کے آکھیا:
"میں سوچتاں جے کدی پہلوں وی کدیں تیریاں اکھیاں ہون دیاں تے بالکل
ایسے طراں ہون دیاں 'وڈیاں وڈیاں مرگاں والیاں' ۔"

اتھے وارث شاہ دیاں سلاہیاں ہیر دیاں اکھیاں نہیں چیتے آوندیاں؟

نین زرگسی مرگ مولے دے

تے زری اکھیاں دی گل ای نہیں ۔ بھاگو وال والی جھاک وچ جد نور اں بیگم نوں
مُکھدی اے کیسہ پئی ڈھونڈنی ایں نیلے ۔ تے بیگم تر بھک جاندی اے تے نور اں
آکھدی اے :

"تینوں کیسہ ہو یا اے ۔ میں گل کہتی اے تے توں تر بھک پئی ایں رنج رکھ دیاں

ہرنیاں تر بھک چنیدیاں نہیں۔“

وارث شاہ ہو ریں ہیر تے اوہدیاں سیلیں دی آوٹی وکھوندے نہیں:

سیاں نال لنگدی مان متی جیویں ہرنیاں تر نہیاں بار وچوں۔

رفع پیر دے ویلے باراں وچوں کھلیاں پھرن والیاں ہرنیاں کھک گئیاں ہونیاں
من۔ ہرنیاں ہُن لبھدیاں سن رکھاں وچ ای۔ رکھ وڈیریاں بھوکس والاں دے
ہوندے نہیں یاں سرکاری تے جیہناں دے رکھ تنہاں دیاں ہرنیاں۔ راکھویاں۔ ایہہ
نوراں دی ویکھنی اے۔ اوہ بیگم نوں راکھویں ہرنی سمجھدی اے۔ تے آپنے حساب
سر تھیک ای سمجھدی اے۔

دمودرنے دی ہیر نوں ہرنی کھیا اے۔ رانجھے نوں اپنی بیزی وچ ست ویکھ کے
ہیر بیگم چھڈ کے دریا وچ چھال مرندی اے:

انہروں تر تے وچ جویں ہرنی چھنی بدھی

ہرنی دی رمز راہیں بیگم ہیر نال رلدی اے۔ رکھ دی ہرنوں بار دی ہرنی بن
کھلوندی اے۔ بیگم دی ایہو دکھ اے جس بہادر نوں اچنہ کیتا:

”سوہیاں نہیں تیریاں اکھاں۔ مینوں انج معلوم ہوندا اے جنگ تیریاں اکھاں
میرے دل وچ ہیاں بلدیاں نہیں۔ جنگ تارے ہیری رات وچ بدے نظرس آوندے
نیں ایہہ اکھاں مینوں کھ پیاں آکھدیاں نہیں۔ کیسہ آکھدیاں نہیں۔ میرے من دے
ہیرے گھپ وچ اک اک رمزاں دی لاوندیاں نہیں۔ تیریاں اکھاں مینوں پیاں
سمجھاندیاں نہیں۔ کیسہ آہندیاں نہیں۔ کیسہ آہندیاں نہیں۔“

دمودر دی ہیر ہرنی انہروں لکھی وچ (بجلی) دی اے۔ بیگم اپنی قید بھن کے نکلی
اے تے اوہدیاں مرگ اکھاں بدے تارے بن کے وِلاں دیاں ہیریاں وچ رمزاں
دی اک بالن لگ گیاں نہیں۔

ہرنی والی رمزدولی اے۔ ہرنی کھل دی اے۔ کھل دا سہن وی اے تے (ایسے
پاروں) اوہ شکاریاں دے لوبھ دی مار وچ وی اے۔ سو لوک شاعری دیاں ہرنیاں ہیر
توں بیگم تائیں نمائیاں تے مجبور اں دا نشان نہیں۔ جیویں باریں کھل ماندیاں ہرنیاں
بجھ سکدیاں نہیں تیویں بدھیاں ہرنیاں چھٹ وی سکدیاں نہیں۔ سگوں بدھیاں کول
ای تران ہوندا اے جیہرا پاندھاں تر وڑ کے نکلیاں لبھدا اے۔

بیگم دیاں ہیر ناں ہو ردی سانجھاں نہیں۔ ہیر نے کھیزے نوں اپنی منجی تے پیر
 نہیں دھرن دتا۔ بیگم موجودی دی ”بتکاں ورگی وانج“ سُن کے ڈر گئی۔ اوہ سہ ڈر
 نے اوہدی راکھی پیتی تے موجودی اہلے نہ آیا۔ دمور دی ہیر نے لت مار کے
 کھیزے دے دند بھن دتے سن۔ بیگم زنجیری والے چاقو ناں موجودی پک وچ منگھار
 کر گئی اے۔ کھیزے وانگ موجودی اک بے شکا ریت گھڑیا بند اجا پدا اے۔ بیہدی
 اپنی کوئی ہستی نہیں۔ جیہدا زور ریت تے ویہار دا زور اے۔ جیہدے کول آپوں
 ساک سُن بٹاون دی سکت کوئی نہیں۔ ونے دی باندھ راہیں پیسے دے لو بھ راہیں
 کیسے ماری بدھی دا گساک ای اوہنوں جڑ سکدا اے۔ بہادر دے صدق یقین تے وی
 رانجھے دی چھدری جیسی چھاں دسدی اے۔ ہیر رانجھے دی عاشقی والا مُرشدی رنگ
 اتھے وی ہے۔ دمور وچ ہیر رانجھے نوں مُرشد مندی اے۔ رفیع پیر نے مُرشدی بیگم
 نوں دتی اے۔

بہادر:- بیگم پر اکھیاں لہیاں بچ نہیں۔ دس تے سہی مینوں۔

بیگم:- سمجھ لے آپوں۔

بہادر:- سمجھ لے آپوں۔ اوہ بچ۔

بیگم:- بس آپوں ای رنج میں اکھیاں لہ لیاں بابا بابا

بہادر:- رنج توں اکھیاں لہ لیاں!۔ مینوں سمجھ نہیں آئی گل۔ مینوں

دس ایسے وا تے تے میرے پیر نے میں تیری بیعت پیتی ہوئی اے مینوں

دس۔

بہادر لفظاں راہیں سمجھن لوڑ دا اے پر اوہنوں سمجھ نہیں آوندی نہ ای بیگم

دسدی اے۔ اوڑک اوہ بیگم دیاں اکھیاں ویکھدا اے جیتے اوہنوں ”رمزاں دی

اگ بدی دسدی اے۔ ”مُرشد دکھالیاں راہیں سمجھاوند اے۔ اپنی ہوند دیاں

دکھالیاں راہیں۔ بیگم دی کیتی۔ اوہدی کیتی دا پھل اوہدیاں اکھیاں نہیں۔ اوہدیاں

اکھیاں دی اگ مجبوری نوں بالن بنا کے بھڑکی اے۔ مجبوری کاوڑ پئی تے کاوڑ

کرتب۔ کرتب دی سبھاں نے ای بیگم نوں اکھیاں دتیاں۔ اوہنے سررڈا پلا پھڑپھڑا

اوہنوں بہادر دا دتا زنجیری والا چاقو چیتے آیا۔

نوراں:- نی نکلیں اٹھ کے رکھڑ پئی اس۔ نی نکلیں اٹھ کے پئی آ۔

بیگم :- نہن بنیاں کوئی نہیں رہیاں۔ مینوں لہہ پیا اے بھن راہ۔ بس لہہ
پیا اے بھن راہ۔

مرشد راہ دکھاوٹا اے ویہار نوں تروڑن دا۔ اوہ آپ لہہ راہ تہے دیکھ
سکدا اے جے اوہ ویہار دا لڑ چھڈے۔ رانجھا لہہ 'ناں' ہستی و نجا کے تپے میل دی
واہ ورتن وچوں تاواں کشا کے نکلیا تائیوں ہیر نے اوہ دے نال نیو نہ لایا اوہنوں مرشد
غیر بیگم تے ربوں ای ناں تاویوں مین پرانوں وانجی ہوئی اے۔ پر اوہ جے چودھری
تے رمودے گھر رہ کے رمدق صفا ای لئی اے لہہ نہیں پایا۔ تے اوہ چھڈ سکدی
اے 'تپے نینہ دی سنبھال واسطے تپنا تپاوی تپنا سریر دی۔ ایہو مرشدی سنبھا اے
اوہدیاں بدیاں تاریاں جیسیاں اکھاں وچ مرشدی تے اے عاشقی دا۔ عاشق اک
دو جے نوں راہ دکھاوندے نیں ویہار نالوں ٹٹ کے نینہ نال جڑ کے۔ دمودر وچ تے
وارث شاہ وچ مرشد رانجھا دی اے تے مرشد ہیر دی۔ میل نوں تہن دا راہ رانجھے
دکھایا۔ میل نال بھڑ کے نینہ دی سنبھال دا راہ ہیر دکھایا۔

ویہار نالوں ٹٹ کے نینہ نال جڑن۔ نینہ نال جڑ کے ویہار نالوں ترن ایہو ای
گل اے جیہڑی ہوون نہ ہوون والی رمز راہیں ساڈی شاعری دی ریت دات تہی
رہی اے۔

کے حسین فقیر سائیں دا جیوندیاں مر رہیے

نال بھن دے رہیے

چالو ویہار دے دتے تپے نوں مار کے ای بندہ جیوں سکدا اے۔ بھن دے نال
رہ سکدا اے۔ ایس ویہار وچ جیون نہ ہوون اے تے ایس ویہار وچ مرن ہوون
اے۔ اکھیاں کھینڈ وچ ایہو رمز اکھیاں دے ہوون نہ ہوون توں ٹری تے ہستیاں
دے ہوون نہ ہوون تیکر گئی۔

زنجیری والا چاقو نشان اے دھرو دے تروڑدا 'آپنے اندروں (صندوق وچوں)
لہی نینہ دی دتی دڑھتا دا۔ بیگم اچھی زنجیری والے چاقو تائیں نہیں اپڑی دوتی
جھاکی (سوہرے گھر) وچ اوس تپنی پوری حیاتی دی مجبوری نوں جھانگیا اے۔

نوراں :- کیہ پئی لہی سیں مینوں دس۔

بیگم :- راہ پئی لہی آں۔

نوراں :- کیسار راہ۔

بیگم :- ایتھوں باہر جان وا۔

نوراں :- نی باہر کتھے جانا ای۔

بیگم :- رنم والے ویزھے وچ۔ میرا اتھے ساہ گھنیا جاندا اے پیا۔

نوراں :- نی رنم والا ویزھا اتھے۔ میرا مطلب اے پئی رنم والے ویزھے۔ نی او تھے تے بندے بیٹھے ہوئے نیں۔ او تھے کیہ کرنا ای جا کے۔ چل کوٹھے اُتے لے چلوں۔

بیگم :- نہیں نہیں۔ میں نہیں جاندی کوٹھے تے۔ میں فی بہادر کتھے وے۔

بیگم نے ہولی ہولی جی بھیا نی ہو کے 'ٹوہ ٹاہ کے سنسیاں دا میرا بھاگیا اے تے ویریاں دے گھر دی اوپر سہی کیتی اے۔ اوہ نیند واس اے تے نیند دی آہنت بھال دی اے۔ بہادر دی خشبو 'دادو دے کھوہ دی واج 'رنم والا ویزھا۔ ٹوہ کے 'اڈی کھوڑے جر کے دوالے دی پہچان مجبوری وچوں باہر نکلن دل پہلا پیراے۔ اکھاں والیاں نے اوہدے کولوں نیند دی آہنت کھوہ کے اوہنوں دھرو دی اوپر وچ ویزھا دتا اے۔ بیگم رنم والے ویزھے جانا چاہوندی اے نوراں آکھدی اے "او تھے تے بندے بیٹھے ہوئے نیں"۔ بھاگو ال وچ تے رنم والا ویزھا ہے ای کوئی نہیں۔ نوراں بیگم نوں پئی ولاوندی اے۔ پر پہلی جھاک دے انت وچ سانوں پتہ لگدا اے بنی حسن آباد والے رنم والے ویزھے وچ دی "بندے بیٹھے ہوئے نیں"۔ چودھری کر موتے فضل نال جھکڑ کے باہر آیا تے اگوں بہادر ملایا:

بہادر :- میاں جی نیب تحصیلدار صاحب تمانوں ملن آئے نیں۔

چودھری :- ہلا؟

بہادر :- میں اوہتاں نوں رنم والے ویزھے وچ بٹھا آیاں۔ آہندے سن ذرا جلدی آؤ۔

چودھری :- ہلا پتر چل۔

اصل وچ رنم والا ویزھا تے بیگم دے نیند نے وسایا اے آپنے اندر۔ باہر رنم والے ویزھے یاں ہے ای کوئی نہیں تے جے ہے نیں تے او تھے بندے بیٹھے ہوئے نیں۔ اوپرے۔ اک بے نیسی دنیا دے و سنیک۔ ویاہر دے قیدی۔ ویاہر دے

ہتھیار۔ چودھری مولا بخش آپ دی ایسے دنیا دا بندہ اے۔ وسیب دی ورتن وچ کھیا
 ہویا۔ انگریزی پنجاب دا رسا زمیندار۔ سوڑوں ترٹھا سفید پوشی دی بھرم پگ سنبھالدا۔
 شر نوکری وی کریندا اے صاحبان نال دورے وی مکتیندا اے۔ پنڈ آئے سرکاری
 اہلکاراں دے موندے وی لگدا اے۔ چودھری مولا بخش کوئی نواں نہیں۔ اوہدا شجرہ
 دھیر پرانا اے۔ مغل پنجاب وچ رائجے دے پو موجد چودھری بارے وارث شاہ
 ہو ریں دسدے نیں۔

موجد چودھری پنڈ دی پانڈ والا پنڈا بھائیاں دا سردار آہا
 بھلی بھائیاں وچ پریتیت اس دی میا چونترے اُتے سرکار آہا
 موجد چودھری 'چودھری مولا بخش وانگوں رسا زمیندار نہیں۔ پر بھومیں وال رسا
 ہووے کہ مگڑا اوہنوں آہنی مالکی دی سنبھال واسطے باتشاپی دے لڑ لگتا پوندا اے۔
 باتشاپی نوں وی اوہدی لوڑ ہوندی اے خلقت تائیں مچن واسطے خلقت کولوں کھٹی
 کھوہن واسطے۔ سواہ باتشاپی دا وچولا وی ہوندا اے۔ اوہدی چودھرا ایسے وچول
 صدقہ ہوندی اے۔ اوہ بھائیاں دی سرداری پاروں سرکاری وچولا بند اے تے
 سرکاری وچول پاروں اوہدی بھائیاں وچ پریتیت بندی اے۔

انگریزاں پنجاب وچ چودھراں آپ اُساریاں۔ کتے بکیاں کتے موٹیاں۔ پرائیاں
 موجدوں دی تھاویں نویں موجد تے پرائیاں مولا بخشاں دی تھاویں نویں مولا بخش
 کھلیارے تے اوہناں دے ررتے راج گھکایا۔ مالے اگرا ہے تے بھرتیاں لیاں۔
 انگریز راج نال خلقت دی ویرو دھی 'سیاسی گھول ترکھا تھی گیا تے رسیاں چودھریاں
 ولوں سرکار دی چھتاوی و دھی 'دونہ تر و تہ پیڑھیاں وچ رسیاں چودھریاں دیاں
 چودھراں ودھیرے رسیاں ہو گئیاں آہیاں۔ سو کجھ سوڑ پاروں تے کجھ سرکارے
 دربارے اپڑ واسطے رسیاں چودھریاں دی اولاد شہراں وچ پڑھائیاں کرن تے نوکریاں
 لہمن گئی۔ شہراں وچ ویرو سیاسی سوچاں دی داء دی اوہناں نوں لگن لگی۔ سو لہے
 چودھری دی اک سرکاری تصویر بنا سوار کے سرکاری پرچار دے چوکھنے وچ جڑی
 گئی۔ ایسہ سرکاری تصویر والا چودھری دانا 'مگھڑ آپنے دین دھرم دا وی جانو تے
 سرکاری دیہار دا وی تے دونہاں نال سچا۔ آپنے بھلے وچ سرکار داتے سرکار دے
 بھلے وچ آہنا بھلا سنجانن والا 'برادری شریکے دیاں بریکیاں دا جانو پڑ اوہناں دیاں

سوڑاں توں اُچیرا، پاڑ میلنا، سجادا موکلا تے رنگھا، جیسہ وارٹھا، ساؤتے نیاں پال، سٹار
 دا گھٹھا پر دل دا صاف تے سادہ۔ ایسہ تصویر پادریاں دیاں رکھتاں، اخبارار
 رسالیاں تے سکولی کتاباں راہیں دھمائی گئی تے پنجاب دے بٹ دی انگریزی راز
 نال رسائی دا نشان بٹا کے دکھائی گئی۔ بٹ چڑاسی دی نوکری تے ہونٹا تے انگلیاں
 کدیں کدیں اوہنوں وادھو ٹیک لئی پسمانہ واسطے چودھری کھ پکارنا۔ ایسہ
 تصویر کھائی کاراں دیاں کھانیاں وچ وی اُٹھری تے رگھیاں وچ وی پڑی۔ سن 40
 دے نیڑے لہور ریڈیو چلیا۔ دوتی جلت لام چھڑی ہوئی سی۔ بھرتی ہو، نہ اوٹیا ہو یا سی۔
 وڈیرے زمیندار تین دھڑا جوز کے اسمبلیاں وچ چڑھے بیٹھے سن۔ اوہناں دی لوز تھی
 جو پنڈ گراں وچ جناختا انگریز نال اوہناں دی سانجھ نوں پنہی سانجھ جائے۔ کیسہ بالی
 کیسہ پالی کی سبھ کوئی ڈھڈوں اوہناں دے نال ہو کے پچھے کھلووے۔ ایسہ کم سرنا
 بالسیاں زمینداراں راہیں۔ سو چودھری دی سرکاری تصویر ریڈیو راہیں وانج وچ
 ڈھلی تے مولا بخشاں نوں اوہناں واکم سمجھاوٹ لئی 'دوسوں وچ اوہناں دا آدر بناوٹ
 لئی پنڈ و پنڈ اپڑی۔ دیہاتی پروگرام، چودھری دودھڑ جٹاں، دی برہے وچ بیٹھی
 ہوندا اے تے ایہناں سدھڑ جٹاں نوں سمجھاوٹ منوٹ، اے رنگ وچ رانگ کان دی
 وانج خلقت دے کنیں پاوند اے دونوں سدھڑ جٹ بھگت رام تے شہاب دین
 (مکروں نظام دین تے نور دین) کدیں اڑن دا کدیں ٹھلن دا ساٹک بٹا کے ساد
 چودھری دی تصویر وچ رنگ بھر دے نہیں۔ پ کدیں کدیں سدھڑ جٹ جیلے دی بن
 جاندا اے نہیں تے تھلیاں دی ریت وچ باسے بھانے سرکاری میسٹریاں نوں سمجھی چو بھڑ
 دی مار جاندا اے نہیں۔ پ سدھڑ جٹاں دی ایوانکل ایسو سمجھی کھل دیہاتی پروگرام نوں
 جگ بھاونا بٹا کے سرکار واکم سار دی رہی۔

رفیع پیر نے اوہنیں دینیں "اکھیاں" لکھی تے تہیں ریڈیو تے کھینڈ مٹائی۔ اوہ
 آپوں چودھری مولا بخش دی بنے۔ کھینڈ نوں منظوری تے ملی ہوئی اے کھینڈ دے
 ظاہر ادھیات سدھارو، انھیں محتاجاں لئی رحم جگاؤ رنگ پاروں تے ایس پاروں بنی
 ایسہ رنگ بناوٹا اے سرکاری چودھری نے جیسر چودھری مولا بخش دے روپ وچ
 کھینڈ دا اکھاڑا ملی کھلوتا اے۔ پ چودھری مولا بخش دے مساند رے وچ سرکاری
 چودھری دی تصویر اُٹھڑی وی اے تے اُٹھڑے بھج وی جاندا اے۔ سرکاری وچوں

وچ رُدھا چودھری اوڑک نیوئدا اے عشق دے ہر تھ تران اگے۔ سوجھ سیانف دا
 دغا چھڈ کے آپنے انھے ہون نوں مندا اے۔ سرکاری چودھری جس عقل نال کم
 ساردا اے، بیدے نال اوہ دیہاتی پروگرام دیاں سدھڑ جٹاں نوں پرانیاں بھیڑاں
 توں ہنگدا اے تے پرانیاں رواجیاں دے روگ مکاؤن واسطے علم دی دوانی دی
 سرکاروں پروان کیتی خُراک اوہناں دے سنگھوں لنگھاؤندا اے اوہ اک چٹلی جیسی دنیا
 دار عقل اے۔ دیکھو چودھری مولا بخش کرمونوں کیویں سمجھیندا اے۔

چودھری :- پہلوں امہ دس کھاں جے کڑی نال کر لنی ساجے پئی کیڑا
 موتیاں والا ذولالین پیا آوند اے۔

کرمو :- تیری مت تے نہیں ماری کئی مولا بخش کڑیاں چڑیاں نال دی
 کوئی ایہو جیسی گل کردا اے۔

چودھری :- اللہ رسول دا حکم تے ایہو اے۔

کرمو :- اللہ رسول نے ایہو جیسا انہونا حکم دینا سی؟۔ امہ تے تئیں
 لوک بیڑے دو حرف پڑھ لکھ جائدے او اوہ آپنے دلوں گھاں پنے
 بناندے او۔

چودھری :- اوہ جلیے امہ تے قرآن وچ اے میں تے نہیں بٹانی دلوں
 گل۔

کرمو :- آہ۔ اسیں تے ہوئے نہ گوار ان بڑھ سانوں کیہ پتہ ہووے۔
 بیڑی دستور دی گل اے۔

چودھری :- دستور جائے تیرا جہنم وچ میں اللہ تے رسول دے حکم دی
 گل پیا کرناں یا دستور دی۔ اللہ رسول دا حکم وڈا اے یا دستور۔

کرمو :- پر دستور۔ دستور وی تے چٹلی گل دسد اے۔ کوئی ماڑی تے
 نہیں دسد اے۔

چودھری :- اوہ تیرا بھلا ہووے۔ ماڑی تے چٹلی گل دا فیصلہ اللہ تے
 رسول نے کرنا اے یا اساں کرنا اے۔

کرمو :- خورے فیر

چودھری :- دستور اوہو ای چنگا ہو سکدا اے بیڑا اللہ تے رسول دے

حکم تے چلے۔ جیڑا دستور اوس حکم تے نہ چلے اوہ دستور ساڈے واسے
بھینزا اے۔

چودھری کرمونوں ایہہ نہیں دسد ایہی اللہ رسول نے کڑیاں دی مرضی مٹھن
کیوں ضروری کیتا۔ اوہ کرمونوں دستور دے دا بے وچوں کڈھ کے شرع دے دا بے
بیٹھ لیا ون لوڑا اے۔ کرمواتے جیڑا دستور دا دا باا اے اوہ تے ناں دا اے اصل
دا باتے اوہ دے اُتے ہے آپنے لوبھ دا (ایہہ لوبھ رہوے تے ایہنوں شرع دے
سرپوش ناں وی کھیا جا سکدا اے)۔ اوڑک چودھری دی ایہہ پتیلی پڑھائی ایہہ
ٹھپ ٹھپا کرن والی عقل ہار جان دی اے: ”ہا۔ اسیں سمجھنے آں اسیں اکھیاں والے
آں۔ ساڈے جیہا اٹھاتے کوئی ہے وی نہیں۔“ مولا بخش دے مہاند رے دے ہو
وی رنگ نہیں جیڑے سرکاری چودھری دی تصویر بیٹھوں اکھڑن دی کردے رہندے
نیں۔ اوہ دے وچ بڑی پتر ناں پیار کرن دی ای نہیں پترنوں کھل دین دی وی سکت
ہے۔ اوس بہادر دے ”روح نوں مھینا تروڑیا نہیں۔“ ایہہ صفت موجود چودھری
وچ آئی:

وارث شاہ ایہہ قدرتاں رب دیاں نہیں دھندو ناں اوس بہت پیار آبا
خبرے نیند والیاں نوں سر تھم بٹاؤن وچ ایس پیار دتی کھل دا کٹنا کوہتھ اے۔
خبرے ایہہ کھل اوہناں دیاں ویگاں نوں چالو دیسا دی مارتوں اوہلا دیندی اے۔
تدے ای بہادر آکھدا اے۔ ”میاں جی تماڈے جیہا پیو رب ساریاں نوں دیوے۔“
پر سرکاری چودھری دی بھاج دی گھڑی نیزے ڈھکی اے جدوں اوہ دکھ ناں تڑک
کے کھوہ اگے ورلاپ کریندا اے۔

”اوئے کھوہا۔ اوئے کھوہا۔ اج میرا سارا کجھ لٹ لیا ای تیریاں رنڈاں میری
زمیں وچ سونا ڈھال دیاں ہون دیاں من تے اج میری ساری حیاتی دی کمائی میرے
کولوں کھس لئی آ۔ آپنے مول دا ایٹا بیاج۔ ایٹا بیاج اوئے ظالما کھوہا۔ اوئے موت
دے کھوہا۔“

مولا بخش اے اولاد نوں دولت دیاں رمزاں راہیں چیتے کریندا اے۔ اوہ بہادر
تے بیگم نوں ”میرے دولال“ آکھدا اے۔ رنڈاں دا سونا ڈھال توں سرکاری پرچار
دے ”خوشحال لسان“ دل وی دھیان جاندا اے۔ ”تے آپنے مول دا ایٹا بیاج“ توں

چیتے آوندے نہیں شاہوکاراں دے بدھے قرضائی ہنٹ۔ بیسناں دیاں کٹے پیاں
بیلیاں چھڈاؤن دا یونینٹ سرکار نوں دعوای۔

دولت دا وگوا چا اولاد دے وگوسچے دی رمز بنیا اے۔ ملوان ویسار وچ اولاد
دولت ہوندی اے تے دولت اولاد۔ ملوان ویسار دے تیر پل تہنیاں دھن دھن
نوں ناں تاویں دیاں رمزیاں راہیں سبھاند۔ میں ایس پاروں چودھری دا وراب
سنیراں اتے گھنٹی کاٹ کریندا تیا اے چودھری دا پاونیا نہیں پرکھ دے تاہے
ایسوں پکھار دتا اے۔ تے اوہ بہادر دی وان سٹن جوگا تھی کیا اے۔ بیسرا ہوہ
چودھری نوں ساری عمر دی جمع جتھا لھس کھڑا شاہوکار بن دیا اے اوہوں بہادر
جیون جائن دا ہوہ تھدا اے۔ چالو ویسار دے دتے تب دا اچن چودھری نوں
موت جا پیا اے تے بہادر نوں دیا تے۔ بہادر تے ہتھیں اسے تپا گویا اے۔
بہادر :- روو نہ۔ خوش ہوو۔ مینوں مبارک دیو جے میں اپنی منزل پالنی
اے۔

چودھری :- بلا بلا توں اپنی منزل پالنی اے۔ میں سمجھ نہیں بہادر اوہ
کیہڑی منزل اے۔

بہادر :- بیگم۔

چودھری :- بیگم؟ پتر اپر اسے لھیا ای کہ ونجایا ای؟

بہادر :- لھیا اے۔

چودھری :- اپنا آپ ونجائے

بہادر :- آہو سمجھو کجھ گواکے۔ اتھے گواکے ای کجھ لھدا اے۔

بہادر نوں اسے رمز بیگم سمجھائی تھی۔ اوس آکھیا ہا۔ "ہن میں ساریاں قیدان
تھیں آزاد ہو مینھی آں..... تیری محبت دی قید دی باقی نہیں رکھی۔ بہادر ایس گل
تے سوڑا پاتے بیگم سمجھایوس جو "سچا یار او سے ویلے لھدا اے جدوں بندہ اوہدی
محبت تھیں وی آزاد ہو جاوے۔" مل وان ویسار وچ ملن ای ہون اے۔ ایس
ویسار دا تروڑا اے مل چھڈن مل دی موہ توں اوہدی چھک توں رہانی۔ تے اسے رہانی
مل سکدی اے ملوان ویسار وچ سوچنی نوں تے ایس ویسار دی گٹھ چڑھے ویگاں نوں
گواکے۔ مل وان ویسار وچ پیار وی مل دا ای اک رنگ ہوندا اے۔ اک جھٹی۔

ایسے دی قید بیگم نے تروڑی اسے۔ تائیوں اوہ بہادر نوں آت مل سکی اے۔
 جیسڑے وسیب دی چالو واہ ورتن دا توڑ بھالدے نہیں تہ پل تے اوہ وی ایسے
 واہ ورتن دے ہوندے نہیں۔ توڑ والا کھول گھدیاں اوہناں دے اندروں کیس
 ایل واہ ورتن دے حمایتی ہو کے اوہناں دا راہ آت ڈکدے نہیں۔ انہول ای۔
 بلکستاں وی وسیب جائیاں دیاں جوڑیاں ہوندیاں نہیں سو اوہناں وچ کیس نراویں
 رنگ گداوڑ ہوئے بھدے نہیں۔ ”اکھیاں“ وچ بیگم چالو ویساں دا تروڑا اے۔ پر
 ویکھو ایسے تروڑ وچوں اچیتے ای چالو ویساں کیوں ملکڑے آت جھاتی مرندا اے۔
 جیسڑی رمز بیگم دے اندر جاگے سرژا نشان بندی اے جسدے راہیں بیگم
 دھرو دا توڑ کرندی تے نویں رستے پوندی اے اوہ بے زنجیری والا چاقو۔ ایسہ چاقو
 بہادر ناں بیگم دے نیند دی نشانی وی اے۔

بہادر :- بیگم ایسہ ہتھ وچ کیسے۔

بیگم :- ایسہ لے ویکھ۔

بہادر :- زنجیری والا چاقو

بیگم :- ”ہ جیسڑا توں لیا کے دتا سی۔ تیرے وانگر ایسہ ماردا دی اے تے
 جو انداوی اے۔ ایسے وا تے ہر دم ایسہ میرے کول رہندا اے۔ اتھے
 سینے دے آتے دل دے کول۔“

پر ایسہ چاقو زرا چاقو نہیں زنجیری والا اے منگی سوغات چودھری دے پتر دی
 اپنی منگ نوں لہوروں لیا کے دتی منگی نشانی۔ ایسہ چاقو بیگم دے پت چیتے وچ
 باتشہزادی دی تلواریں بن جاندا اے۔ بیگم نوراں نوں دسدی اے۔

”بہادر اک واری کتاب وچوں مینوں کمائی پٹائی سی۔ اوہدے وچ اک
 باتشہزادی سی۔ اوہ باتشہزادی جیسی سوہنی تلواریں چلائی جاندی سی جے وڈے وڈے
 اوہدے کولوں ڈر جاندا سی۔“

پت چیتے وچ چاقو تلواریں بن جاندا اے تے بیگم تب باتشہزادی۔ اوہ بہادر نوں
 دسدی اے۔ ”میں اک باتشہزادی تے ایسہ میری تلواریں۔“ (دونویں ہنس پندے
 نہیں) ایسہ باسا بیگم تے بہادر۔ ”بایسے دل کھڑے اوہناں دے عشق ناں“ (مسمی دا
 رنگ وی دیندا اے پر ناں ای اسیں ایسہ وی چیتے کر سکتے آں جو بال کمانیاں راہیں

باتش ہزادیاں بالاں دی معصومی نال کیسہ ہتھ کیتا۔ اتھھے بیگم ہاسے بھائے باتش ہزادی
دا جیستر۔ منہ کے دکھاوندی اسے پر ایسہ جیستر اوہدے اندر دی اک رمز بن گیا
اے۔ اوہدی نویں ونی ہوئی ہستی داستان۔ مژ تلواردی تھاں شمشیر والفظ جاندا
اے۔

”ایس باتش ہزادیاں دی شمشیر دے نال میں ساریاں زنجیراں وڈھ چھڈیاں
نیں۔“

کتاب وچوں سٹی کمائی نے اوکھے ویلے انھی جیتہ نمائی مڑی دے اندر اک خواب
خیالی شان والی زور آور ہستی دی تصویر جگائی اے۔ نیونہ نے نیگے کولوں جیہڑی
انسوئی آرائی اے ایس تصویر دا وی اوہدے وچ ہتھ اے۔ سمجھو نیونہ ایس تصویر
راہیں رٹک پھڑکے آدم بنیا اے۔ باتش ہزادیاں دیاں کہانیاں یاں باتش ہزادیاں نوں
پوہندیاں سن یاں اوہناں نوں جیہڑے سمجھدے سن بنی غریبی دا دکھ نشان تے ب دی
آپوں باتشہاں سے ہوئے ای مکھ سکدے نیں۔ انگریزاں نے مغل تخت موبہ اماریا
تے مغلان دے جھمک بھونیں وال میل نے پرانی باتشہی دیاں کہانیاں نال اپنے
اُجڑے چیتے نوں آباد کیتے۔ ایس کہانیاں تاریخی ٹاولاں تے بال کتاباں راہیں نویاں
پڑھیاں دے چت چیتے پڑھیاں۔ انگریز سرکار دے پر بندھ بیٹھ نویں پڑھائی راہیں
نویاں پیاراں نوکریاں تے آہراں راہیں اک نواں میل جڑیا۔ ایس میل وچ مازیاں
بھونیں والاں دی دوتی پیڑھی وی سی۔ وڈکیاں نوں شاہوکاراں دیاں قرضیاں پیریا
سی نویں پیڑھی نوں شاہوکاراں دی اولاد نوکریاں پڑھائیاں پیاراں تے آہراں دارا
مل کھلوتی جاپی۔ ایس سوڑنے ایس میل دے چت چیتے وچ نشان تے بے وی دے
کچے کھٹے ایہناں کھپں نوں پورن واسطے ایس میل نے وی پرائیاں باتشہیاں نوں
پنا پچھانیا تے پرانی باتشہی ر ہل دے ٹانگے اپنے سمجھدے آپ نوں لائے۔ اپنی
کھروی ہوند دی اچھا نہ مارن واسطے باتشہی ر ہل دیاں ملوک لفظاں چیتیاں
تصویراں دا تڑکالا لایا۔ رفیع پیردی جوانی ویلے ایسہ بتاؤٹی ملوک ر ہل چڑستے سی۔
پر اوہناں دی پیڑھی دے کچھ ٹانویں سو جھان ملوک ر ہل دے موہ جال وچ سوڑے
وی پیندے سن پنے۔ ”اکھیاں“ ایسے سوڑ دا رٹھ اے۔ ”اکھیاں“ رمزاں نویں
دیکھنی دی بھال دی پرانا پاواناں دے جتن لئی لوک ریت وچ ر لہن دی۔ پر نویں

بقیہ وچ رہا اے واپر چھواں اچیت ای تہ رلد اے۔ ایہو پر چھواں اے ہیرا نیم
م۔ باتش ہزادی ہیندا اے۔ چاقو نوں زنجیری لاکے پہلوں کھوار تے اوڑک شمشیر بنا
دیندا اے۔

بیگم :- میں اے باتش ہزادی تے ایہہ دے میری کھوار (دونویں ہس

چندے نہیں)

ہمدرد :- تینوں اوہ کمائی نہیں بھلی۔

بیگم :- اوہ تے کدو دی پرانی دی ہو چکی اے۔ ہن اکوں میری سانی

نڑے گی۔ ہن میری کمائی دی وار اے۔

ہمدرد :- (رمزناں) تیری کمائی وچ جیل خانہ دی ہووے گا نیگے.....

بیگم :- باتش ہزادیاں دیاں کمائیاں وچ جیل خانے نہیں ہوندے قلعے

ہوندے نہیں تے تمہ خانے ہوندے نہیں تے پھیر بڑیاں بڑیاں جنگاں

ہوندیاں نہیں تے یاں پھیر ہوندی اے موت۔

ہن بیگماں بھاویں پنڈ دیاں انھیں ہون تے بھاویں شر دیاں سجا کھیاں جے اوہ

چالو ورتارے نال کھیندیاں نہیں اوہدی ریت اُلا نگھدیاں نہیں تے اوہناں دی کمائی

وچ جیل خانہ سر پر ہوندا اے۔ قلعیاں دے تمہ خانے دی ہوندے نہیں پر اوہ اوہ تھے

باتش ہزادیاں نہیں قید ناں بن کے جان دیاں نہیں۔ تے جد مخلوق نے وڈیاں وڈیاں جنگاں

چھوہ کے اپنی مہار باتش ہزادیاں دے ہتھ دے دتی تاں ایہناں جنگاں وچ مخلوق نوں

بھاج ای پئی۔ پر انیاں کمائیاں حاکی دا اصل لکا کے دھروا کو جھ کھدیاں نہیں۔ جنگاں

نوں 'قلعیاں تمہ خانیاں نوں' مل دے راہ آئی موت نوں سپہن دا پیر پو پاندیاں

نہیں۔ ایہہ پر انیاں کمائیاں پر انیاں درباری لکھیاراں دا رہند سن ہیرا نوں تھڑے

تھڑے وچلے میل نے مڑنواں کیتا تے وت اپنی جوٹھ خلقت نوں چاوندی۔

بے وی تے نشان دی ماری "میں" بے اوڑک مل 'شان تے حاکی نال

اندرو کے کھپے پورٹا چا ہوندی اے یاں بے اوڑک چرے چے نال 'امر مشوری نال۔

اوہدے بھائے موت والا کھپا دی مشوری دی بھرتی نال بھرتج سکدا اے۔ بیگم

باتش ہزادی دیاں پر انیاں کمائیاں دی تھاں تے اپنی کمائی چلا کے موتوں اگیرے لگھ

جیوٹا چا ہوندی اے۔ بیگم عام پنڈ وناں ہو گیا ہو یا اے پر اتھے ایہہ ناں آپنے اصلے

دل پر تدا جا پدا اے۔ ناں کھینڈ وچ دونہ رنگاں دے نہیں۔ اک وسیب دی پرانی
 رسم ریت نال جڑے ہوئے "کرمو" تے "فضل"۔ کرم آواگون والا ہووے تاں
 وی تے مہرو والا ہووے تاں وی، چالو ویسار دی منوت ول کھڑا اے۔ کرمو آپنے
 دھرو نوں دستور دسدی اے۔ "فضل" وی کرم دے نالو نال اے پرانی غریبی دے
 دکھ نوں وی رب دا فضل آکھ کے جریا جاندا اے تے ٹھگی، ی آندی نوں امیری آتے
 وی "فضل ربی" دا بورڈ لیا جاندا اے۔ "مولا بخش" وی ایسے پرانے دستور نال
 جڑیا ہویا اے۔ نواں تے سرکاری ہوون پاروں اے پرانی رسم ریت نال اوہدالاگا
 ہے تاں ای اوہ سرکار دے کم آسکدا اے۔ "حسن آباد" بیگم دی باتا ہزادی والی
 کہانی راہیں آپنے فارسی اصلے ول اڈار ہوندا جا پدا اے۔ "بیگم" تے "بہادر" وی
 پنڈواس وچ پتلے ناں نہیں پر ایسہ "کرمو" تے "فضل" تے "مولا بخش" والی پنی
 وچ نہیں کچھ ملو کڑے نہیں۔ باتا ہزادی دی گل ایہناں ناواں نوں پنڈواس وچوں
 نکھیر کے تاریخی ناواں راہیں حاکم میلاں نال جوڑ دی جا پدی اے۔ تے "موجو
 جٹ" والی پنی تے ہو روی پرانی اے۔ کھروی تے بیٹی۔ ملوک شہری رہل دے
 حساب سرائیس رنگ دا ناں پنڈوسوں دے کسے پرانے ہوڑھ ہیرے کبندے سبھا دا
 نشان اے جیرایاں تے باسو بیٹا ہو سکدا اے یاں کریت بھریاں ڈراوٹا۔
 چودھری :- بیگم دا مینوں بڑا فکر اے۔ کرمو تے فضل چنگا نہیں کیتا۔
 بیگم جیسی کڑی نوں ڈھک بنا کے موجو جسے وحشی جٹے دے ڈھائے چاڑھ
 چھڈیا نہیں اوہ کڑی تے ایہناں لعنتیاں جوگی ہے ای نہیں سی۔
 سو بیگم تے بہادر دے نینہ نوں دولیوں گھیرا اے موجو جٹ دے ہوڑھ ہیرے
 داتے کرمو تے فضل دے کیت تے ٹھگی دا، تریجا راہ راہ جا پدا اے پر اصل وچ اوہ
 ایسے گھیرے دا پایا بھلاوا اے۔ اوہ راہ ہے مولا بخش دی سرکاری چودھر راہیں نوں
 شہری وچلے میل نال جا جڑن دا۔ ایس بھلاوے دیاں ڈوراں بیگم تے بہادر دے اندر
 گڈیاں ہویاں نہیں چودھری دی پال راہیں، اوہناں دیاں ناواں وچ اوہناں دی
 چٹارنی تے سوچنی وچ۔ ایسہ بھلاوات مارو اے کیونجو ایسہ بہوں سہاونا جا پدا اے
 نالے بیگم تے بہادر ایہدے ولوں سچیت وی نہیں۔

نیونہ دی چالو ویسار وچ کوئی تھاں نہیں۔ سو بیگم تے بہادر موت قبولدے نہیں

تے ایسہ موت رمز بندی اے چالو ویسار دے توڑ دی۔ موت حیاتی دا نشان بنی لوک
شاعری دی ریت دی جاگ راہیں۔

کھوہ حیاتی دا سوا اے۔ کھوہ سانجھے لوک جیون دا نشان اے۔ پانی بھونیں وچ
آپنا آپ گواوند اے وت بھونیں وچوں پانی بن کے باہر آوند اے تے بھونیں نوں
تلاوند اے۔ کھوہ آپنا آپ گوا کے جیوں چین دا جیوں کے سبھ نوں جوالن دا نشان
اے۔ دریاؤں پریری و سوں کھوہاں سرای آہی۔ کھوہ وی دریا وانگ بھیت بھریا
بے۔ پانی ایسہ دی اوہل نے ایسہ دی ڈونگھ نے ایسہ دا بھیت ڈونگھیرا کردتا اے۔ ایسہ
جنانی ورگا اے۔ چپ۔ ریت پائٹھار جوالٹھار (ہر کوئی ایسہ دے سر تے جیوند اے ہر
کوئی ایسہ دے کولوں تروہندا اے) وچ ڈھے پون توں۔ ایسہ حیاتی دا اوہ تت ست
اے جیہڑا اڈٹھا سم کے بھونیں اندر رچ گیا اے۔

مل والیاں بھونیں ونڈی تے کھوہ وی ونڈے۔ تہ کچھ کھوہ ویساروں باہر ہو کے
لوک ریت وچ مڑ گئے۔ ویسار دے وجوگ پاروں بندے دے گواچے 'اچیت ہوئے
تت ست دا بوبا بن گئے۔ ایسہ بوبا بندے دے اندر لکی اچیت سکت ول کھلدا اے۔
ہیٹھ وگدی اڈٹھ سکت جیہڑی مڑو ترلا سکدی اے جے بندہ اوہنوں اپڑ سکے تاں۔

لوک ریت دے ایسہ کھوہ کھلے جی دے وی نہیں تے سبھ دے سانجھے وی نہیں۔
مارن ہاروی نہیں۔ وت جوالٹھار وی نہیں۔ باہروں انھے تے وچوں اکھیاں والے 'سبھ
کچھ دیکھنے۔ جیہڑا وچ دیکھے اوہنوں اوہدی شکل و کھالٹے۔ پورن دا کھوہ 'یوسف دا
کھوہ' بابے فرید دا کھوہ۔ پورن تے یوسف نوں تے کھوہ وچ ہو رتاں دھکیا۔ پر بابے
ہوریں آپوں کھوہ وچ پٹھے لکے۔ ویسار دی ریتی پنٹھی ہوند نوں سدھن لئی۔ بابے
ہوراں دا پٹھا لکھن وی پرانی ہستی مکاون 'اچیت کھوہ وچوں نویں سچیت ہستی سنبھالن
اے۔ پورن وانگ۔ بیگم تے بہادر وی آپیں کھوہ قبولیا اے تے اوہناں دا کھوہ ایسے
لوک ریت دی جاگ نال بگیا اے۔ ماہیہ دے بول کھوہ دی واج نال اک رک ہو
کے وائیں رس گئے نہیں۔ دنیا داراں نوں کھلا پئے کریندے نہیں تے سوجھ بھالاں نوں
سوجھ پئے دیندے نہیں۔

پر کھوہ ہر نویں آئے نوں نواں کرنا پوند اے۔ چالو ویسار نال بھزن لئی آپنی
ہوند پڑیں نتارن لئی۔ چودھری نوں اوہدا کھوہ اوہدی مل دا نشان سی جیہڑا اوہدیاں

زمیناں وچ سونا ڈھالدا سی ایسہ پہلوں تاں اوہنوں شاہوکار بن لکریا تے اوہدی مایا
 کھس کھڑیوس۔ اوہنوں دگوچے وچ بوڑیوس۔ وت ایسے کھوہ وچوں 'ایسے گنگے
 اُجڑے اندر وچوں بہادر تے بیگم دی واج نواں چانن بن اُبھری۔ نویں چانن دی دتی
 سوچہ اتنی ای ڈھیر آئی:-

"ہا۔ اسیں سمجھنے آں اسیں اکھیاں والے آں ساڈے جیہاتے اٹھا کوئی ہے وی
 نہیں۔" پر ایس مکاء توں مگروی لکھت دی اک ودھرو دھی لبھدی اے ایسہ کھیدکار
 دا بیان اے:-

"کیاں ورھیاں دے بعد چودھری مولا بخش دی خواہش پوری ہوئی۔ اوہنوں
 دل دیاں اکھیاں لبھ گیاں تے اوہنے بیگم تے بہادر نوں پھیراک واری اپنی اکھیں
 منکیا۔ ایس طرح دے نال بیگم دی پیشین گوئی پوری ہوئی تے بیگم تے بہادر دے
 عشق دی روایت مشہور ہو گئی۔ اوہوں دا دادو دا کھوہ اک زیارت بن گئی تے بہن
 بیگم دا کھوہ اکھواندا اے۔ سُنیندا اے اوہ اپنی انت دا مٹھا اے تے اوہ دے وچوں
 ہر ویلے پُھلاں دی خشبو آوندی رہندی اے۔ تے جیہڑا اکھیاں دے روگ والا اوس
 پانی نال اکھیاں دھوے اوہ دیاں اکھیاں مڑ چنگیاں ہو جانداں نیں۔ آہندے نیں
 اوتھے کواریاں کڑیاں زنجیری والے چاقو دے چڑھاوے چڑھانداں نیں تے اوہناں
 دیاں بھ مُراداں پوریاں ہو جانداں نیں۔ بیگم دے کھوہ تے ۱۹ نماں دے درختاں دا
 جھنڈا اے۔ تے اوہناں دے ہسٹھاں نیسمن والے تھڑے بنے ہوئے نیں تے سُنیا اے
 سال وچ اک دن آوند اے جدوں ادھی رات ویلے بیگم تے بہادر آہندے نیں تے
 اک نیم دے تھلے تھڑے اُتے بہہ کے اپنا ماماہیا گاوندے نیں۔ بعضیاں قسمت والیاں
 نے اوہناں دا ماماہیا آپنے کنیں سُنیا اے۔ جے تہاڈے وچوں کے نوں اکھیاں دا روگ
 ہو دے تے اوہ بیگم دے کھوہ دے پانی نال آٹھیاں اکھیاں دا چا علاج کرے۔"

اتھے جیہڑا کھوہ اے اوہ بیگم تے بہادر داماں جوالٹا کھوہ نہیں چودھری مولا بخش
 دی کھنی کھس کھڑنا کھوہ نہیں۔ ایسہ اک کھلو تا کھوہ اے۔ جدوں رمزاں دے کھوہ
 کھید وچوں نکل کے بیان وچ آجاوَن تاں اوہ کھلو جانداں نیں۔ آپاؤنجاوَن دے ہتھ
 پیر وڈھاوَن دے 'پُنھیاں' لکھن دے کھوہ نہیں رہندے زیارتاں دے کھوہ بن جانداں
 نیں۔ جیتھے گئے ہوئے رکھ نیں تے رُکھاں تھلے بہن لئی تھڑے بنے ہوئے نیں۔

زیارتاں دے کھوہ لوک نوں آپنے دوالے تھڑیاں اتے سکھالی بہنی بہال کے تھڑے
 بٹاون والیاں داکم سار دے نہیں۔ زنجیری والے چاقو دھرو دا راہ نہیں مرندے
 چڑھاویاں دا ڈھیر بن جاندے نہیں۔ بیگم تے بہادر داماہیا کیساں دا گاؤن بن ویندا
 اے جیسوں قسمت والے یاں ناویں والے ویل دے کے سُن سکدے نہیں۔ بیگم تے
 بہادر دے روح سرخرو نہیں جو اوہناں دی کہتی کمائی بن نری اے تے سرکاری ریڈیو
 راہیں پنڈ و پنڈ اوہناں داتاں پیا وجد اے۔